

ОДЕСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

за підсумками дослідження стану соціального
капіталу у громадах України та умов
для його формування і розвитку

Одеса – 2017

Цей Аналітичний звіт підготовлено в межах проекту "Нові виклики щодо розвитку громадської участі та соціального капіталу в громадах", який реалізував Одеський інститут соціальних технологій (далі – Інститут) у партнерстві із Всеукраїнською асоціацією сприяння самоорганізації населення (далі – Асоціацією) за підтримки Міжнародного фонду "Відродження".

Авторський колектив:

Крупник А.С., директор Інституту; керівник Аналітичного центру – заступник голови Асоціації; доцент ОРІДУ НАДУ при Президентові України; керівник проекту (розробка методики дослідження, координація роботи експертів, аналіз актів законодавства, регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства, аналіз сайтів, підготовка Аналітичного звіту).

Баласанян В.Г., експерт Асоціації із соціологічних питань (розробка форм анкет та путівника для інтерв'юерів, обробка та аналіз результатів інтерв'ю, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду дослідження соціального капіталу).

Дзюпин М.О., аналітик Асоціації (розробка форм для аналізу НПА, оцінювання наявності та аналіз локальних НПА).

Златіна К.Д., PR-менеджер Асоціації (інформаційне та комунікаційне забезпечення дослідження; підготовка та видання збірника матеріалів за підсумками проекту).

Кіщенко В.В., заступник директора Інституту (організаційне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення виконання дослідження).

Петрова Л.С., експерт Інституту (аналіз регіональних НПА, аналіз стану та динаміки розвитку об'єднань громадян в Україні).

Трепалюк А.С., експерт Асоціації (розробка методології та проведення дослідження і обробки результатів аналізу соціальних мереж, редагування звіту; координаторка дослідження у Вінницькій, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській та Чернівецькій областях).

Регіональні експерти – представники громадських організацій, які на основі Угоди про співпрацю проводили інтерв'ю, аналізувати сайти, збирали та попередньо обробляли дані про місцеві НПА і консультативно-дорадчі органи, що діють в обласних центрах і в ОТГ у своїх регіонах (список регіональних експертів див. дод.14).

Виконавці дослідження висловлюють подяку **рецензентам** Аналітичного звіту: професору кафедри соціології Одеського національного університету, доктору соціологічних наук **Подшивалкіній В.І.**, першому заступнику директора ОРІДУ НАДУ при Президентові України, кандидату наук з державного управління **Попову М.П.** та керівнику апарату Одеської обласної ради, магістру державного управління **Балану М.М.** за прискіпливий аналіз напрацьованих матеріалів та висловлені зауваження і корисні поради.

© Авторський колектив, 2017

© Одеський інститут соціальних технологій, 2017

© Всеукраїнська ГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення", 2017

ЗМІСТ

Резюме результатів дослідження	5
Вступ	16
1. Неналежний стан соціального капіталу в Україні як прояв наявності проблем у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин	17
1.1. Виявлення проблеми та причин її існування	17
1.2. Попередні спроби розв'язати проблему	19
1.3. Наслідки, якщо проблема не буде вирішуватись	20
2. Міжнародний та вітчизняний досвід дослідження соціального капіталу	21
3. Експертна оцінка стану, умов формування та розвитку соціального капіталу у громадах в Україні	25
3.1. Аналіз інтерв'ю з місцевими експертами – представниками громад обласних центрів та ОТГ	26
3.2. Аналіз інтерв'ю з національними експертами	39
4. Нормативно-правові умови для формування і розвитку соціального капіталу в Україні	42
4.1. Стан законодавчого забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу	43
4.2. Стан нормативного забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу на регіональному рівні	61
4.2.1. Аналіз Регламентів обласних рад	61
4.2.2. Аналіз Положень про постійні комісії обласних рад	64
4.2.3. Аналіз Регламентів ОДА, КМДА та ОВЦА	70
4.2.4. Аналіз Порядку розробки регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання	74
4.3. Стан нормативного забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу на рівні територіальних громад	78
5. Аналіз інфраструктури формування та розвитку соціального капіталу	83
5.1. Аналіз регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства	83
5.2. Аналіз офіційних сайтів ОМС територіальних громад обласних центрів та ОТГ	93
5.3. Аналіз стану та динаміки розвитку об'єднань громадян в Україні у 2013-2017 роках	100
5.4. Аналіз стану консультативно-дорадчих органів при органах публічної влади в Україні	102
6. Роль соціальних мереж у формуванні та розвитку соціального капіталу	109
7. Визначення шляхів розв'язання проблеми неналежного стану соціального капіталу у громадах	121
7.1. Можливі напрямки розв'язання виявленої проблеми	121

7.2. Обмеження при розв'язанні проблеми	123
7.3. Критерії оцінювання успішності розв'язання проблеми	123
7.4. Визначення альтернатив розв'язання проблеми	126
7.5. Оцінювання альтернатив розв'язання проблеми та обрання оптимального сценарію	127
Висновки та рекомендації	129
Додаток 1. Методика дослідження стану соціального капіталу у громадах	136
Додаток 2. Путівник інтерв'юера для опитування місцевих експертів	149
Додаток 3. Путівник інтерв'юера для опитування національних експертів	152
Додаток 4. Таблиця оцінки наявності локальних НПА в обласних центрах	154
Додаток 5. Таблиця оцінки наявності локальних НПА в об'єднаних територіальних громадах	156
Додаток 6. Зведені результати аналізу регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства	158
Додаток 7. Зведені результати оцінювання офіційних сайтів обласних центрів	163
Додаток 8. Зведені результати оцінювання офіційних сайтів об'єднаних територіальних громад	166
Додаток 9. Динаміка кількості громадських утворень в Україні у 2013-2017 роках	169
Додаток 10. Публікації-сторінки на Facebook щодо подій місцевих ІГС	170
Додаток 11. Зіставлення сценаріїв вирішення проблеми	176
Додаток 12. Коротка інформація про Одеський інститут соціальних технологій	177
Додаток 13. Коротка інформація про ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення"	179
Додаток 14. Список регіональних експертів, які брали участь у дослідженні	181

РЕЗЮМЕ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціальний капітал розглядається у цьому дослідженні як *ставлення* людей один до одного, як характер міжлюдських відносин, що проявляються у солідарності, взаємодопомозі, взаємоповазі, прагненні людей до об'єднання, координації дій і кооперації заради взаємної користі.

Метою цього дослідження є визначення шляхів створення належних умов для налагодження ефективних суспільних відносин між членами територіальних громад, між ними та ІГС, що представляють інтереси певних соціальних груп, між громадськістю і посадовими особами публічної влади, для підвищення на цій основі рівня взаємної довіри і солідарності в українському суспільстві та покращення стану соціального капіталу.

Для досягнення цієї мети в ході дослідження були вирішені такі **завдання**:

- створено **коаліцію** громадських організацій у складі Всеукраїнської Асоціації сприяння самоорганізації населення, Одеського інституту соціальних технологій та регіональних партнерських організацій у 25 регіонах України;
- відпрацьована **методика та інструментарій дослідження стану** соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин в обласних центрах, містах Краматорську, Северодонецьку та в ОТГ відповідних областей, а також **методика аналізу нормативних умов** формування і розвитку соціального капіталу на законодавчому, регіональному та локальному рівнях;
- проведено **інтерв'ю** з місцевими та національними експертами, проаналізовано акти законодавства, регіональні та локальні НПА, які забезпечують нормативно-правові умови для розвитку соціального капіталу, у вказаних ТГ проаналізовано офіційні сайти, проведено дослідження соціальних мереж, консультативно-дорадчих органів, динаміки розвитку об'єднань громадян, вивчені кращих вітчизняні практики та зарубіжний досвід досліджень соціального капіталу;
- на основі аналізу даних, отриманих в ході дослідження, зроблено **висновки** по аналізованих питаннях та розроблені **рекомендації** для органів публічної влади усіх рівнів, громадян та ІГС щодо створення необхідних умов для покращення стану соціального капіталу у сферах горизонтальних та вертикальних комунікацій.

В якості **джерел інформації** для аналізу були використані:

- інтерв'ю із **75** місцевими експертами – представниками органів місцевого самоврядування досліджених ТГ, лідерів ІГС, а також з **5** провідними експертами національного рівня – загалом **80** інтерв'ю;
- дані **Держстату та Державного реєстру** громадських формувань про ІГС, що зареєстровані та діють на території України;
- відповіді органів публічної влади на інформаційні **запити** та звернення виконавців проекту;
- офіційні **сайти** органів місцевого самоврядування – на предмет повноти інформації, що міститься на цих сайтах, та доступності їх для громадськості;
- **соціальні мережі** (facebook) та онлайн-інструменти для аналізу цих мереж;

- оприлюднена на офіційних сайтах органів публічної влади та отримана на запити інформація про склад і діяльність **консультативно-дорадчих органів**, НПА, що регулюють їх діяльність, та проведені ними заходи;
- результати **соціологічних** та інших досліджень, які проводились Інститутом, Асоціацією, партнерськими та іншими організаціями протягом 2014-2017 років і які дотичні до тематики цього дослідження;
- результати проведених у **зарубіжних** країнах досліджень з питань оцінювання стану соціального капіталу у сфері комунікацій між мешканцями, між ними та ІГС, між громадськістю і владою.

При аналізі **умов** для формування і розвитку соціального капіталу в Україні оцінювалось, **якою мірою** норми НПА, завдання та заходи чинних програм:

1) забезпечують належну відкритість і прозорість діяльності органів влади та їх посадових осіб;

2) забезпечують належну реакцію влади на звернення громадян та на запити публічної інформації;

3) забезпечують проведення активної та адаптованої до місцевих умов просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи органів влади серед населення;

4) стимулюють активність громадян та залучають їх до вирішення місцевих питань;

5) сприяють створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулюють їхню участь у формуванні та реалізації місцевої політики;

6) створюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяють формуванню людських спільнот;

7) створюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулюють розвиток міжсекторальної взаємодії;

8) розвивають громадський контроль та громадську експертизу діяльності та управлінських актів органів публічної влади;

9) стимулюють підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії.

У сфері комунікацій були досліджені такі основні **характеристики**:

- активність мешканців та їх готовність до участі у суспільному житті;
- наявність майданчиків для здійснення суспільної взаємодії;
- види і характер взаємодії між ІГС та громадянами;
- наявність засобів поширення ІГС інформації про свою діяльність;
- присутність та активність ІГС в найбільш популярних соціальних мережах;
- кількість та види публічних подій, які організують ІГС за участі громадян;
- види і характер взаємодії між органами місцевої влади та ІГС;
- ставлення мешканців та ІГС до органів влади та готовність до співпраці з ними.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В ході дослідження виявлено, що в більшості областей та в місті Києві поки що **не створено належних умов** для формування і розвитку соціального капіталу у сферах міжлюдських та владно-громадських відносин. Зокрема:

- **Не забезпечена належним чином відкритість та прозорість діяльності органів обласної влади та їх посадових осіб**, оскільки немає постійного і повного інформування спільноти про управлінські суспільно-значущі рішення, що планує прийняти влада, та про хід виконання прийнятих рішень; на офіційних сайтах інформація часто застаріла, немає суспільно важливих актів, вони часто обмежують можливості для комунікації влади з громадою; майже відсутній механізм вільного (хай і обмеженого) доступу зацікавлених представників громадськості на сесії облради, засідання постійних комісій, апаратні та інші наради; більшість органів місцевої влади не дотримується законодавчих вимог щодо регулярної публічної звітності керівників, а також ці органи не завжди адекватно реагують на звернення громадян та на запити публічної інформації.

- **Зворотній зв'язок від громадськості до влади є слабким і нерегулярним**, він обмежується зверненнями, які надходять від громадян та ІГС поштою та по телефонних "гарячих лініях", в ході особистих прийомів керівників та під час поодиноких та нерегулярних консультацій з громадськістю; при цьому неможливо зробити аналіз звернень громадян за попередні роки, оскільки архіви цих даних зазвичай не оприлюднено; майже не проводиться органами влади регіонального та місцевого рівня вивчення громадської думки за допомогою соціологічних досліджень, не робиться системного аналізу змісту публікацій в ЗМІ та у мережі Інтернет з питань стану та розвитку соціального капіталу.

- **Через зменшення практичної підтримки розвитку ІГС з боку профільних управлінь ОДА (КМДА, ОБЦА) зменшено рівень співпраці органів влади з ІГС**, майже не створюються сприятливі умови для формування та діяльності громадських організацій, органів самоорганізації населення, інших ІГС, відповідні підрозділи дуже обмежено надають методичну допомогу у їхньому створенні та організації діяльності; зменшено кількість нежитлових приміщень, які виділяються ІГС на пільгових умовах для їх статутної діяльності, лише у поодиноких випадках проводиться часткова оплата вартості комунальних послуг за рахунок бюджетних коштів; мало використовуються конкурсні механізми підтримки проектів ІГС, зокрема, механізм соціального замовлення, а неналежна організація конкурсів проектів, які нерідко грішать протекціонізмом, знижує бажання ІГС брати участь у цих конкурсах.

- **Недосконалість чинних актів законодавства, діючих регламентів та інших організаційно-правових актів**, якими керуються у своїй роботі органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх структурні підрозділи, не дає можливості належним чином залучати громадськість до формування та реалізації місцевої політики, оскільки вони не передбачають або різною мірою обмежують реальну можливість участі громадськості у процесах підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень і містять скоріше декларативні, аніж робочі норми щодо цієї участі.

- **Істотно відстає від вимог практики робота з підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії**, зокрема цільове навчання державних службовців та службовців місцевого самоврядування механізмам співпраці влади і громадськості; підвищення кваліфікації відбувається епізодично, охоплює достатньо вузьке коло осіб і не набуло системного характеру; про навчання лідерів громадських утворень силами або за сприяння відповідальних за це підрозділів органів влади зараз взагалі майже не йдеться; це питання вирішується силами інших ІГС.

Таким чином, згадані недоліки дають підстави констатувати, що створені зараз в Україні організаційно-правові умови для формування і розвитку соціального капіталу **неповною мірою відповідають** сучасним державним пріоритетам та суспільним очікуванням.

Разом із тим дослідження показало, що як на рівні діяльності органів публічної влади, так і на рівні громадської діяльності є **чимало прикладів** професійного, творчого, відповідального ставлення людей до виконання своїх службових обов'язків та здійснення своєї суспільної місії, які заслуговують на всіляку увагу, вивчення та розповсюдження. Деякі із цих прикладів наведені в даному Аналітичному звіті.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ У РОЗРІЗІ ОКРЕМИХ ВИДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження думки національних та місцевих експертів

Соціальний капітал в Україні характеризується відносно *низьким рівнем відповідальності людей* за стан справ на своїй території та в державі, *низькою довірою до інституцій влади* та *високим рівнем суспільної напруженості*.

В той же час відбувається консолідація активних і небайдужих людей навколо існуючих проблем, продовжується активна діяльність волонтерських рухів, рівень довіри до яких в українському суспільстві найвищий.

На думку експертів, відсоток активних українців становить від 15% до 25%.

Серед причин пасивності громади – зневіра та розчарованість людей, низький рівень довіри, в першу чергу до інститутів влади, брак інформації, виїзд молоді як потенційно активної групи та занепад села, бідність, незнання людьми інструментів впливу на стан справ у громаді та відсутність відповідної інфраструктури.

У діяльності деяких громадських організацій відмічається феномен "*вигорання*", відсутність фаховості та фокусування організації на вузькій проблемі або цільовій групі.

Майже всі представники органів влади вважають, що *влада є зацікавленою* в залученні мешканців до розвитку громади та всіляко сприяє активності мешканців, але так вважає меншість представників громадськості.

Причини відсутності реальної зацікавленості влади: непрофесійність чиновників, незнання ними інструментів співпраці та відсутність відповідних навичок, а також страх перед контролем своєї діяльності.

Успіх впливу забезпечують такі складові соціального капіталу як активність, небайдужість та згуртованість мешканців навколо існуючих проблем, рівень інформування громадян, безпосереднє живе спілкування.

Хоча нормативно-правові акти в більшості громад є, але не завжди застосовуються на практиці через бюрократичність, неактивність мешканців та брак знань щодо застосування цих інструментів.

Інфраструктура та законодавство, які мали би сприяти розвитку громадянського суспільства та покращенню стану соціального капіталу, *потребують удосконалення*.

Більшість українців *не відчують власну відповідальність* за стан справ у своїй громаді і тим паче в Україні у цілому. Українське суспільство *не є консолідованим*. Консолідація відбувається фрагментарно – для вирішення конкретних проблем.

Дослідження наявності та якості локальних НПА у громадах

Оцінка наявності 16 основних видів локальних НПА в обласних центрах та визначених ОТГ засвідчив, що громади обласних центрів забезпечені цими НПА у середньому на 48%, а ОТГ – на 16%. Єдиний вид локального НПА, який є в наявності у всіх громадах, – це Регламент діяльності місцевої ради. За рівнем забезпечення локальними НПА серед обласних центрів лідирують Суми, Львів, Івано-Франківськ та Чернівці. Найнижче місце в рейтингу за цим показником посідає Житомир.

Дослідження підтвердило, що сучасний рівень нормативного забезпечення життєдіяльності територіальних громад як цілісних соціальних організмів залишається **вкрай низьким і явно недостатнім** для належного врегулювання усіх важливих питань управління життєдіяльністю та розвитком цих громад, у тому числі питань формування і розвитку соціального капіталу.

Дослідження офіційних сайтів обласних центрів та ОТГ

Дослідження офіційних сайтів обласних центрів свідчить про недостатній рівень їх інформаційного забезпечення, а показники, що характеризують можливості участі громадськості через сайти у вирішенні місцевих питань *нижче*, ніж характеристики повноти та якості висвітлення діяльності органу влади та інформування населення.

За оцінками експертів, найвищі результати отримали сайти Івано-Франківської, Львівської, Дніпровської, Харківської, Черкаської та Чернівецької міських рад, які в основному успішно виконують функцію комунікації влади з громадськістю, чим створюють основу для формування і розвитку соціального капіталу у своїх громадах.

Ситуація із офіційними сайтами досліджених ОТГ є *істотно гіршою*. Найбільш повно висвітлюють різні аспекти діяльності органів влади ОТГ та життя громади сайти Тетерівської ОТГ Житомирської області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Вашківецької ОТГ Чернівецької області та Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області.

Серед досліджених ОТГ взагалі не мають сайтів Великоандрусівська ОТГ Кіровоградської області, Гладківська ОТГ Херсонської області та Батуринська ОТГ Чернігівської області.

З вищезазначеного можна зробити *висновок*, що об'єднані територіальні громади неповною мірою і неналежним чином використовують офіційні сайти як інструмент комунікацій влади з громадськістю і не створюють тим самим належних умов для формування і розвитку соціального капіталу в об'єднаних громадах.

Дослідження динаміки розвитку об'єднань громадян

Кількість громадських організацій з початку 2013 року по теперішній час зростала досить повільно і зросла з 74 500 до 79 444 або на **7%**. Дається взнаки наростання розчарування та депресивних настроїв, а також відсутність реальної підтримки розвитку ІГС з боку держави та місцевої влади.

За той же час бурхливу динаміку зростання майже вдвічі кількості ОСББ в Україні можна пояснити активною державною підтримкою цієї форми об'єднань співвласників, якої, на жаль, ІГС не отримують.

Темпи зростання кількості ОСНів в Україні, що зареєстровані як юридичні особи (**1 527**), теж залишаються повільними. Це пояснюється тим, що більшість нових ОСНів легалізуються шляхом повідомлення – без утворення юридичної особи, а отже не потрапляють до офіційної статистики.

У той же час, за оцінками виконавців цього проекту, на даний момент кількість ОСНів, які фактично діють у громадах, разом із тими, що перебувають на різних стадіях утворення, помітно зростає і досягає приблизно **10-12 тисяч**.

Дослідження соціальних мереж

Соціальні мережі створюють сприятливий простір для людей, які цікавляться певними проблемами та діляться цим інтересом з іншими людьми. Їхня взаємодія з цих питань часто виливається у певні спільні дії.

Найбільш активними у функціонуванні та розвитку соціальних мереж є громади Львова, Одеси, Краматорська, Ужгорода, Івано-Франківська, найменш активними – громади Северодонецька, Чернігова, Миколаєва, Запоріжжя, Хмельницького та Херсону.

Більшість "проактивної" аудиторії – це люди віком від 25 до 44 років, однак останнім часом намітилась тенденція долучення до спілкування у соціальних мережах *людей старшого віку*.

Дослідження консультативно-дорадчих органів

В Україні діє розгалужена мережа КДО, створених при органах публічної влади усіх рівнів. Лише при обласних органах виконавчої влади їх створено майже 1 000. КДО виконують важливі експертні, координаційні та суспільно-просвітницькі функції, що робить їх необхідною складовою системи управління суспільним розвитком.

Серед КДО виділяються громадські ради, які створюються як при органах виконавчої влади, так і при органах місцевого самоврядування. Але існуючі недоліки у порядку їхнього формування та системі роботи не дозволяють поки що цьому інституту місцевої демократії розкрити увесь свій потенціал.

Сьогодні відповідно до указу Президента України в регіонах створено Координаційні ради з питань сприяння розвитку громадянського суспільства, які мають сприяти реалізації Національної стратегії. Але наразі внесок цих координат у зазначену справу відчувається слабо.

Тож, можна констатувати, що потенціал КДО у створенні умов для покращення та розвитку соціального капіталу поки що повною мірою не використано.

Оптимальна стратегія вирішення проблеми

Експерти розглянули три можливих сценарії вирішення виявленої в ході дослідження проблеми неналежного стану соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин: *інерційний, модернізаційний та мобілізаційний*.

Кожний із варіантів сценарію було порівняно оцінено експертами за такими *критеріями*: 1) фінансова економність; 2) організаційна простота; 3) нормативна забезпеченість; 4) врахування ґендерних особливостей; 5) політична прийнятність; 6) соціальна ефективність; 7) можливість реалізації.

За результатами оцінювання найвищу суму балів отримала ***мобілізаційна стратегія***, яка базується на спільній ініціативі влади і громади щодо *модернізації умов* для владно-громадської взаємодії, розподілення *солідарної відповідальності* між владою і громадськістю за формування та реалізацію місцевої політики, покращення стану соціального капіталу та якості життя людей.

В межах цього варіанту стратегії вирішення проблеми передбачено *максимально поєднати ініціативу* як з боку самої громадськості, яка виступає в цьому разі однією з рушійних сил змін місцевої політики, так і активних, системних дій з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Синергетичний ефект досягається завдяки спільним зусиллям органів влади, громадян та ІГС, які активно використовують на практиці оновлені правила підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень, максимально використовують внутрішні ресурси громад та наявні можливості чинного законодавства, пропонуючи паралельно зміни до нього вищим органам влади.

Крім того, представники ІГС та громадські експерти здійснюють *громадський супровід* виконання ухвалених на загальнодержавному та на місцевому рівні актів, здійснюють *громадський контроль та громадську експертизу* їхньої реалізації, надають необхідну методичну, організаційну і технічну допомогу, залучають додаткові зовнішні ресурси для вирішення завдань соціально-економічного розвитку територій.

КЛЮЧОВІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕОБХІДНИХ ЗМІН НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

- ***Обласним та Київській міській державним адміністраціям, ОВЦА, обласним радам та Київській міській раді пропонується:***
 - ✓ внести відповідні зміни до своїх **Регламентів** та Порядків розробки регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання, які були ухвалені цими органами;
 - ✓ переглянути чинні **регіональні програми** сприяння розвитку громадянського суспільства у напрямку їх більшої орієнтації на формування та розвиток соціального капіталу. Під час доопрацювання чинних та розробки нових регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства врахувати рекомендації, викладені у підрозділі 5.1 цього звіту, зокрема:
 - додержуватись стратегічних напрямків та завдань Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства;
 - виключити з програм завдання, які не мають прямого відношення до сфери розвитку громадянського суспільства, а мають належати до інших цільових програм. Заходи програми мають бути детальними, чітко викладеними і передбачати конкретні дії по їх виконанню – з конкретними термінами, виконавцями та необхідним ресурсним забезпеченням;
 - особливу увагу слід приділити кількісним та якісним показникам для оцінювання виконання завдань програми, а також процедурі її моніторингу, орієнтуючись на вимоги програмно-цільового методу (ст. 20 Бюджетного кодексу);
 - при розробці та доопрацюванні вказаних регіональних програм слід додержуватись вимог Порядку їх розроблення та виконання, встановленого Постановою КМУ № 106, зокрема передбачати розробку та громадське обговорення *як концепції, так і проекту* програми, а також використання, крім бюджетних, *й інших ресурсів* та залучення до реалізації програми ІГС;

- в заходах програм обов'язково передбачити *щорічний публічний звіт* керівника відповідного органу влади із співповіддю представника громадськості (члена регіональної Коордради, Громадської ради, чи представника авторитетного ІГС) за широкої участі громадськості, керівництва ОДА, облради, керівників відповідних підрозділів, науковців. За підсумками цього заходу підготувати зміни та доповнення до програми;
- звернути увагу на необхідність покращення роботи своїх офіційних *веб-сайтів* відповідно до вимог чинного законодавства та з урахуванням тенденцій до підвищення інтересу громадськості до діяльності органів влади і посадових осіб та зростання числа бажаючих брати участь у вирішенні місцевих питань разом із владою;
- вжити комплексні заходи для підвищення ефективності діяльності *громадських рад* та інших консультативно-дорадчих органів що створюються при органах місцевої влади усіх рівнів, як потужного ресурсу для підвищення суспільної обґрунтованості та соціальної ефективності діяльності цих органів. Навіть в умовах недосконалої правової бази пропонується зробити діяльність громадських рад більш ефективною за рахунок: спеціалізації та чіткої взаємодії із відповідними підрозділами органу влади; більшої відкритості діяльності ГР для громадськості; цільового навчання та підвищення кваліфікації членів ГР та працівників спеціалізованих й усіх інших профільних підрозділів, які працюють з ГР;
- активніше розвивати *міжсекторальну співпрацю влади* з найбільш дієвими та професійними ІГС та представниками соціально відповідального бізнесу на основі використання конкурсних механізмів соціального замовлення, державно-приватного партнерства, інших форм ресурсної підтримки ІГС із стимулюванням залучення ними додаткових небюджетних ресурсів для розв'язання пріоритетних суспільних проблем.
- ***Органам місцевого самоврядування обласних центрів, адміністративних центрів Донецької та Луганської областей, ОТГ пропонується:***
 - привести свої офіційні сайти у відповідність із чинними вимогами законодавства, забезпечити своєчасне і повне розміщення на них усіх актів органів МСВ, що не складають державну таємницю; забезпечити інструментами інтерактивного спілкування громадян із відповідними службами через сайт та надати їм широкий спектр послуг онлайн;
 - переглянути статuti територіальних громад на предмет їхньої відповідності вимогам відкритості, прозорості роботи органів місцевої влади, розширення механізмів участі громадськості в усіх основних процесах управління містами, скориставшись для цього існуючими модельними статутами; прикладами подібних статутів є розроблені Асоціацією модельні статuti міської¹ та сільської територіальних громад².

¹ Модельний статут територіальної громади міста / А.С. Крупник, О.Є. Калашнікова, В.В. Кіщенко. – Одеса: ПП «Євродрук», 2016 – 113 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://issuu.com/annatrepalyuk/docs/>

² Модельний статут сільської (селищної) територіальної громади. А.С. Крупник, О.Є. Калашнікова, В.В. Кіщенко. – Одеса: ПП «Євродрук», 2016. – 56 с. – Режим доступу: <http://samoorg.com.ua/blog/2016/07/21/modelniy-statut-teritorialnoyi-gromadi-sela-selishha-vidano-drukom/>

- **Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України пропонується³:**
- ✓ **внести зміни до Конституції України, зокрема:**
 - доповнити перелік закріплених в Конституції основних прав і свобод людини і громадянина *правом на належне врядування*, яке забезпечується відкритістю та прозорістю діяльності органів публічної влади та її посадових осіб, механізмами участі громадян та інститутів громадянського суспільства в управлінні на усіх рівнях.
 - закріпити *перелік форм участі* громадян в управлінні;
 - доповнити статтю 140 Конституції положенням про те, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою не тільки безпосередньо та через органи місцевого самоврядування, а й *через органи самоорганізації населення*;
 - доповнити статтю 38 Конституції положенням про те, що об'єднання громадян та громадяни мають *право здійснювати громадський контроль* діяльності органів публічної влади, державних та комунальних підприємств, установ та організацій, форми і порядок здійснення якого встановлюються законом та статутом територіальної громади;
- ✓ **внести зміни до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", зокрема:**
 - закріпити *обов'язковість* (а не можливість) розробки та ухвалення міськими, сільськими, селищними радами статутів територіальних громад;
 - доповнити Закон *окремою статтею* про взаємодію органів місцевого самоврядування з громадськістю, зокрема, залучення її до процесу підготовки і виконання органами місцевого самоврядування своїх рішень, де передбачити такі форми громадської участі, як інформування громадськості про діяльність, консультації з громадськістю, громадську експертизу, створення та діяльність громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування;
- ✓ **внести зміни до Закону України "Про місцеві державні адміністрації", зокрема:**
 - внести правки, які би розширювали та конкретизували форми участі громадськості у діяльності місцевих державних адміністрацій, зокрема, у процесі підготовки та виконання їх рішень;
 - встановити, що МДА має в установленому порядку проводити консультації з громадськістю, систематично інформувати громадськість про свою діяльність, проводити роз'яснювальну роботу щодо цілей, змісту і порядку реалізації державної політики на місцевому рівні, сприяти проведенню громадської експертизи діяльності МДА, здійснювати моніторинг громадської думки та повідомлень у ЗМІ;
- ✓ **внести зміни до Закону України "Про статус депутатів місцевих рад", зокрема:**
 - конкретизувати, в якій формі має підтримувати зв'язок депутат у своєму окрузі з виборцями, з трудовими колективами, громадськими організаціями;

³ Більш детально пропозиції на рівень ВРУ, КМУ та ЦОБВ викладені у висновках та рекомендаціях до цього звіту.

- передбачити санкції з боку відповідної ради у разі невиконання депутатом своїх депутатських обов'язків, в т.ч. в частині інформування виборців про свою діяльність, аж до ініціювання радою відкликання депутата.
- ✓ **замість Постанови ВРУ від 17.12.1993 № 3748-ХІІ "Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні" пропонується:**
 - прийняти новий Закон "Про загальні збори (конференції) членів територіальної громади за місцем проживання", як це передбачено статтею 8 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні", і привести тим самим законодавство про загальні збори у відповідність із сучасними правовими нормами та європейськими стандартами місцевої демократії. Розроблений експертами ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення" проект такого Закону після численних публічних обговорень за підписами 17 народних депутатів був поданий до ВРУ, зареєстрований за № 2667 і отримав позитивний висновок Головного експертного управління Секретаріату ВРУ;
- ✓ **у постанові КМУ від 26.09.2012 № 887 "Про затвердження Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації" пропонується:**
 - доповнити перелік завдань, які має виконувати структурний підрозділ МДА, завданням щодо взаємодії з ІГС, які функціонують у сфері діяльності цього підрозділу. Передбачити також можливість утворення при самостійних підрозділах МДА консультативно-дорадчих органів за участі представників ІГС та науковців;
- ✓ **у постанові КМУ від 11.12.1999 № 2263 "Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації" пропонується:**
 - встановити, аби рішення керівництва МДА та її підрозділів з суспільно-значущих питань ухвалювались з урахуванням пропозицій консультативно-дорадчих органів, створених при МДА, результатів консультацій з громадськістю, проведених відповідно до встановленого порядку згідно із затвердженим планом. МДА має у своїй діяльності вивчати і враховувати громадську думку. Практикувати включення до складу колегій при МДА представників громадських рад та ІГС.
- ✓ **у постанові КМУ від 03.11.2010 № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" пропонується:**
 - передбачити створення громадських рад також при територіальних підрозділах ЦОВВ; передбачити проведення регулярних, зустрічей голів громадських рад з керівниками органів влади; наділити громадські ради правом вносити пропозиції до актів органу щодо змін у частині, яка стосується взаємодії з громадськістю;
 - встановити диференційовану граничну чисельність громадських рад: при РДА – 25 осіб, при територіальних підрозділах ЦОВВ – 50 осіб, при міністерствах, інших ЦОВВ, при ОДА, ОВЦА, КМДА – 75 осіб; передбачити можливість заміни ІГС свого представника у складі громадської ради;

- передбачити у Положенні координацію діяльності громадських рад, що діють на різних рівнях управління в Україні, – як по вертикалі, так і по горизонталі;
- ✓ **у постанові КМУ від 12.10.2011 № 1049 "Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка" пропонується:**
 - доопрацювати механізм упередження та подолання конфлікту інтересів, який би не порушував права НГО брати участь у конкурсі;
 - передбачити подання НГО конкурсних пропозицій лише у друкованій формі у запечатаному конверті з печаткою організації-заявника та чіткіше визначити процедуру прийняття та реєстрації документів, що подаються на конкурс;
 - передбачити, що підсумковий висновок про виконання кожного проекту робить не розпорядник бюджетних коштів, а конкурсна комісія колегіальним рішенням;
- ✓ **у постанові КМУ від 29.04.2013 № 324 "Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів" пропонується:**
 - назву НПА привести у відповідність із предметом і сферою його регулювання, зазначивши, що йдеться про соціальне замовлення саме соціальних послуг;
 - доповнити НПА механізмами, яких не вистачає: упередження та подолання конфлікту інтересів; залучення виконавцями проекту додаткових ресурсів; фінансове авансування виконання робіт в межах укладених договорів; більш демократичним формуванням конкурсної комісії; розширити коло можливих переможців конкурсу;
 - узгодити норми аналізованого НПА з Постановою КМУ від 12.10.2011 № 1049, розглянувши можливість замість цих двох постанов видати одну, врахувавши наведені вище зауваження та зауваження і пропозиції, висловлені вище стосовно постанови КМУ № 1049;
- ✓ **у постанові КМУ від 31.01.2007 № 106 "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм" пропонується:**
 - доповнити перелік суб'єктів, які можуть бути ініціаторами розроблення державних та регіональних програм, ІГС та науковими організаціями відповідного профілю діяльності; доповнити ініціаторами розроблення програми перелік осіб, які здійснюють контроль за розробленням проекту програми;
 - передбачити можливість проведення громадської експертизи проекту програми силами ІГС та громадської ради;
 - передбачити участь громадських експертів у процесах аналізу та комплексної оцінки результатів виконання завдань і заходів програми, а також передбачити їхню участь в оцінці ефективності виконання програми у цілому;
- ✓ **у наказі Міністерства економіки від 04.12.2006 № 367 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання" пропонується:**

- привести цей наказ у відповідність із чинною Постановою КМУ від 31.01.2007 № 106 "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм", зокрема, розширити ресурсну базу виконання програми, де крім Державного бюджету можуть бути задіяні кошти місцевих бюджетів та з інших джерел;
- у зв'язку із цим доповнити підстави для ініціювання розробки регіональних програм наявністю коштів державного бюджету та коштів з інших джерел, матеріально-технічних і трудових ресурсів;
- стадії розроблення та виконання програми слід доповнити процедурами розробки та обговорення концепції програми; передбачити також обов'язкову публікацію у місцевих ЗМІ та на офіційному сайті звіту про реалізацію програми.

ВСТУП

Соціальний капітал розглядається у цьому дослідженні як *ставлення* людей один до одного, як характер міжлюдських відносин, що проявляються у солідарності, взаємодопомозі, взаємоповазі, прагненні людей до об'єднання, координації дій і кооперації заради взаємної користі.

Це інтегральний нематеріальний чинник, що поєднує приналежність осіб до певної спільноти, взаємну довіру та участь у спільних справах, що підвищує індивідуальні ресурси кожного члена групи за рахунок ресурсів цієї групи і одночасно посилює саму групу.

Р. Патнем розглядає соціальний капітал як результат діяльності громадських рухів, члени якого співпрацюють на основі, з одного боку, горизонтальної довіри, що породжує згоду учасників руху, а з другого – на основі вертикальної довіри, що полягає у взаємозв'язку з органами державної влади на різних рівнях.

Соціальний капітал суспільства формують *комунікації* між різними суб'єктами, які здійснюються на основі певних моральних принципів і спільних цінностей. У свою чергу, стан соціального капіталу у суспільстві впливає на характер комунікацій між людьми.

Фахівці Світового банку при вимірюванні соціального капіталу рекомендують використовуватися якісні і кількісні показники, що характеризують такі компоненти соціального капіталу, як довіру та соціальну залученість, що виникають та розвиваються через участь людей в колективних діях, створення груп і мереж, інформування та комунікації.

Соціальний капітал проявляється:

- у *громадській активності* мешканців та їхньої участі у суспільному житті – безпосередньо або у складі об'єднань, а також у готовності до такої діяльності;
- у *ставленні* громадян, ІГС, органів влади одне до одного, характері взаємовідносин між ними: рівні довіри, солідарності, толерантності, готовності до співпраці та ін.;
- в *усвідомленні членами суспільства своєї відповідальності* за стан справ у своїй громаді, в регіоні та у країні в цілому.

Об'єктом дослідження є соціальний капітал міжлюдських та владно-громадських відносин в територіальних громадах.

Предметом дослідження є механізми формування та забезпечення розвитку соціального капіталу в ТГ через комунікації та співпрацю членів цих громад між собою та з органами публічної влади.

Дослідження здійснювалось в 25 регіонах України (24 областях та м. Києві) шляхом діагностики стану соціального капіталу в обласних центрах, в містах Краматорськ, Сєверодонецьк та у 24 ОТГ – в кожній області по одній, обраній методом випадкової вибірки, а також шляхом аналізу умов для формування і розвитку соціального капіталу, створених на усіх рівнях публічної влади – від місцевого до загальнодержавного.

Гіпотеза дослідження: Подолання неконсолідованості українського суспільства і низького рівня довіри населення до влади усіх рівнів, що є свідченням неналежного стану соціального капіталу та обумовлюється цим станом, можливе шляхом активізації та підвищення якості комунікації та співпраці *на горизонтальному рівні* (між людьми, людьми та ІГС, що представляють їх інтереси) та *на вертикальному рівні* (між громадськістю і владою усіх рівнів). Це може бути досягнуто шляхом просвітництва населення, навчання держслужбовців та лідерів ІГС, розвитку НГО, соцмереж та удосконаленням чинного законодавства і місцевої нормативно-правової бази.

1. НЕНАЛЕЖНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ ЯК ПРОЯВ НАЯВНОСТІ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ МІЖЛЮДСЬКИХ ТА ВЛАДНО-ГРОМАДСЬКИХ ВІДНОСИН

1.1. Виявлення проблеми та причин її існування

За оцінками авторів цього дослідження, комплексній трансформації українського суспільства, яка відбувається шляхом реформ і має на меті реалізацію європейського вибору України, та сталому розвитку української держави заважає *неконсолідованість суспільства і низький рівень довіри населення до влади усіх рівнів*.

Це свідчить про існування серйозної **суспільної проблеми**: неналежний стан соціального капіталу у громадах, зокрема у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин, що гальмує, у свою чергу, позитивні перетворення в Україні, блокує вирішення суспільних проблем та зашкоджує безпеці української держави.

Ігнорування владою потенціалу громадськості⁴, зокрема обмеження її реальної можливості брати участь у процесах управління, в реформах децентралізації публічної влади, в об'єднанні територіальних громад (ТГ) та у вирішенні широкого спектра проблем місцевого розвитку веде до спотворення цих реформ і заважає сталому розвитку. Особливо це стосується сільських територій, де кількість і спроможність інститутів громадянського суспільства (ІГС) є вкрай обмеженою.

За даними багатьох соціологічних досліджень, проведених в Україні протягом останніх 4 років, рівень довіри громадян України до різних владних інституцій різко знизився. Більшою мірою це стосується вищих органів влади та посадових осіб, меншою – органів місцевої влади та сільських, селищних, міських голів, які є ближче до людей і діяльність яких для цих людей є більш відкритою і прозорою. Крім того, місцеві мешканці мають більше можливостей спілкуватись із керівниками місцевих органів влади і впливати на їхню діяльність – як безпосередньо, так і через діяльність ІГС.

Потенціал соціального протесту протягом 2014-2016 рр. зріс внаслідок негативної громадської думки про поширеність корупції в органах влади, низький рівень професіоналізму та недолугі дії політиків⁵.

⁴ Під *громадськістю* розуміються представники соціально активної частини суспільства, які безпосередньо або через ІГС беруть участь у суспільно-політичному житті і для яких характерне активне вираження своєї громадянської позиції, пріоритет громадських інтересів перед індивідуальними, орієнтація на колективну діяльність та відповідальне ставлення до своїх дій (*А.Крупник*).

⁵ Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» / НІСД, 2017. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/book_2017/Poslanya_druk_fin.pdf, С. 422

Серед **причин**, які обумовлюють зниження рівня довіри людей до усіх гілок влади, а отже погіршення стану соціального капіталу владно-громадських відносин, можна назвати:

- невиконання органами влади, посадовими особами, депутатами усіх рівнів своїх передвиборчих обіцянок, що сприяє різкому падінню рівня життя та погіршенню більшості показників добробуту людей;

- неповне та недосконале законодавство і зазвичай примітивна місцева нормативна база, яка регулює владно-громадські відносини, зокрема, участь громадськості у вирішенні місцевих питань, фактично блокують цю участь;

- не забезпечено на належному рівні додержання органами влади законодавчих вимог щодо відкритості та прозорості діяльності цих органів, зокрема що стосується роботи їх офіційних сайтів та регулярної публічної звітності керівників, а також адекватної реакції на звернення громадян та на запити публічної інформації;

- органи влади майже не переймаються завданням стимулювання активності громадян, створення та діяльності різних форм їх об'єднань і залучення їх до вирішення місцевих питань, до процесів формування та реалізації місцевої політики;

- органи влади та посадові особи зазвичай формально ведуть просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення щодо необхідності та цільової спрямованості реформ, які відбуваються, а часто навпаки, спотворюють їхній зміст і гальмують реформи;

- дедалі сильніше відстежується пасивність, що зростає, зневіра значної частини мешканців у те, що у житті може щось змінитись на краще і що прості люди можуть вплинути на ці процеси;

- мало уваги на місцевому рівні приділено владою створенню умов для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, для формування толерантного відношення людей один до одного, створення дружніх соціальних спільнот;

- дуже слабо на практичному рівні використовуються інструменти владно-громадської взаємодії, вкрай обмежені комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою, недостатньо використовуються механізми міжсекторальної взаємодії та публічно-приватного партнерства;

- відмічається загальне зниження рівня професійності та соціальної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у питаннях налагодження владно-громадських відносин та неадміністративного впливу на стан та поведінку різних цільових груп.

- низький рівень інформованості як чиновників, так і представників громадськості стосовно того, що уявляє собою участь громадськості в управлінні і що ця участь може дати владі і самій громадськості;

- брак координації дій між різними рівнями та різними гілками публічної влади – як по вертикалі, так і по горизонталі – у питаннях розширення участі громадськості у формуванні та реалізації місцевої політики;

- відставання організаційних заходів та управлінських дій, які вживає або має вживати влада для покращення сучасної ситуації, від нового законодавства, яке постійно оновлюється у сфері розвитку громадянського суспільства, і нових викликів часу;
- недостатній контроль з боку центральних органів влади щодо виконання ухвалених державних рішень органами влади нижчого рівня, неналежна виконавська дисципліна в обласних, районних та інших місцевих органах влади;
- низькі професійні, етичні та емоційні компетентності представників влади, відсутність досвіду співпраці з ІГС та активними громадянами або лише негативний досвід такої співпраці;
- недовіра до знань та колективного розуму груп місцевої спільноти та їх представників, самовпевненість керівників органів влади, їх віра в силу власних непорушних переконань, власної безпомилковості і власної безкарності;
- нестача в структурі влади працівників, здатних як модератори вести ефективну дискусію за участю носіїв протилежних думок із виходом на позитивний результат, що доволі часто має місце у сучасній суспільно-політичній ситуації;
- приховані групові та особисті цілі представників влади та бізнесу, які суперечать інтересам громади, у тому числі цілі корупційного характеру;
- неготовність чиновників віддати ІГС, громадськості контроль над частиною своїх технічних (приміщення) та фінансових (бюджет) ресурсів.
- слабо розвинені форми співпраці між різними суспільними групами, низький рівень консолідації місцевої спільноти та ІГС.

1.2. Попередні спроби розв'язати проблему

Широко відомі спроби органів публічної влади, окремих ІГС та громадських коаліцій покращити стан та умови формування і розвитку соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин в Україні.

Ці спроби робились зазвичай у контексті певних реформ і стосувались, впливу, зокрема, на чинники, що були визначені вище. Але системних спроб комплексно вплинути на стан соціального капіталу та умови його розвитку в Україні не було.

Слід відмітити, перш за все, істотний вплив на створення умов для розвитку соціального капіталу з боку держави, яка протягом останніх років зробила декілька важливих кроків у цьому напрямку.

Мається на увазі ухвалення низки загальних та спеціальних законів та підзаконних актів, які тією чи іншою мірою створюють умови для розвитку громадської активності, співробітництва та спільне із владою вирішення суспільних проблем.

Одним із таких базових актів є затверджена указом Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 "Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки", яка містить, зокрема комплекс завдань, спрямованих на покращення ситуації із соціальним капіталом в нашій країні.

Тут можна згадати і діяльність у 2011-2012 роках створеної на чолі із Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) коаліції громадських організацій, яка забезпечила ефективний громадський супровід створення системи громадських рад при ЦОБВ та місцевих органах виконавчої влади (їх було створено 590).

Відома діяльність *Творчого центру "Каунтерпарт"* з проведення щорічного моніторингу динаміки розвитку громадських об'єднань, оцінки їхнього стану та здійснення цілеспрямованих спроб вплинути на створення сприятливих умов для формування і розвитку третього сектору в Україні.

Протягом 10 років ВГО *"Асоціація сприяння самоорганізації населення"* разом із *Одеським інститутом соціальних технологій*, в тому числі у складі *мережі ресурсних центрів* з розвитку самоорганізації населення та інших форм місцевої демократії послідовно працюють над створенням нормативно-методичної бази розвитку демократії участі, сприяють розвитку інфраструктури громадянського суспільства, навчають лідерів ІГС та представників органів влади – тобто, займаються створенням сприятливих умов для розвитку соціального капіталу.

1.3. Наслідки, якщо проблема не буде вирішуватись

1) Подальше обмеження відкритості та прозорості діяльності органів влади та їх посадових осіб через неповне і нерегулярне інформування спільноти про суспільно значущі управлінські рішення, які планує прийняти місцева влада, про прийняті рішення та про хід їхнього виконання; обмеження доступу представників громадськості на сесії, на засідання колегіальних органів при розгляді питань, які безпосередньо стосуються інтересів тих соціальних груп, що представляють ці ІГС, може призвести до подальшого *зниження рівня довіри* населення та його найбільш активних членів до влади і як наслідок – до різних проявів невдоволення її діяльністю.

2) Ігнорування чиновниками зворотного зв'язку від громадськості до влади через неналежну організацію роботи із зверненнями громадян, що надходять поштою і по телефонних "гарячих лініях", формальне відношення до потреб людей на особистих прийомах керівників, під час консультацій з громадськістю, спроба посадових осіб уникати вирішення по суті питань, що знаходяться в їх компетенції, відмова органів влади від проведення соціологічних опитувань, від вивчення публікацій у ЗМІ та у мережі Інтернет для отримання достовірної реакції населення на ті чи інші дії або бездіяльність влади, може призвести до посилення негативних наслідків цих дій та бездіяльності і зростанню протестних настроїв і дій.

3) Гальмування розвитку громадського контролю, зокрема, громадської експертизи та громадської антикорупційної експертизи діяльності та управлінських актів органів публічної влади, що має здійснюватися ІГС безпосередньо та через громадські ради, у тому числі у формі громадського моніторингу виконання планів та чинних програм, неналежне реагування на запити публічної інформації, веде до зниження ефективності виконання органами влади своїх управлінських функцій та посилення корупційних ризиків в діяльності посадових осіб.

4) Недостатня активність громадськості у спробах брати на себе функції з надання соціальних послуг та реалізації соціальних проектів – через механізм соціального замовлення, благодійництво, волонтерство та інші форми здійснення суспільно-корисної діяльності – веде до скорочення спільної можливості влади і громади вирішувати місцеві проблеми, у тому числі через обмеження ресурсної бази, формує споживацьке, патерналістське відношення людей до держави та до органів влади, які представляють її на місцевому рівні.

5) Небажання органів влади сприяти створенню умов для формування і діяльності громадських та благодійних організацій, органів самоорганізації населення та інших ІГС, зокрема, через ухвалення і виконання місцевих програм сприяння розвитку громадянського суспільства, надання пільг та інших видів державної підтримки цим громадським інституціям призводить до зростання невдоволення активу громади діяльністю влади, яка виявляється незацікавленою у розвитку дієздатного громадянського суспільства, а звідси – до втрати реальної підтримки влади з боку громадськості.

6) Збереження в наявному недосконалому стані нормативно-правової та організаційної бази діяльності органів влади, зокрема регламентів, положень та інших організаційно-правових документів, а також відмова посадовців від включення представників ІГС та громадських експертів до складу колегій, робочих груп, не запрошення представників ІГС на наради з питань, що стосуються предмету діяльності цих ІГС, не дасть можливості громадськості реально брати участь в управлінні, що суперечить євроінтеграційному вибору України, вимогам чинного законодавства і тому може стати приводом для негативної оцінки вищим керівництвом держави діяльності керівництва нижчих органів влади.

7) Недостатня увага керівництва органів влади роботі з підвищення кваліфікації персоналу, у першу чергу тих працівників, які організують владно-громадську взаємодію, зокрема, фахівців підрозділів по комунікаціях з громадськістю, а також спеціально призначених осіб профільних підрозділів, які уповноважені забезпечувати співпрацю із громадянами та ІГС у сфері діяльності цих підрозділів, призведе до професійного відставання та втрати належної мотивації відповідальних за це службовців і до обґрунтованої критики їх з боку громадськості. Невиконання органами влади своїх програмних зобов'язань щодо навчання лідерів громадських утворень призведе до непоправної втрати цими органами надійних партнерів в умовах дефіциту організаційних, фізичних та інтелектуальних ресурсів, яких владі вкрай не вистачає.

2. МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Визначення і трактування поняття "соціальний капітал" є предметом дискусій міжнародної наукової та аналітичної спільноти.

Дослідники британського державного відомства національної статистики (Office for National Statistics) на основі доповіді Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development) виділяють такі структурні елементи соціального капіталу, як *особисті стосунки, підтримка соціальних мереж, громадянська взаємодія, довіра та кооперативні норми* (Office for National Statistics, Siegler V., Measuring social capital, 2014).

1) *Особисті стосунки* характеризуються такими показниками, як місця та контекст, в яких люди зустрічаються один з одним; склад зв'язків; їх різноманітність; тип та частота контактів; якість (та сила) особистих відносин людей.

2) Підтримка, яку знаходить або надає людина, користуючись *соціальними мережами*, характеризується отриманою особою та наданою іншим підтримкою у вигляді допомоги на основі особистих стосунків, частотою цієї підтримки.

3) *Громадянське співробітництво* характеризується такими показниками як: волонтерство, участь у громадських та релігійних організаціях, клубах за інтересами; активна політична участь (наприклад, участь у демонстраціях, мітингах, підписання петицій, голосування на виборах), активність волонтерської діяльності та політичної участі; участь в інших громадських заходах (пожертвування грошових коштів, продуктів харчування або одягу, донорство крові, участь у флешмобах та інших заходах), які базуються на громадянських установах та переконаннях учасників.

4) Довірчі та кооперативні норми характеризуються такими показниками, як: довіра до соціальних та політичних інституцій (національного та місцевого уряду, парламенту, поліції, правосуддя, преси); довіра до інших людей; соціальні цінності співпраці (солідарність, допомога, чесність, щедрість, ввічливість, справедливість, толерантність, недискримінація до людей з відмінностями на основі етносу, мови, культури, релігії, національності, сексуальної орієнтації, віку).

Питанням соціального капіталу активно займався Світовий Банк, виділяючи такі його виміри, як *групи та мережі, довіра та солідарність, колективні дії та співробітництво, інформація та комунікація, соціальна згуртованість та інтеграція*.

Дослідження проведене Світовим Банком у 120 країнах, доводить значення соціального капіталу у загальному добробуті країни (WorldBank. Where is the wealth of nations? Measuring Capital for the 21st Century, 2006).

Отже, соціальний капітал має багатовимірний характер, тому його необхідно вивчати на мікро- (міжособистісні стосунки), мезо- (міжгрупові стосунки), та макрорівні (стосунки між державними інституціями та суспільними утвореннями) із застосуванням як якісних, так і кількісних методів (Analyzing Social Capital in Context: A Guide to Using Qualitative Methods and Data. Dudwick N., Kuehnast K., Jones V.N, Woolcock M., 2006).

У Великобританії, наприклад, стан соціального капіталу є одним із Індикаторів Сталого Розвитку (Sustainable Development Indicators), за допомогою яких оцінюється прогрес в напрямку розвитку стійкої економіки, гармонійного розвитку суспільства та навколишнього середовища (Office for National Statistics, Sustainable Development Indicators, 2014).

З ініціативи Інституту громад та економіки в Базелі (Basel Institute of Commons and Economics) у 2016 році був створений онлайн-портал з дослідження соціального капіталу – www.trustyourplace.com. Він забезпечує Світовий моніторинг соціального капіталу за участі представників 193 країн, які шляхом онлайн-опитування за 10-бальною шкалою оцінюють по 8 показниках стан соціального капіталу у країні.

До складу цих показників входять: (1) соціальний клімат у громадах; (2) рівень довіри між людьми; (3) сприйняття людьми заходів з особистої економії заради фінансування благ громадського вжитку; (4) сприйняття податків для фінансування благ громадського вжитку; (5) готовність інвестувати в національні та регіональні активи; (6) готовність допомагати людям; (7) рівень дружелюбності; (7) рівень гостинності. Окрім отримання результатів опитування, проект одночасно має на меті покращити стан соціального капіталу, оскільки питання ставлять респондента у позицію експерта своєї громади, викликаючи відчуття причетності до того, що відбувається.

Проект реалізується в партнерстві з глобальною програмою ООН "Цілі Сталого Розвитку" – 2030 (Sustainable Development Goals). Програма складається з 17 цілей, спрямованих на подолання бідності, захист планети та забезпечення процвітання для всіх – як частини нової програми сталого розвитку. Кожна мета має конкретні цілі, які необхідно досягти до 2030 року, в тому числі і пов'язані з розвитком соціального капіталу.

У програмі зазначено, що "для досягнення поставлених цілей кожна людина повинна виконувати свою роль: уряди, приватний сектор, громадянське суспільство і такі люди, як ви". З програмою можна познайомитись за посиланням <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>.

Таким чином, з одного боку, соціальний капітал є темою, що обговорюється та досліджується світовою спільнотою, відзначається його вплив на глобальний розвиток як окремих громад так і людства в цілому.

У той же час, створення *інтегрального індексу соціального капіталу* (на зразок інших міжнародних глобальних індексів, таких як Індекс розвитку людського потенціалу, Міжнародний Індекс Щастя) та його постійний моніторинг як в межах кожної країни, так і світової спільноти у цілому, має виключно важливе значення для подолання конфліктів та перспективи сталого розвитку суспільства.

Дане дослідження соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин у громадах в Україні є певним внеском у цей світовий процес.

Науковий інтерес до вивчення феномену соціального капіталу в Україні проявляло чимало вітчизняних дослідників. Серед них – С. Архієреєв, А. Бова, Е. Гугнін, М. Лесечко, А. Ліпенцев, О. Молодцов, А. Розказов, Т. Сенюшкіна, В. Скуратівський, О. Убейволк, А. Чемерис. Варто згадати окремо дисертаційні дослідження на тему соціального капіталу О.Сидорчук (2007, Львів), М. Горожанкіної (2008, Донецьк), К.Доскаленко (2012, Одеса).

Стан соціального капіталу в Україні оцінюється за окремими показниками, такими як рівень активності, рівень довіри, згуртованість (консолідація), відповідальність, напруженість (як приклад негативного соціального капіталу), вплив на дії влади.

Рівень активності населення оцінюється по кількості учасників суспільно-політичних акцій, публічних заходів (загальних зборів, громадських слухань, толок та ін.), по активності учасників соціальних мереж, а також по динаміці створення та чисельності ІГС.

Загальна кількість населення, яка була задіяна у протестних заходах, за останній рік нараховує близько 15%. Найбільш актуальною проблемою виявилось підвищення тарифів на комунальні послуги, проти яких протестувало майже 8,7% дорослого населення⁶.

Протягом 2016 року волонтерською діяльністю займалися 14% українців – майже стільки ж, скільки й у 2015 році (13%), і дещо більше, ніж у 2012 році (10%). Водночас порівняно з 2012 роком зараз волонтери витрачають більше часу на волонтерську діяльність: тоді кілька годин на тиждень подібній діяльності

⁶ Соціальна напруга та протестна активність: погляд соціологів. Загальнонаціональне опитування населення України було проведене Інститутом соціології НАН України у співпраці з Благодійним фондом «Інтелектуальна перспектива» з 3 по 25 липня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/sotsialna-napruzenist-ta-protestna-aktivnist-pogyad-sotsiologiv>

присвячували лише близько 6% волонтерів, а у 2016 році щоденно волонтерською діяльністю займалися близько 5% волонтерів і ще близько 11% присвячували цьому кілька годин на тиждень.

Протягом 2016 року 37% населення надавали матеріальну допомогу для здійснення благодійних акцій та підтримки благодійних організацій – це дещо менше, ніж у 2015 році (41%), але все одно істотно більше, ніж у 2012-му (21%). Якщо порівняти з 2012 роком, значно зросла кількість людей, які надавали благодійну грошову або матеріальну допомогу (одяг, їжу) людям чи громадським організаціям, які вирішують певні проблеми: в опитуванні 2012 року таку допомогу надали 29%, у 2015-му – 47%, у 2016-му – 42%.

Лева частка волонтерських зусиль та надання матеріальної допомоги протягом 2015 і 2016 років припадає на допомогу армії – таку допомогу надавали близько 65% у 2015-му і 62% у 2016-му із тих, хто здійснював подібну діяльність. Водночас слід відзначити, що у 2016 році зросла допомога й в інші сфери благодійної діяльності: допомога хворим та інвалідам у структурі благодійної діяльності у 2015 році становила 21%, у 2016 р. – вже 35%, допомога дітям-сиротам зросла з 12% до 23%, а людям поважного віку – з 6% до 12%⁷.

В той же час 82% не є членами жодної з громадських, політичних організацій чи рухів. Ця цифра є стабільною протягом усіх років незалежності України⁸.

Довіра. У 2016 році найбільшу довіру громадян мали волонтерські організації – довіра переважала недовіру на 44%. Загалом довіру громадян мали, насамперед, інституції, пов'язані з обороною країни: Збройні сили України (баланс довіри-недовіри становить +36%), добровольчі батальйони (+33%), Національна гвардія України (+28%), Державна прикордонна служба (+12%). Позитивний баланс довіри мали також церква (+30%), громадські організації (+8,5%), патрульна поліція (+5%), ЗМІ України (+4%).

Найвищим рівнем **недовіри** відзначені засоби масової інформації Росії (– 78%), український державний апарат (– 74%), суди (– 72%), комерційні банки (– 73%), Національний банк України (– 65%), Верховна Рада України (– 69%), прокуратура (– 67%), політичні партії (– 67%). Далі за рівнем недовіри йдуть: уряд України (– 55%), Президент України (– 45%), поліція (– 44%), обласні державні адміністрації (– 34%), районні державні адміністрації (– 28%), профспілки (– 27%), Національне антикорупційне бюро (– 29%), західні ЗМІ (– 22%), служба безпеки України (– 20%), Уповноважений Верховної Ради з прав людини (Омбудсмен) (– 12%), органи місцевого самоврядування (– 11%). Наприкінці 2016 року в Україні не було жодного політичного лідера, довіра до якого переважала б над недовірою⁹.

Варто звернути уваги, що рівень недовіри до органів публічної влади по мірі зниження його рівня – від уряду – до РДА та наближення до населення зменшується.

⁷ Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження. Дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова з 16 по 20 грудня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>

⁸ Результати щорічних національних моніторингових опитувань 1992-2016 років. Інститут соціології НАН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://i-soc.com.ua/uploads/Dodatki\(2016\).pdf](http://i-soc.com.ua/uploads/Dodatki(2016).pdf)

⁹ 2016-й: політичні підсумки : загальнонаціональне дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 16 по 20 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/uploads/pdf/13816462815863c78c6b27d3.47743328.pdf>

Згуртованість (консолідація). На думку українців, в 2016 році консолідуючим фактором в суспільстві були такі позитивні почуття, як віра в краще майбутнє (29%), патріотичні почуття громадян України (23%). Втім, доля тих, хто обрав ці варіанти оцінки у 2015 році, була вищою: 36% і 41% відповідно. В той же час українців об'єднують такі негативні настрої, як невдоволеність владою (29%), спільні труднощі (27%) та відчуття втрати нормального життя (25%)¹⁰.

Відповідальність. У 2015 році 56% мешканців України не відчували своєї відповідальності за стан справ в Україні, а 30% лише частково відчували цю відповідальність. Дещо кращий стан справ з відчуттям відповідальності у власній громаді, але тенденція тут схожа – 47% не відчують відповідальності і 38% відчують її частково¹¹.

Напруженість. Рівень напруженості у суспільстві більшість населення (61%) оцінює як високий: "вкрай високий" (23%) та "вище середнього" (38%). Головну відповідальність за зростання напруженості населення покладає на владу: 74% – на нинішніх очільників держави (Президента, Уряд, Верховну Раду); 52% схильні звинувачувати у цьому політиків, 42% – олігархів. Тенденція перекладати відповідальність на зовнішні сили є дуже виразною, адже винними пасивної більшості населення у зростанні соціальної напруженості вважають лише 16%.

Вплив на рішення влади. Як і минулого року, українці переважно не задоволені тим, наскільки вони можуть впливати на рішення місцевої влади – таких налічується 63% (у 2016 р. таких було 64%). При цьому тільки 37% задекларували своє бажання взяти участь в управлінні своїм селом, селищем чи містом у випадку розширення повноважень місцевої влади (таку думку висловили 32% у 2016 р.), тоді як 50% зізнались, що не готові до цього (47% у 2016 р.)¹².

Таким чином, соціальний капітал в Україні характеризується відносно низьким рівнем відповідальності людей за стан справ на своїй території та в державі, низькою довірою до інституцій влади та високим рівнем суспільної напруженості. В той же час відбувається консолідація навколо існуючих проблем, продовжується активна діяльність волонтерських рухів, рівень довіри до яких в українському суспільстві найвищий.

3. ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА СТАНУ, УМОВ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ГРОМАДАХ В УКРАЇНІ

З метою дослідження *стану та умов для формування і розвитку соціального капіталу* у територіальних громадах фахівці Одеського інституту соціальних технологій, ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення" та регіональних партнерських організацій протягом серпня-вересня 2017 року провели **напівструктуровані** інтерв'ю в громадах з місцевими експертами – представниками органів місцевого самоврядування (ОМС) обласних центрів та об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а також з представниками ІГС та громадськими активістами у тих же громадах.

¹⁰ Результати щорічних національних моніторингових опитувань 1992-2016 років. Інститут соціології НАН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://i-soc.com.ua/uploads/Dodatki\(2016\).pdf](http://i-soc.com.ua/uploads/Dodatki(2016).pdf)

¹¹ Українське суспільство – 2015. Таблиці моніторингового опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/files/u/US-2015.doc>

¹² Громадська думка населення щодо реформи децентралізації. Загальнонаціональне опитування населення проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова з 9 по 13 червня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-naselennya-shchodo-reformi-detsentralizatsii>

З метою виявлення *загальнонаціональних проблем і тенденцій* було проведено 5 інтерв'ю з експертами, що представляють провідні українські державні та недержавні аналітичні центри: Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, Фонд "Демократичні ініціативи" ім. І. Кучеріва, ГО "Центр політичних студій та аналітики "Ейдос", ГО "Центр розвитку української культури та самоорганізації".

3.1. Аналіз інтерв'ю з місцевими експертами – представниками громад обласних центрів та ОТГ

Усього було проведено **75** інтерв'ю с місцевими експертами, серед яких 37 респондентів – представники місцевих органів влади (голова, заступник голови, депутат ради, керівник підрозділу по комунікаціях з громадськістю) та 38 респондентів – представники ІГС та місцеві активісти. Інтерв'ю проводились в 22 областях України та м. Києві, у **40** населених пунктах, з яких 19 – обласні центри (37 інтерв'ю), 19 – ОТГ (34 інтерв'ю), визначені методом випадкової вибірки, Київська область (1 інтерв'ю) та місто Київ (3 інтерв'ю). Нижче у таблиці наведено список громад, в яких проводились інтерв'ю. В ході дослідження також бралось до уваги дотримання гендерного балансу серед респондентів (див. табл.).

Територіальні громади, в яких проводились інтерв'ю

Область	Назва громади	Кількість інтерв'ю		
		Разом	Жінки	Чолов.
Вінницька область	Вінниця	2	2	2
	Немирівська ОТГ	2		
Волинська область	Луцьк	2	0	4
	Голобська ОТГ	2		
Донецька область	Іллінівська ОТГ	1	0	1
Житомирська область	Житомир	2	1	3
	Тетерівська ОТГ	2		
Закарпатська область	Ужгород	2	2	2
	Вільховецька ОТГ	2		
Запорізька область	Запоріжжя	2	1	3
	Комиш-Зорянська ОТГ	2		
Івано-Франківська область	Івано-Франківськ	2	1	3
	Більшівцівська ОТГ	2		
Кіровоградська область	Кропивницький	2	0	2
	Великоандрусівська	0	0	0
Київська область	Київська облрада	1	1	2
	Пісківська ОТГ	2		

Луганська область	Северодонецьк	2	2	2
	Чмирівська ОТГ	2		
Львівська область	Львів	2	1	3
	Грабовецька ОТГ	2		
Миколаївська область	Миколаїв	2	2	1
	Кам'яномостівська ОТГ	1		
Одеська область	Одеса	2	4	0
	Біляївська ОТГ	2		
Полтавська область	Полтава	2	1	1
Рівненська область	Рівне	2	1	3
	Привільненська ОТГ	2		
Сумська область	Суми	2	4	0
	Миколаївська ОТГ	2		
Тернопільська область	Тернопіль	1	1	1
	Коропецька ОТГ	1		
Херсонська область	Херсон	2	3	1
	Гладківська ОТГ	2		
Хмельницька область	Гвардійська ОТГ	2	1	1
Чернівецька область	Чернівці	2	0	3
	Вашківська ОТГ	1		
Чернігівська область	Чернігів	2	1	3
	Батуринська ОТГ	2		
Черкаська область	Черкаси	2	1	1
Місто Київ	м. Київ	3	2	1
Загалом:		75	31 (41%)	44 (59%)

Увесь комплекс запитань, відповіді на які з'ясовувались в ході інтерв'ю, умовно розділено на **блоки**: "активність громадськості", "діяльність громадських організацій", "владно-громадські стосунки", "ініціатива співпраці", "комунікації", "інфраструктура соціального капіталу", "дорадчі органи", "робочі групи", "нормативно-правове забезпечення".

На основі обробки результатів інтерв'ювання підготовлено **рекомендації** щодо покращення стану соціального капіталу в Україні у напрямках підвищення рівня відповідальності, рівня згуртованості та рівня довіри до влади.

Активність громадськості

Більшість респондентів вважає, що **мешканці їх громади є соціально активними**. Причому дві третини з них є представниками обласних центрів.

Найбільше **активність мешканців проявляється в участі у масових заходах**: концертах, фестивалях, арт-пікніках, виставах, спортивних змаганнях, днях міста, села, тощо. Крім цього, експерти виділили такі **форми активності**:

- мітинги, протести проти підвищення комунальних тарифів, незаконних забудов;
- прибирання територій, суботники, толоки;
- благоустрій територій, встановлення дитячих та спортивних майданчиків;
- участь у громадських слуханнях, загальних зборах;
- участь у волонтерських рухах;
- створення громадських організацій;
- використання інструменту бюджету участі, ініціювання та подання проектів на конкурс.

Лише **10%** респондентів вважають, що громада є абсолютно пасивною. Серед **причин пасивності** експерти називають зневіру та розчарованість людей, низький рівень довіри, в першу чергу до інститутів влади, брак інформації, занепад села та виїзд молоді як потенційно активної групи, бідність, незнання інструментів впливу на стан справ у громаді та відсутність відповідної інфраструктури.

Інші респонденти вважають громаду активною лише *певною мірою*. Постійну активність, що виявляється в участі громадян у громадських організаціях, дорадчих органах, використанні інструментів впливу на прийняття рішень влади, ініціюванні проектів для покращення ТГ виявляє невелика частина мешканців. Для більшості характерною є **ситуативна активність**, пов'язана з двома факторами. Перший – коли чийсь рішення, дії або бездіяльність зачіпає безпосередні інтереси мешканців. Така активність проявляється у формі пікетувань, мітингів, акцій проти прийнятих рішень влади. Другий вид активності пов'язаний із непередбачуваними обставинами, катаклізмами, військовими діями, загрозою безпеці:

- *"В ніч вибухів у Калинівці місцеві мешканці мобілізувались на допомогу постраждалим, надали машини, їжу, одяг, організували безоплатне харчування в кафе"* [Вінниця, представник ГО];
- *"Вона [активність] пов'язана з різними речами, з такими як підняття тарифів на комунальне господарство (ЖКХ), як проїзд, і в цілому. І якраз особиста зацікавленість мешканців і викликає їх соціальну активність"* [Житомир, представник ГО];
- *"Активність переважної частини міської громади залежить від того, чи зачіпаються у певній ситуації їх особисті інтереси. Таким чином, соціальна активність переважної частини містян є епізодичною: флешмоб проти підвищення ціни на проїзд, громадські слухання, мирні зібрання щодо висловлення ставлення до соціально гострих питань тощо. В той же час існує певна частина громади, чия соціальна активність є постійною та спрямована на широке коло питань. Здебільшого ці громадяни є членами НУО чи волонтерських груп"* [Миколаїв, представник влади];
- *"Великих якихось дій не відбувається. Виключенням є конфліктні ситуації. Те саме підвищення тарифів на проїзд в громадському транспорті. Але в основному це локалізується обговореннями і якимсь негативом в соціальних мережах, можливо, в якихось поодиноких акціях"* [Чернігів, представник ГО].

Схожі тенденції проявились і в думці респондентів щодо **згуртованості громади**. Відносна більшість респондентів вважає, що **об'єднання мешканців відбувається лише навколо "гострих" питань**:

- *"Якщо Майдан чи пожежа – люди одразу згуртовується"*[Вінниця, представник ГО];
- *"Не можу сказати, що громада повністю згуртована, але коли виникають моменти, які є болючими для громади, то вона згуртовується"*[Луцьк, представник ГО];
- *"Коли постають гострі питання, одномоментні, коли люди бачать, що рішення впливає на них, то вони гуртуються. В подальшому вони не гуртуються. Це ситуативні об'єднання"*[Ужгород, представник ГО];
- *"Не тільки нашу громаду, а й все суспільство України об'єднує загроза зовнішньої інтервенції. Це те, що об'єднало нас дуже сильно, незалежно від мови, інших чинників"*[Запоріжжя, представник влади];
- *"Згуртованість залежить від ситуації. Проблеми та вороги об'єднують швидше. Чому так? Багато людей мешкають власним життям і не турбуються життям громади"*[Львів, представник ГО];
- *"Ситуативно. В об'єднанні задля вирішення суспільно важливих питань, як, наприклад, волонтерський рух на допомогу армії; рух для створення інфраструктури для велосипедистів"*[Суми, представник ГО];
- *"Дати однозначну відповідь на це питання важко, але у найбільш важливих питань життєдіяльності міста представники громади виявляють згуртованість. Наприклад: при вирішенні питання вартості проїзду у міському транспорті (маршрутки). Об'єднаність та готовність надати допомогу один одному показав трагічний випадок, коли сталася пожежа у будинку"*[Херсон, представник влади];
- *"У разі виникнення якоїсь небезпеки для громади, як-то сепаратистські наміри, я думаю, чернігівці здатні згуртуватися проти такої загрози, але на якихось дрібних акціях цього особливо не видно"*[Чернігів, представник ГО];
- *"Вважаю, що наша громада є згуртованою. Коли виникають серйозні виклики для міста, позитивні чи негативні, радує те, що чернівчани не лишаються осторонь та єднуються, незалежно відрізних політичних чи інших уподобань"* [Чернівці, представник влади].

В цілому серед тих, хто назвав свою громаду згуртованою, більше представників *влади*, і, навпаки, серед тих, хто вважає громаду абсолютно не згуртованою, більше представників *громадянського суспільства*. Це може бути пов'язано з суб'єктивними мотивами респондентів, наприклад, із прагненням влади представити свою громаду у кращому вигляді. Або володіння владою системною інформацією про події, які відбуваються в громаді, тоді як громадськість сприймає події односторонньо і не в повному обсязі.

Діяльність громадських організацій

Більшість респондентів дають **високу оцінку діяльності громадських організацій**. Проте, така позитивна оцінка більше стосується обласних центрів. За словами респондентів, у третині з досліджуваних ОТГ громадські організації відсутні. Їх функції часто виконують окремі активісти або неформальні об'єднання мешканців. *"Наразі не бачу у нашій громаді активних громадських організацій. Є окремі громадяни, але вони не об'єднані в ГО"* [Грабовецька ОТГ, Львівська обл., представник влади]; *"Зареєстрованих громадських організацій у нас немає. Але є згуртовані громадські активісти"* [Пісківська ОТГ, Київська область, представник влади].

Найбільш розповсюдженими та активними є громадські організації та волонтерські рухи, що займаються *допомогою для учасників та ветеранів АТО*. Крім цього, діяльність громадських організацій та активістів охоплює такі сфери:

- допомога соціально незахищеним верствам населення (інваліди, літні люди, бездомні, ВПО);
- благодійні фонди;
- сімейні проблеми, допомога дітям із затримкою розвитку;
- контроль за діяльністю влади та антикорупційна діяльність;
- благоустрій та інфраструктура міст, селищ, сіл;
- культурні та історичні проекти;
- партисипативна демократія, бюджет участі, ініціація громадських проектів;
- здоровий спосіб життя, краса та спорт;
- аналітика політики, проведення досліджень;
- реформа децентралізації;
- створення ОСББ та ОСНів;
- молодіжні організації;
- захист прав та юридичні консультації.

Позитивними результатами діяльності ІГС, на думку експертів, є проведення різноманітних культурних та соціальних заходів, круглих столів та конференцій, контроль за прийняттям владою важливих для громади рішень, зупинка незаконних забудов, розробка законопроектів, створення ОСББ та ОСНів, активізація громади, роз'яснювальна робота серед населення та презентація історій успіху, реалізація проектів з покращення міста та енергозбереження, проведення акцій та мітингів, матеріальна та моральна допомога своїм цільовим групам.

Водночас, необхідно зазначити і **недоліки та проблеми** в діяльності громадських організацій:

- феномен "вигорання": *"Організації дуже сильно вигорають. Ми після проекту "Українські традиції успішної громади" відновлювались два роки"* [Немирівська ОТГ, Вінницька область, представник ГО];

- формально існує десятки та сотні організацій в кожній громаді, але дієвими є лише декілька з них: *"Я загалом вважаю, що то є проблема, коли у нас є зараз понад 200 зареєстрованих організацій. Але коли ми говоримо саме про діяльність, то не більше п'яти нарахував"* [Житомир, представник влади]; *"Реально діючих громадських організацій значно менше, ніж є на папері"* [Суми, представник ГО];

- відсутність фаховості та фокусу організації на певній проблемі або цільовій групі: *"Організація, в отому класичному форматі, як там працюють інші NGO у світі та в Європі – вони є профільними...На жаль, в нас цього немає. У нас скоріше це якісь нахвтані картинки, бо треба було за ніч написати проект. І як на мене, оце є основна проблема у діяльності NGO...Сьогодні у нас, на жаль, немає фахових громадських організацій, про які можна сказати, що вони дійсно представляють певний сегмент житомир'ян"* [Житомир, представник влади];

- лобювання інтересів певних політичних та економічних груп: *"Деякі громадські організації лобюють інтереси вузького кола представників економічної чи політичної сфери"* [Запоріжжя, представник влади], *"Є ряд прикладів "штучно запліднених" організації (навіть із добродешною історією), які взяли на роботу"*

партфункціонерів з минулої влади та організації, які виконують виключно замовлення своїх власників" [Кропивницький, представник громади];

- лідери організацій використовують їх для вирішення власних проблем та досягнення особистих цілей: *"Для некоторых – это ширма, это способ, который оправдывает полученные деньги. Некоторые зарабатывают на этом"* [Северодонецьк, влада]; *"Організації лідерські, тому мова повинна йти не про НДО а про групи впливу. В Херсоні кілька десятків активних лідерів, які переважно вирішують власні проблеми"* [Херсон, громада]; *"Громадська організація скоріше вирішує особисті питання керівника. Немає такої, щоб піклувалася про громаду"* [Гвардійська ОТГ, Хмельницька область, представник влади].

Владно-громадські стосунки

Зацікавленість влади в участі мешканців у розвитку громади

На запитання "Чи зацікавлена місцева влада в участі мешканців у розвитку громади?" та "Чи сприяє влада активності мешканців?" відповіді респондентів розділились залежно від їх статусу. Майже всі представники органів влади вважають, що влада є зацікавленою в залученні мешканців до розвитку громади та всіляко сприяє активності мешканців, а серед представників громадськості таких меншість. Крім того, є відмінності у розрізі територіальної приналежності: серед представників ОТГ тих, хто відмітив зацікавленість влади та сприяння активності, становлять більшість, а в обласних центрах думка розділилась навпіл.

Одним з наглядних прикладів зацікавленості влади у співпраці та сприяння зростанню активності у громаді респонденти називають **впровадження механізму Громадського бюджету** та співфінансування проектів: *"У нас є конкурс соціально-культурних проектів, де ми надаємо фінансову допомогу. Відповідно кожного року орієнтовно 30-36 організацій отримує фінансування своїх проектів"* [Львів, представник влади]; *"Думаю, скоріше зацікавлена, ніж ні. Приклад – програма "Громадський бюджет", яка не перший рік успішно втілюється у життя, коли пересічні мешканці міста подають свої проекти на розгляд"* [Тернопіль, представник ГО].

Зацікавленість та сприяння активності проявляється в наступних **формах**:

- сприяння створенню дорадчих органів, робочих груп;
- проведення громадських слухань, загальних зборів, круглих столів;
- прийняття нормативно-правових актів, що регламентують та сприяють участі громадян;
- залучення мешканців до написання Статуту та Стратегії розвитку громади;
- задоволення запитів та прохань громадян;
- запрошення до участі у сесіях ради;
- безпосереднє спілкування;
- забезпечення прозорості та відкритості діяльності;
- надання фінансових матеріальних та організаційних ресурсів;
- надання приміщень для проведення семінарів, конференцій, круглих столів.

Водночас, респонденти підкреслюють **формальний характер зацікавленості влади**, адже мешканців залучають лише там, де цього вимагає законодавство України: *"Влада робить це формально і лише у випадках, чітко виписаних у нормативних документах, наприклад, при будівництві"* [Київ, представник ГО]. Ще одним мотивом залучення громадян владою є використання їх у власних

інтересах – для підвищення рівня довіри до себе та створенні так званої "ручної громадськості": *"Бывает, что власть прикрывается общественностью для легализации чего-либо. Каждый хочет создать ручную общественность возле себя"* [Северодонецьк, представник влади].

Причиною відсутності реальної зацікавленості респонденти вважають **непрофесійність представників влади**, незнання інструментів співпраці та відсутність відповідних навичок: *"Мені здається, найперше це пов'язано з непрофесійністю самої влади, тобто з нездатністю організовувати командну роботу. Нездатність взагалі розуміти всі державотворчі процеси і процеси мобілізації громади"* [Голобська ОТГ, Волинська область, представник ГО], *"Влада не має ресурси чи потенціал до залучення людей, хоча зацікавленість є"* [Вільховецька ОТГ, Закарпатська область, представник ГО].

Ще одна причина – **страх влади перед контролем за своєю діяльністю**, враховуючи таємні інтереси та корупційну складову у владних стосунках: *"Влада не зацікавлена в тому, щоб громадські організації, громадські активісти серйозно долучались до рішень, що приймає влада, адже у більшості випадків там приймаються не тільки публічні речі, а й таємні, тобто чийсь враховані інтереси"* [Житомир, представник ГО]; *"Ні. Тому що, люди які при владі, прийшли до влади у корупційний спосіб. І намагаються відбити вкладені гроші на місцевих виборах"* [Ужгород, представник громади].

Зі свого боку **представники влади вказують на пасивність громади** при залученні їх до процесів участі: *"Шукати людей, щоб залучити людей в певні процеси, це велика проблема. Тому що навіть до того самого дослідження, яке ми проводили по пасажиропотоку, долучилися аж п'ять людей. Тобто, говорити, що у нас все не так, недостовірно і все неправильне було десятки і сотні людей, а як потрібно було долучитись – так же само до цього контролю і перевірки – на жаль, тут число зменшилось у сотні разів"* [Житомир, представник влади].

Ініціатива співпраці

Схожим чином розподілилися відповіді на питання щодо ініціативи співпраці. **Лише 12 з 75 респондентів вважають, що така ініціатива надходить від влади**, причому всі вони є представниками ОТГ, а не обласних центрів і абсолютна більшість з них – представники влади.

Мешканці ініціюють співпрацю переважно з локальних, побутових питань: ЖКГ, інфраструктура, благоустрій територій, організація заходів. Одним з основних кроків до співпраці з громадою від влади респонденти називають запровадження Громадського бюджету.

Вплив громади на рішення влади

У даному питанні думка всіх респондентів виявилась одностайною – **громадськість має реальний вплив на рішення влади**. Водночас, цей вплив є несистемним і часто відбувається у вигляді протестів проти прийнятих рішень, замість конструктивної участі на етапі розробки проектів.

Прикладів такого впливу дуже багато і вони стосуються широкого кола питань: від локальних питань з благоустрою територій до прийняття стратегічних рішень,

таких як об'єднання громад, прийняття програми з розвитку ОСНів чи Стратегії розвитку громади.

Основними засобами впливу громади на владу опитані експерти вважають громадські слухання, загальні збори, електронні петиції, обговорення і тиск громади у соціальних мережах, участь у сесіях ради при обговоренні та прийнятті рішень, прямі звернення до представників влади (особливо в невеликих громадах), протести, мітинги.

Успіх впливу, на думку респондентів, забезпечують саме такі складові соціального капіталу як **активність, небайдужість та згуртованість мешканців** навколо існуючої проблеми, масова підтримка мешканцями громадських організацій у цих питаннях. Важливим фактором впливу є **фаховість громадських організацій**, залучення експертів, системна робота та конструктивність пропозицій. А представники влади виділили ще такий фактор успішного впливу як **відкритість самої влади**, її готовність до співпраці та діалогу.

Комунікації

Інформування громади владою про свою діяльність відбувається за допомогою таких **засобів**:

- офіційні сайти громад;
- ЗМІ (газети, телебачення, Інтернет-портали, рідше – радіо);
- соціальні мережі, зокрема "Facebook";
- інформаційні стенди та дошки оголошень, що більше характерно для села;
- сесії, звіти депутатів та голів громад за участю громадських активістів, а в деяких випадках – з трансляцією на офіційному сайті;
- загальні збори за участю представників влади;
- через депутатів та старост;
- безпосереднє спілкування (більше характерне для села).

При цьому, окремими респондентами була висловлена думка, що **рівень інформування громадян є недостатнім**, а це породжує конфліктні ситуації та нерозуміння мешканцями процесів, які відбуваються. Крім того, часто місцеві ЗМІ є занадто лояльними до місцевої влади: *"Якщо чесно, то не інформує або інформує дуже слабо, тенденційно і однобоко. Адже уявіть собі – вимога Закон України "Про місцеве самоврядування" передбачає собою звіт місцевого голови перед громадою. Він цього не робить. Інформування відбувається через лояльні медіа-ресурси, які активно, але однобоко, тенденційно висвітлюють діяльність голови"* [Житомир, представник ГО]; *"Місцева влада відносно погано інформує про свою діяльність. Тому що в основному, немає нормальної роз'яснювальної роботи щодо того, що відбувається...Часто від того, що робить влада, виникають незрозумілості, на які потрібні конкретні коментарі"* [Чернігів, представник ГО]; *"Основну інформацію розміщують на сайті КМР, але інформацію подають так, що мешканцям дуже важко в ній розібратися"* [Кропивницький, влада].

Спілкування громадських організацій з мешканцями відбувається, в першу чергу, завдяки **соціальним мережам**. Розповсюдженою формою є **безпосереднє живе спілкування**, особливо в невеликих громадах. Ця форма є актуальною і для тих громадських організацій та волонтерів, які мають свою вузьку

цільову аудиторію. Крім того, спілкування відбувається на різноманітних **заходах, які організовують громадські організації** (публічні акції, флешмоби, ярмарки, круглі столи, конференції, тренінги) та спільних заходах громади (громадські слухання, загальні збори, концерти, толоки).

Спілкування громадських організацій та активістів між собою так само відбувається завдяки соціальним мережам, особистим зустрічам, спільним заходам. Крім того, члени громадських організацій та активісти ініціюють спільні проекти, працюють у складі дорадчих органів та робочих груп, зустрічаються на сесіях ради, громадських слуханнях, загальних зборах.

Комунікаційна інфраструктура

Майданчики та платформи з розвитку громадської активності

Необхідним інфраструктурним елементом для комунікацій є майданчики та платформи з розвитку громадської активності. Стан справ у цій сфері кардинально відрізняється в обласних центрах та об'єднаних територіальних громадах.

Зі слів респондентів, у чверті досліджуваних ОТГ відсутні будь-які платформи для комунікацій. Тільки в одній громаді є спеціальний майданчик – "Центр сімейної культури", де відбуваються заходи, зустрічі, уроки для дітей та батьків. *"Це майданчик, який реально працює...Батьки і діти там спілкуються, там народжуються соціальні проекти і там вони реалізуються...Колись цей центр був створений за ініціатив нашої парафії, вони і профінансували його створення"* [Голобська ОТГ, Волинська область]. В інших випадках **роль цих майданчиків відіграють бібліотеки та будинки культури**. Крім того, в якості майданчиків для спілкування називали адміністративні будівлі, сільські клуби, парки, спортивні майданчики та церкву.

В обласних центрах існують спеціальні платформи для комунікації – хаби, коворкінгові та дискусійні платформи, наприклад: Коворкінг "Спільно HUB" (Запоріжжя), дискусійна платформа, яку організовує портал "Твоє місто" (Львів); майданчик у форматі відкритого простору "Понтон" та відкритий, майданчик "Новий Миколаїв" на базі міської бібліотеки (Миколаїв); "ImpactHub", "Зелений театр", "Термінал, 42", арт-платформа "Садиба Маразлі" (всі прибутки йдуть на реалізацію соціальних проектів) (Одеса); незалежний медіа-майданчик Сумського обласного прес-клубу, громадський центр "Сумського громадського кола"; Інформаційно-освітній простір "Інфо-Хаб" та платформа взаємодії "Простір" (Рівне); "Майстерня міста", громадський простір "На Пруту" (Чернівці) та ін.

Базою для проведення заходів та взаємодії громадських організацій, волонтерів, громадських активістів також є приміщення міських рад, офіси громадських організацій та політичних партій, дорадчі органи, ресурсні центри, бібліотеки, будинки культури, університети, міські парки.

Створення дорадчих органів та робочих груп

Більшість респондентів відповіли, що **дорадчі органи та робочі групи або не створені, або створені, але їх діяльність є неефективною**. В більшості випадків існування цих органів є формальним, або його членами є підконтрольні місцевій владі люди. Отже, їх вплив на прийняття рішень є невисокий: *"Головним чинником, чому влада не чує громадськість – це корупція. Дорадчі органи формально*

створюються, але не грають жодної ролі. Адже більшість проблем фактично виникають з причини рішень вищих органів [Київ, представник ГО]; "Дорадчі органи відповідно до Закону створюються, але рано чи пізно вони стають "ручними". Якщо дорадчий орган є не "ручним" всі рекомендації та пропозиції, що від нього надходять, не беруться до уваги" [Кропивницький, представник влади]; "Влада створює дорадчі органи, але каже, що в них є обмежене коло осіб. Переважно "свої люди", які не звітують перед громадою" [Ужгород, представник ГО].

Крім того, члени цих органів не завжди мають високий рівень фаховості, а їх робота не є системною "У нас є люди, які у десятках робочих груп появляються... Але низький рівень відповідальності до цього процесу десь нівелює цей процес, і результативність у першу чергу" [Житомир, представник влади].

Нормативно-правове забезпечення

Схожий стан справ спостерігається і з **використанням нормативно-правових актів**: хоча вони в більшості громад є, але не завжди застосовуються на практиці. В більшості ОТГ ці документи ще знаходяться у стані розробки. В інших випадках **документи не застосовуються через бюрократичність, неактивність мешканців та брак знань щодо застосування цих інструментів**: "В більшості не використовуються ці інструменти тому, що люди часто про ці інструменти не знають та і влада не показує дієвості та впливовості таких інструментів" [Луцьк, представник ГО]; "Громадськість є у нас низько професійною і тому є неефективною... Напевно тому, що в громадський сектор дуже молодий і він працює, відповідає тільки на виклики сьогодення" [Житомир, представник ГО]; "Все це є, але використовується не дуже часто, навіть рідко. Тому що, якщо якісь громадські активісти, мешканці, хочуть здійснити лобіювання, вирішити якесь питання, то скоріше за все вони використовують тиск медіа або прямі звернення... Мені здається, що невикористання цих нормативних актів пов'язана з доволі важкою бюрократичною складовою" [Чернігів, представник ГО].

Рекомендації місцевих експертів щодо покращення стану соціального капіталу у громадах

Підвищення рівня відповідальності

Однією з важливих складових соціального капіталу є **відчуття власної відповідальності** за стан справ як у своїй громаді, так і в країні у цілому. Для **підвищення рівня відповідальності** респонденти пропонують такі **заходи**:

1. В першу чергу, необхідно створити почуття причетності до того, що відбувається на власній території. Цьому може посприяти залучення людей до вирішення існуючих проблем внесенням власного ресурсу, як матеріального (наприклад, бюджет участі, або створення Фонду громади з можливістю внесків фізичних та юридичних осіб), так і у формі власної участі в заходах с благоустрою, прибирання територій.

2. Підвищення громадського контролю та впливу мешканців на прийняття рішень.

3. Створення ОСББ та ОСНів.

4. Просвітницькі та освітні заходи як для громади, так і для її лідерів: навчання, тренінги, соціальні ролики, роз'яснення процесів, що відбуваються в громаді та у країні в цілому, розкриття інструментів участі.

5. Виховання та залучення молоді як соціально-активної групи.

6. Відкритий діалог влади та громади, прозорість влади та інформування щодо своєї діяльності.

7. На думку багатьох респондентів, на існуючому рівні свідомості мешканців відповідальності можуть посприяти високі штрафи та жорсткі санкції за порушення, наприклад, за викидання сміття в недозволеному місці.

8. Демонстрація позитивних прикладів, успішних кейсів.

Були і оригінальні, але конкретні пропозиції:

- створення ресурсних карт громад з інформацією для людей щодо того, що вони мають у спільній власності;

- створення Форуму місцевих проблем, питання до якого вноситимуть і громадяни і влада. З оголошених проблем проводити відповідні дискусійні заходи на різних рівнях: громадян (широке обговорення), експертів (від влади і від ГО);

- створення ради села або обрання лідера села з числа активістів та людей, яким довіряє громада.

Підвищення рівня згуртованості

Згідно з проведеним дослідженням, згуртованість громади є ситуативною, як виклик на гострі питання. Для підвищення рівня згуртованості актуальними можуть бути заходи, що сприяють відповідальності, адже це взаємопов'язані питання: просвітництво та навчання інструментам активної участі, залучення до вирішення спільних проблем, діалог влади та громади, відкритість та прозорість влади, залучення молоді, демонстрація позитивного досвіду.

Крім того, **для підвищення згуртованості необхідно:**

1. Мати спільну мету для всієї громади та відповідного плану її досягнення.
2. Проводити спільні заходи з покращення стану справ у громаді.
3. Проводити спільні культурно-історичні заходи: фестивалі, концерти, вистави, ярмарки.
4. Розвивати брендінг міст та сіл, розвивати туризм.
5. Мати лідерів думок та громадських організації, які б сприяли об'єднанню громади.
6. Забезпечити рівність громад, що входять до ОТГ, налагодити транспортний зв'язок між ними.
7. Впроваджувати громадські обговорення щодо спільних проблем та брати владою до уваги пропозицій, які висловлюють мешканці.
8. Сприяти подальшій децентралізації та самоорганізації громадян.

Підвищення рівня довіри до влади

1. Забезпечити прозорість та відкритість влади.
2. Влада має інформувати про свою діяльність, демонструвати вже досягнуті результати.
3. Бути чесною та дотримуватись своїх обіцянок.

4. Створювати та підтримувати владою інституції, які дають можливість для висловлення думок та пропозицій людей.

Інші рекомендації для покращення стану соціального капіталу

1. Підвищити якість та рівень відповідальності ЗМІ, які мають відігравати важливу роль у чесному висвітленні ходу реформ, її значення та результати, здобутки та позитивні приклади самоорганізації людей.
2. Підвищити загальний рівень життя у країні, подолати бідність та корупцію, як чинники, що не сприяють покращенню стану міжлюдських відносин.
3. Культивувати такі загальні цінності, як самосвідомість, активність, рівень культури, толерантність до чужих думок.
4. Налагодити більшу взаємодію та комунікацію між громадськими організаціями, створювати майданчики для співпраці.

Висновки до аналізу опитування місцевих експертів

Для більшості мешканців громад характерною є **ситуативна активність та згуртованість** лише навколо "гострих" питань: непередбачувані обставини, катаклізми, загроза безпеці, зачіпання безпосередніх побутових інтересів людей.

Більшість респондентів дають **високу оцінку діяльності громадських організацій**, проте це більше стосується обласних центрів. В об'єднаних громадах часто відсутні громадські організації, їх функції виконують окремі активісти або неформальні об'єднання мешканців.

Найбільш розповсюдженими та активними є громадські організації та волонтерські рухи, що займаються **допомогою для учасників та ветеранів АТО**.

Серед **недоліків та проблем в діяльності громадських організацій** можна виділити: феномен "вигорання", невелика кількість реально діючих громадських організацій з числа легалізованих, відсутність фаховості та фокусу організації на певній проблемі або цільовій групі, лобювання ІГС інтересів певних політичних або економічних груп, використання організацій для вирішення проблем та досягнення особистих цілей їх лідерів.

Владно-громадські відносини є ускладненими. Адже в ході самого дослідження думка респондентів щодо цих відносин залежала значною мірою від статусу опитаних: майже всі представники органів влади вважають, що влада є зацікавленою в залученні мешканців до розвитку громади і всіляко сприяє активності мешканців; а серед представників громадськості таку думку поділяє меншість, вказуючи на переважно **формальний характер зацікавленості влади в залученні громадян до прийняття рішень**.

Одним із найкращих механізмів співпраці влади та громадськості, який сприяє активності та відповідальності людей, більшість респондентів вважає **впровадження механізму Громадського бюджету та співфінансування проектів**.

Причиною відсутності реальної зацікавленості респонденти вважають непрофесійність представників влади, незнання ними інструментів співпраці та відсутність відповідних навичок, страх влади перед контролем за своєю діяльністю та, разом із тим, пасивність з боку громади.

Незначна кількість респондентів вважає, що ініціатива співпраці надходить від влади, причому всі вони є представниками ОТГ, а не обласних центрів, і абсолютна більшість з них – представники влади.

Громадськість має реальний вплив на рішення влади. В той же час цей вплив є несистемним і часто відбувається у вигляді протестів проти прийнятих рішень, замість конструктивної участі на етапі розробки проектів.

Основними засобами впливу громади на рішення, що приймаються владою, є громадські слухання, загальні збори, електронні петиції, обговорення і тиск громади у соціальних мережах, участь у сесіях ради при обговоренні та прийнятті рішень, прямі звернення до представників влади (особливо в невеликих громадах), протести, мітинги.

Успіх впливу забезпечують саме такі складові соціального капіталу, як **активність, небайдужість та згуртованість мешканців** навколо існуючої проблеми; **фаховість громадських організацій**, залучення експертів, системна робота та конструктивність пропозицій; представники влади також виділили такий фактор успіху, як **відкритість влади**, її готовність до співпраці та діалогу.

Інформування громади владою про свою діяльність відбувається за допомогою всіх доступних засобів масової інформації та комунікації. Втім, на думку респондентів, **рівень інформування є недостатнім**, інформація, що надходить, іноді є спотвореною. Усе це породжує конфліктні ситуації та нерозуміння або хибне розуміння мешканцями процесів, які відбуваються.

Спілкування громадських організацій з мешканцями відбувається, в першу чергу, за допомогою **соціальних мереж та спільних заходів**. Розповсюдженою формою є **безпосереднє живе спілкування**, особливо в невеликих громадах та серед громадських організацій та волонтерів, які мають свою вузьку цільову аудиторію.

Спілкування громадських організацій та активістів між собою так само відбувається завдяки соціальним мережам, особистим зустрічам, спільним заходам. Крім того, члени громадських організацій та активісти ініціюють спільні проекти, працюють у складі дорадчих органів та робочих груп, зустрічаються на сесіях ради, громадських слуханнях, загальних зборах.

Наявність майданчиків та платформ з розвитку громадської активності кардинально відрізняється в обласних центрах та ОТГ. Зі слів респондентів, **у четверті досліджуваних ОТГ відсутні будь-які платформи для комунікацій**. Часто їх роль відіграють **бібліотеки та будинки культури**. Разом із тим, в обласних центрах існують **спеціальні платформи для комунікації – хаби, коворкінгові та дискусійні майданчики**.

Більшість респондентів відповіли, що **дорадчі органи та робочі групи в їх громадах** або не створені, або створені, але їх існування є неефективним. Схожий стан справ спостерігається і з **використанням нормативно-правових актів**: хоча вони в більшості громад є, але не завжди застосовуються на практиці.

Основними заходами для покращення стану соціального капіталу є:

- залучення людей до вирішення існуючих проблем внесенням власного (матеріального і нематеріального) ресурсу;

- підвищення рівня громадського контролю та впливу мешканців на прийняття та реалізацію управлінських рішень;
- просвітницькі та освітні заходи, що необхідні як для громади, так і для її лідерів;
- виховання та залучення молоді як найбільш соціально-активної групи;
- відкритий діалог влади і громади, прозорість влади та інформування щодо своєї діяльності;
- демонстрація позитивних прикладів, успішних кейсів;
- наявність спільної, об'єднуючої мети для всієї громади;
- наявність лідерів думок та громадських організацій, які б сприяли об'єднанню громади;
- забезпечення рівності громад, що входять до ОТГ, налагодження транспортного зв'язку між ними;
- використання громадських обговорень для вирішення спільних проблем та взяття до уваги владою пропозицій, які висловлюють мешканці;
- сприяння подальшій децентралізації та самоорганізації громадян, створення ОСББ та ОСНів;
- підвищення якості та рівня відповідальності ЗМІ;
- підвищення загального рівня життя у країні, подолання бідності та корупції як чинників, що погіршують стан міжлюдських відносин;
- культивування таких загальних цінностей, як самосвідомість, активність, рівень культури, толерантність до чужих думок;
- налагодження більшої взаємодії та комунікації між громадськими організаціями, створення майданчиків для співпраці.

3.2. Аналіз інтерв'ю з національними експертами

Питання, які були поставлені національним експертам, розділені на ті ж блоки, що і питання для місцевих експертів: "активність громадськості", "діяльність громадських організацій", "владно-громадські стосунки", "ініціатива співпраці", "комунікації", "інфраструктура соціального капіталу", "нормативно-правове забезпечення". В той же час питання для національних експертів стосувалися не конкретних громад, а всієї України, і були звернені до професійного досвіду експертів у дослідженнях соціуму та умов розвитку соціального капіталу.

Загальний стан соціального капіталу в Україні

Під соціальним капіталом національні експерти розуміють багатовимірний нематеріальний феномен, який сприяє розвитку суспільства. Головною категорією, яку зазначили всі експерти, є **соціальні зв'язки**, які проявляються у готовності до спільних дій з метою досягнення позитивних цілей та змін у суспільстві.

Думка експертів щодо стану та рівня розвитку соціального капіталу в Україні виявилась не одностайною, але в цілому можна зазначити такі тенденції: у країні існує і швидко розвивається мережа горизонтальних зв'язків, активність на локальному рівні, проте не вистачає вертикальних зв'язків (владно-громадських стосунків).

Активність

На думку експертів, відсоток *активних українців* становить від **15% до 25%**.

Рівень активності стає вищим за умови соціальних катаклізмів, отже має хвилеподібний характер. Після збільшення активності під час Революції гідності, зараз спостерігається тенденція на спад: *"Общественная активность резко возросла в 2014 году, потому что нужно было кому-то взять на себя функции государства, иначе бы мы просто пропали. А сейчас активность людей, конечно, стала меньше: часть отошла, часть организовалась в институционализированные структуры..."*

Дальше это ещё будет угасать, потому что у людей растёт разочарование во всем"; "Тренд іде на спадання. Це нормальне явище після гіперактивності 2014-2015 років. Також вплив на суспільство таких соціальних факторів як війна, соціальне вигорання, розчарування, еміграція"; "Ситуація у цій сфері змінюється хвилеподібно – після наростання пасіонарної активності відбувається її спад, а далі, вона знову наростає".

Відповідальність

На думку експертів, **більшість українців не відчують власну відповідальність** за стан справ у своїй громаді і тип паче в Україні у цілому. Підвищенню рівня відповідальності, на думку експертів, сприяє реформа децентралізації та самоорганізація на локальному рівні, розвиток інструментів демократії та дієвих громадських організацій.

Консолідація

Українське суспільство **не є консолідованим**: *"Онтологічна ментальність українського етносу та його довготривала історична бездержавність і сьогодні становить підґрунтя розколотості українського суспільства"*. Консолідація відбувається фрагментарно, на локальному рівні – для вирішення конкретних проблем.

Фактором, який єднає більшу частину суспільства, є зовнішня агресія: *"Полностью консолидированное общество может быть только во время войны"; "Відбувається прискорене формування української політичної нації на фоні російської агресії, що, відповідно, обумовлює консолідацію українського суспільства"*.

Діяльність громадських організацій

У даній сфері експертами були озвучені **такі проблеми**:

- іноді кошти зарубіжних донорів йдуть на власні потреби громадських функціонерів;
- зменшується взаємодія НГО із владою;
- існує конкуренція між громадськими організаціями, замість конструктивної співпраці.

Взаємодія громадських організацій між собою відбувається завдяки соціальним мережам, реалізації спільних проектів та безпосередній, неформальній комунікації лідерів та активістів ГО.

Комунікація з громадянами відбувається за допомогою таких **засобів**:

- засоби масової комунікації (соціальні мережі, розсилки повідомлень телефоном);
- розповсюдження листівок з інформацією про НГО;

- безпосереднє спілкування тих організацій, діяльність яких спрямована на допомогу певній цільовій аудиторії (учасники АТО, ветерани, ВПО, інваліди, діти);
- ЗМІ (газети, проведення ток-шоу з експертами на телебаченні та ін.).

Взаємодія ІГС та влади

На думку експертів, активізація громадських організацій та співпраця влади з інститутами громадянського суспільства в цілому є "незручною" для влади. Ініціатива співпраці надходить переважно від громадських організацій. Серед ***сфер, де частіше відбувається взаємодія***, можна виділити:

- медико-психологічна та соціальна реабілітація та адаптація учасників АТО та членів їх родин;
- вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб, їх адаптація у місцеві громади;
- надання допомоги соціально-незахищеним, малозабезпеченим групам населення;
- діяльність консультативно-дорадчих органів, громадських рад;
- реалізація спільних проектів.

Взаємодії заважає самодостатність панівної (правлячої) еліти та незацікавленість у втручанні в їх справи з боку громадських організацій, нерозуміння механізмів ефективної співпраці та власних вигод від неї, подекуди некомпетентність самих громадських організацій, недовіра з обох сторін, відсутність коштів в органів влади на реалізацію спільних проектів.

Як наслідок, ***рівень впливу громадськості на рішення влади є незначним***. Засобами такого впливу є зарубіжні інституції, що чинять тиск на владу, акції, протестні дії, переговори, адвокаційні кампанії, ЗМІ.

Досягненню успіху сприяє:

- бажання виглядати в очах зарубіжних партнерів, громадськості демократичними й тими, що сповідують європейські цінності;
- наближеність до "партії влади" та особисті якості лідерів ГО;
- компетентність, професіоналізм громадських організацій, їх чисельність, мережування, здатність до кооперації;

Законодавство, яке регулює співпрацю влади і мешканців, наявне, але практично часто буває нефункціональним та неефективним.

Представники ІГС, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування ***не мають достатньо необхідних навичок***, знань та вмінь для успішної взаємодії. Перешкоджає цьому відсутність мотивації з обох сторін та некомпетентність як деяких громадських активістів, так і чиновників.

Рекомендації

Для покращення стану міжлюдських відносин та консолідації суспільства експерти зазначають такі умови:

- незалежність ЗМІ;
- розвиток мережі різних за спрямуванням громадських об'єднань, реалізація ними спільних проектів;

- транслявання історій успіху, які мали місце при об'єднанні людей;
- запровадження циклічно змінної структури в ІГС.

Для покращення стану владно-громадських відносин і підвищення рівня довіри людей до влади необхідні:

- радикальні реформи політичної системи;
- посилення взаємодії влади з громадянським суспільством;
- навчання і проведення спільних дій і соціально вагомих заходів;
- підвищення ефективності діяльності самих громадських організацій.

Висновки до аналізу результатів опитування національних експертів

1. Проведене серед провідних національних експертів дослідження відображає *основні тенденції* розвитку соціального капіталу в Україні і *підтверджує* дані, отримані в ході інтерв'ю з місцевими експертами.

2. Для більшості мешканців України характерною є *ситуативна активність та згуртованість*, які стають вищими за умови соціальних катаклізмів, отже мають хвилеподібний характер. Такими консолідуючими факторами протягом останніх років стали Революція Гідності та зовнішня агресія.

3. *Владно-громадські стосунки є складними* з таких причин, як самодостатність панівної (правлячої) еліти та її незацікавленість у втручанні в її справи з боку громадськості, нерозуміння механізмів ефективної співпраці та власних вигод від неї, некомпетентність самих громадських організацій та їх лідерів.

4. На відміну від місцевих, національні експерти *менш позитивно* оцінюють вплив громадськості на рішення влади і зазначають, що такому впливу сприяє, в першу чергу, донорська підтримка західних партнерів та професіоналізм самих громадських організацій.

5. Інфраструктура, яка мала би сприяти розвитку громадянського суспільства, *потребує удосконалення і подальшого розвитку*. Законодавство, яке регулює співпрацю влади і мешканців, наявне, але практично часто є неповним, *нефункціональним та неефективним*. А учасники владно-громадських стосунків не мають достатньо необхідних навичок, знань та вмінь для успішної взаємодії.

4. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ УМОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

В ході цього аналізу оцінювалась придатність норм актів законодавства, регіональних та локальних НПА, що регулюють процедури формування та реалізації державної та муніципальної політики у сфері громадської активності, громадської участі, міжлюдських та владно-громадських відносин для формування та розвитку соціального капіталу у громадах.

У процесі аналізу вказаних нормативних актів **досліджувалось:**

- якою мірою закони України та підзаконні акти, що регулюють питання громадської активності, громадської участі, міжлюдських та владно-громадських відносин в українському суспільстві, створюють належні умов для розвитку соціального капіталу;

- якою мірою регіональні НПА, що визначають порядок реалізації на регіональному рівні державної політики у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин, сприяють формуванню і розвитку соціального капіталу у громадах;

- якою мірою локальні НПА, що приймаються та використовуються на рівні територіальних громад, створюють умови для горизонтальних та вертикальних комунікацій, а отже для формування та розвитку соціального капіталу у громадах.

На основі цього дослідження були вироблені рекомендації для органів публічної влади усіх рівнів щодо системного, комплексного та узгодженого удосконалення нормативно-правової бази, яка забезпечує формування і розвиток соціального капіталу у громадах.

Крім того, були вироблені рекомендації для громадян та ІГС щодо вжиття ними заходів, які сприятимуть належному використанню актів чинної нормативно-правової бази для формування та розвитку соціального капіталу у своїх громадах.

- В ході дослідження аналізувались такі види **актів законодавства**:
 1. Конституція України
 2. Закони України
 3. Постанови ВРУ
 4. Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ)
 5. Розпорядження КМУ
 6. Накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ)
- В ході дослідження в кожному регіоні аналізувались такі **регіональні НПА**:
 7. Регламенти діяльності обласної (Київської міської) ради
 8. Регламенти діяльності ОДА (ОВЦА, Київської МДА)
 9. Положення про постійні комісії обласної ради (Київської міської ради)
 10. Порядок розроблення регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання
- В ході дослідження в кожній ТГ аналізувались такі **локальні НПА**:
 11. Статут територіальної громади
 12. Регламент діяльності міської ради
 13. Регламент діяльності виконавчих органів міської ради
 14. Положення про загальні збори (сходи) мешканців
 15. Положення про громадські обговорення
 16. Положення про електронні петиції
 17. Положення про місцеві ініціативи
 18. Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради
 19. Положення про громадську раду при голові (виконкомі)
 20. Положення про громадський бюджет
 21. Положення про конкурс міні-грантів для сіл у складі ОТГ
 22. Положення про проведення громадської експертизи
 23. Положення про інші форми участі громадськості

4.1. Стан законодавчого забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу

У процесі аналізу актів законодавства з'ясовувалось, якою мірою акти законодавства забезпечують нормативно-правові умови для формування та розвитку соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин **через:**

- належну відкритість і прозорість діяльності органів влади та їх посадових осіб;
- належну реакцію влади на звернення громадян і запити публічної інформації;
- проведення активної та адаптованої до місцевих умов просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи органів влади серед населення;
- стимулювання активності громадян та залучення їх до вирішення місцевих питань;
- сприяння створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулювання їхньої участі у формуванні та реалізації місцевої політики;
- створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяння формуванню місцевих людських спільнот;
- створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулювання розвитку міжсекторальної взаємодії;
- розвиток громадського контролю та громадської експертизи діяльності та управлінських актів органів публічної влади;
- підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії.

Аналіз досліджених актів законодавства показав, що вони містять чимало прогалин та інших недоліків, які не забезпечують належних умов для розвитку соціального капіталу.

На основі даних аналізу сформульовані **пропозиції** щодо удосконалення проаналізованих актів законодавства, які наведені нижче.

1) Конституція України, затверджена 28.06.1997:

Хоча українська Конституція вважається однією із найбільш демократичних серед країн Європи, вона містить певні недоліки, які заважають створенню належних умов для формування і розвитку соціального капіталу в українському суспільстві.

Одним із таких недоліків можна вважати практичну відсутність в неї таких понять, як "належне врядування", "відкритість і прозорість влади", "залучення та участь громадськості", "громадський контроль" та ін., які є обов'язковими атрибутами реалізації статусу України як демократичної, соціальної, правової держави.

У Конституції також відсутні згадування про підзвітність та підконтрольність різних гілок влади громадянам та громадським інституціям – чи то йдеться про діяльність Уряду, Парламенту, Президента, чи про діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Нічого не сказано в Основному законі і про те, що суспільно значущі рішення не можуть ухвалюватись на будь-якому рівні публічної влади без обговорення та без участі громадськості, зокрема, осіб, яких ці рішення стосуються.

За Конституцією, влада має сама себе перевіряти, сама перед собою звітувати і сама себе оцінювати. Така постановка питання суперечить засадничому принципу, закладеному у статті 5 Конституції, згідно із яким носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Для усунення цих недоліків Конституції, які заважають формуванню і розвитку соціального капіталу, **пропонується:**

- доповнити перелік закріплених в Конституції основних прав і свобод людини і громадянина *правом на належне врядування*, яке забезпечується відкритістю та прозорістю діяльності органів публічної влади та її посадових осіб, механізмами участі громадян та інститутів громадянського суспільства в управлінні;

- закріпити перелік форм участі громадян в управлінні;

- доповнити частину третю статті 140 Конституції положенням про те, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою не тільки безпосередньо та через органи місцевого самоврядування, а й через органи самоорганізації населення;

- закріпити необхідність (а не можливість) прийняття статуту кожною територіальною громадою;

- доповнити статтю 38 Конституції положенням про те, що об'єднання громадян та громадяни мають право здійснювати громадський контроль діяльності органів публічної влади, державних та комунальних підприємств, установ та організацій, форми і порядок здійснення якого встановлюються законом.

2) Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні":

Закон містить короткі рамкові норми, які регулюють такі форми місцевої демократії, як загальні збори, місцеві ініціативи та громадські слухання. Цим Законом процедурну регламентацію цих форм перенесено на рівень окремих положень та статутів територіальних громад.

Але оскільки відповідно до ст. 19 цього Закону ухвалення статутів територіальних громад не є обов'язком, а лише правом відповідної сільської, селищної, міської ради, статuti прийняті на цей час лише трохи більше, ніж у 20% територіальних громад України. Отже, члени решти майже 80% територіальних громад фактично позбавлені права належним чином реалізовувати свої конституційні права на участь у формуванні та реалізації місцевої політики.

Частково усунути ці прогалини можна шляхом доповнення Закону статтею 9¹ такого змісту:

"Стаття 9¹. Взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю

1. Органи місцевого самоврядування забезпечують у межах своїх повноважень реалізацію громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні, залучають громадськість до процесу підготовки і виконання органами місцевого самоврядування своїх рішень.

2. З метою забезпечення ефективної взаємодії з громадськістю органи місцевого самоврядування:

- проводять в установленому порядку консультації з громадськістю по проектах суспільно значущих рішень, прийнятих рішень та діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування;

- систематично інформують громадськість про свою діяльність, зокрема про підготовку, прийняття та виконання рішень.

Для координації заходів, пов'язаних із забезпеченням проведення публічних консультацій, сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів місцевого самоврядування можуть утворюватися при органах місцевого самоврядування громадські ради, інші консультативно-дорадчі органи, які проводять свою діяльність на засадах добровільності, рівноправності їх членів та відкритості.

Рішення громадських рад, інших консультативно-дорадчих органів мають рекомендаційний характер та обов'язкові для розгляду відповідними органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами.

Органи місцевого самоврядування створюють належні умови для роботи громадських рад, інших консультативно-дорадчих органів.

3. Порядок проведення консультацій з громадськістю, сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органу місцевого самоврядування, інформування громадськості про свою діяльність, а також положення про громадську раду, інший консультативно-дорадчий орган, що утворюються при органі місцевого самоврядування, затверджує місцева рада".

3) Закон України "Про місцеві державні адміністрації":

Аналіз свідчить, що Закон *в основному* передбачає умови для комунікацій місцевих державних адміністрацій із громадянами та ІГС.

Разом із тим пропонується у ст. 37 перелік об'єднань громадян, з якими взаємодіє місцева державна адміністрація, доповнити органами самоорганізації населення та іншими непідприємницькими товариствами і установами, що легалізовані відповідно до законодавства.

Пропонується також доповнити Закон статтею 38а такого змісту:

"Для забезпечення ефективної взаємодії з громадянами та об'єднаннями громадян місцева державна адміністрація:

- проводить в установленому порядку публічні консультації;
- систематично інформує громадськість про свою діяльність, зокрема про підготовку, прийняття та виконання рішень;
- проводить роз'яснювальну роботу щодо цілей, змісту і порядку реалізації державної політики на місцевому рівні та наявних проблем у сферах суспільного життя адміністративно-територіальної одиниці, шляхів їх розв'язання, визначення пріоритетів і перспектив розвитку таких сфер;
- сприяє проведенню інститутами громадянського суспільства громадської експертизи діяльності місцевої державної адміністрації;

- здійснює моніторинг громадської думки та повідомлень у засобах масової інформації, що стосуються її діяльності, реагує на критичні зауваження, які містяться в цих засобах масової інформації.

При місцевій державній адміністрації утворюється громадська рада як консультативно-дорадчий орган.

Рішення громадських рад, інших консультативно-дорадчих органів мають рекомендаційний характер і обов'язкові для розгляду відповідними місцевими державними адміністраціями та їх посадовими особами.

Місцеві державні адміністрації створюють належні умови для роботи громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів".

4) Закон України "Про органи самоорганізації населення":

Цей Закон, ухвалений у 2001 році, своїми окремими положеннями увійшов у протиріччя із Конституцією України та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні". Крім цього, він не унормовує належним чином правовий статус органів самоорганізації населення (далі – ОСНів), встановив надзвичайно складну процедуру їх створення, а також не закріпив належні гарантії для забезпечення їх діяльності.

Така ситуація на практиці ставить під загрозу створення та існування ОСНів як важливих інструментів формування та розвитку соціального капіталу у сферах міжлюдських та владно-громадських відносин у громадах.

Наявність нормативних прогалин, нечіткість та неоднозначність формулювань щодо порядку створення та забезпечення діяльності ОСНів породжують численні протести прокуратури, судові процеси і не дають членам територіальних громад спільно вирішувати важливі місцеві проблеми за місцем свого проживання.

За цих умов пропонується прийняти у новій редакції Закон України "Про органи самоорганізації населення", який має:

- уточнити та розширити понятійний апарат у цій сфері місцевої демократії;
- закріпити неприбутковий статус ОСНів;
- встановлення, що територія, у межах якої утворюється ОСН, визначається рішенням сільської, селищної, міської ради із урахуванням рішення загальних зборів (конференції) членів територіальних громад за місцем проживання (далі – загальних зборів);
- спростити процедуру створення ОСНу через проведення лише одних загальних зборів з одночасним обранням персонального складу цього органу;
 - заборонити створення на одній території двох і більше ОСНів одного виду;
 - розширити перелік документів, які можуть посвідчувати особу – учасника загальних зборів, встановити необхідність засвідчувати факт участі особи у роботі загальних зборів її власним підписом;
- чітко визначити вимоги, яким має відповідати особа, що бере участь у виборах ОСНу та може бути обрана до його складу;
- скоротити термін легалізації ОСНу легалізуючим органом;

- встановити, що ОСН створюється на необмежений термін із періодичним переобранням його персонального складу – відповідно до визначеного загальними зборами терміну повноважень цього складу;
- закріпити за ОСНами право об'єднуватись в асоціації з метою захисту своїх прав, обміну досвідом, розвитку контактів (у тому числі міжнародних), а також для спільного вирішення питань своєї діяльності;
- встановити договірну основу взаємодії ОСНів між собою та договірний механізм делегування місцевими радами власних повноважень ОСНам із чітким визначенням переліку делегованих повноважень;
- надати можливість ОСНам, які мають статус юридичної особи, право створювати підприємства, установи, організації для здійснення господарської діяльності, спрямованої на виконання основних завдань ОСНів;
- визначити, що доходи від здійснення господарської діяльності створеними ОСНОм підприємствами та інші фінансові ресурси, отримані законним шляхом, є складовими його фінансової основи;
- встановити необхідність створення ревізійної комісії ОСНУ.

5) Закон України "Про статус депутатів місцевих рад", який містить, зокрема у ст. 10 цілу низку обов'язків депутата місцевої ради у виборчому окрузі, не передбачає будь-яких санкцій щодо тих депутатів, які ігнорують ці обов'язки, крім громіздкої і важкоздійсненної процедури їхнього відкликання.

Для підвищення ефективності депутатської діяльності пропонується у ст. 10 конкретизувати, в якій формі має підтримувати зв'язок депутат в окрузі з виборцями, трудовими колективами, громадськими організаціями.

Пропонується також передбачити санкції з боку відповідної ради у разі, якщо депутат не інформує щопівроку виборців про роботу місцевої ради та її органів, про виконання планів і програм економічного і соціального розвитку, інших місцевих програм, місцевого бюджету, рішень ради і доручень виборців.

6) Постанова ВРУ від 17.12.1993 № 3748-XII "Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні":

Постанова визначає загальні збори громадян за місцем проживання як важливу форму безпосередньої участі населення у вирішенні місцевих питань і як складову системи місцевого самоврядування на рівні територіальних громад.

Загальні збори стимулюють активність громадян та залучають їх до вирішення місцевих питань, створюють умови для комунікації мешканців між собою та із владою, сприяють формуванню людських спільнот, а отже прямо впливають на стан та розвиток соціального капіталу у громаді.

Однак у зв'язку із змінами, які відбулися в правовому полі України з моменту ухвалення даної Постанови, її зміст увійшов у протиріччя із Конституцією України, Законами України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про органи самоорганізації населення" та іншими НПА.

Для приведення законодавства про загальні збори у відповідність із сучасними правовими нормами та європейськими стандартами місцевої демократії пропонується прийняти Закон України "Про загальні збори (конференції) членів територіальної громади за місцем проживання" (як це передбачено статтею 8 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні") із одночасним скасуванням вказаної вище Постанови ВРУ.

Новий Закон має:

- визначити принципи проведення загальних зборів (конференції) членів територіальної громади за місцем проживання (далі – загальних зборів), коло осіб, які мають право брати участь у цих зборах з правом вирішального та дорадчого голосу;
- розділити загальні збори за їх територіальним статусом: в межах села (сіл), селища, міста; в межах району чи мікрорайону в місті; в межах вулиці чи кварталу; в межах будинку (декількох будинків), гуртожитку (декількох гуртожитків) чи інших дрібніших територій;
- закріпити перелік повноважень загальних зборів, включаючи повноваження ініціювати проведення чергових та позачергових звітів посадових осіб перед територіальною громадою;
- визначити порядок скликання, проведення загальних зборів та ухвалення ними рішень;
- закріпити мінімальні квоти представництва членів територіальної громади на конференціях для забезпечення легітимності ухвалюваних рішень;
- надати загальним зборам право ухвалювати рішення, обов'язкові для виконання на відповідній території, та рішень, що мають характер рекомендацій; визначити коло питань, щодо яких загальними зборами можуть ухвалюватися ті чи інші рішення;
- встановити, що рішення загальних зборів, які стосуються сфери відповідальності органів місцевого самоврядування чи їхніх посадових осіб, підлягають обов'язковому розгляду по суті на черговому відкритому засіданні відповідного органу місцевого самоврядування або його посадовими особами;
- зобов'язати місцеві ради та їх посадових осіб обґрунтовувати власні рішення про часткове врахування або неврахування пропозицій загальних зборів.

7) Постанова КМУ від 26.09.2012 № 887 "Про затвердження Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації".

Пропонується ініціювати внесення до постанови таких правок:

Доповнити перелік завдань, які відповідно до визначених галузевих повноважень має виконувати структурний підрозділ, взаємодією з інститутами громадянського суспільства, які функціонують у сфері діяльності цього підрозділу.

Доповнити Типове положення нормою, яка передбачатиме можливість утворювати при цьому структурному підрозділі консультативно-дорадчі органи за участю науковців та представників громадськості. Положення про ці органи та їхній персональний склад затверджує керівник структурного підрозділу.

8) Постанова КМУ від 11.12.1999 № 2263 "Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації". Пропонується ініціювати внесення до Типового регламенту такі зміни:

- у статті 2, в останній частині фрази, де йдеться про консультативно-дорадчі органи, слова "... утвореними головою місцевої державної адміністрації" замінити на: "... утвореними відповідно до чинного законодавства";

- статтю 8 доповнити фразою: "... з урахуванням пропозицій консультативно-дорадчих органів, створених при місцевій державній адміністрації";

- у статті 8 до переліку заходів, які обов'язково включаються до плану роботи місцевої державної адміністрації, включити консультації з громадськістю із суспільно значущих питань;

- статтю 9 доповнити фразою: "План проведення консультацій з громадськістю з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, регіону, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів формується відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996";

- статті 10 і 12 доповнити фразою: "... із додержанням встановленого Порядку проведення консультацій з громадськістю";

- статтю 15 доповнити текстом наступного змісту:

"організовує і проводить разом із структурним підрозділом місцевої державної адміністрації, який є головним розробником проекту нормативно-правового акта, консультації з громадськістю з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, регіону, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, керуючись при цьому Порядком проведення консультацій з громадськістю;

залучає, у тому числі на договірній основі, дослідницькі організації, фахівців, експертів, інститути громадянського суспільства для організації вивчення громадської думки з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації шляхом проведення на умовах відкритого конкурсу фахових, наукових соціологічних досліджень, спостережень, експрес-аналізу пропозицій різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін;

здійснює забезпечення секретаріату громадської ради приміщенням, засобами зв'язку, створює умови для роботи ради та проведення її засідань";

- статтю 16 доповнити фразою: "та створеними при державній адміністрації консультативно-дорадчими органами";

- другу частину статті 45 викласти у такій редакції: "До складу колегії місцевої держадміністрації *входить голова громадської ради, створеної при цій державній адміністрації, а також* за пропозиціями громадських організацій, підприємств, установ та організацій можуть бути включені їх представники";

- у статті 29, де йдеться про попереднє обговорення проектів розпоряджень з питань соціально-економічного розвитку відповідної території у разі необхідності на засіданнях колегії місцевої державної адміністрації, доповнити словами: "...та виносяться на громадське обговорення";

- статтю 63 доповнити словами: "Проекти розпоряджень з питань соціально-економічного розвитку відповідної території у разі потреби попередньо обговорюються на засіданнях колегії місцевої державної адміністрації *та відповідно до плану – в ході консультацій з громадськістю*";

- статтю 64 доповнити фразою: "Після проведення консультацій з громадськістю по проекту розпорядження його головний розробник разом з проектом цього розпорядження подає також витяг з протоколу консультацій, який містить сутність зауважень та пропозицій громадськості, що надійшли в ході консультацій, і проект висновків органу щодо цих зауважень та пропозицій";

- статтю 67 доповнити фразою: "... *та проведення консультацій з громадськістю*";

- статтю 71 доповнити фразою: "... *з урахуванням затвердженого плану проведення консультацій з громадськістю*".

9) Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики".

Хоча в цю постанову вже неодноразово вносилися правки, пропонується ініціювати внесення до Типового положення про громадську раду такі *зміни і доповнення*:

- розширити предмет регулювання постанови № 996, передбачивши створення громадських рад також при *територіальних підрозділах центральних органів виконавчої влади*. Відповідно пропонується громіздку назву Типового положення у чинній постанові № 996 замінити на більш лаконічну: "Типове положення про громадську раду при центральних та місцевих органах виконавчої влади";

- передбачити проведення регулярних, не рідше ніж двічі на рік, зустрічей голів громадських рад з керівниками органів влади, при яких вони утворені, а саме: голів громадських рад, утворених при центральних органах виконавчої влади, при ОДА, ОБЦА, Київській МДА – з Прем'єр-міністром України та іншими членами КМУ; голів рад, утворених при територіальних підрозділах ЦОБВ, РДА – з головами відповідних ОДА, ОБЦА та КМДА;

- слід зазначити, що до ухвалення власного положення громадська рада керується Типовим положенням. Крім того, треба передбачити, що громадська рада може ухвалювати *регламент* своєї діяльності, який деталізує процедурні питання реалізації радою власних повноважень;

- у ч. 7 п. 4 Типового положення слова "інститутів громадянського суспільства" пропозиції від яких громадська рада узагальнює та подає органу, слід замінити на "громадськості", під якою розуміються як громадські утворення, так і окремі активні громадяни;

- додатково наділити громадські ради правом вносити пропозиції щодо змін до регламенту та інших нормативно-правових та організаційно-розпорядчих актів органу влади у частині, що стосується взаємодії з громадськістю (додати ч. 6 у п. 5), а також делегувати своїх уповноважених представників для участі у засіданнях та нарадах, які проводяться органом та його структурними підрозділами (додати ч. 7 у п. 5);

- у п. 6 пропонується доповнити перелік ІГС, які можуть делегувати своїх представників до складу громадських рад, асоціаціями, об'єднаннями роботодавців та органами самоорганізації населення. При цьому передбачити, що усі ІГС, які делегують своїх представників до складу громадської ради, мають бути легалізовані *шляхом реєстрації не менше ніж за рік* до дня проведення установчих (звітно-виборчих) зборів по формуванню громадської ради;

- передбачити для ІГС можливість заміни свого представника у складі громадської ради на вимогу громадської ради або її президії, який неналежним чином виконує функції члена громадської ради, припускається порушень норм етики і громадського порядку під час засідань громадської ради та її органів;

- пропонується розглядати окремо установчі та звітно-виборчі збори ІГС – залежно від того, чи утворюється громадська рада при органі влади вперше, чи лише переобирається персональний склад вже створеної ради;

- пропонується обмежити чисельність громадських рад залежно від органів влади, при яких вони утворюються: при районних державних адміністраціях 25 особами; при територіальних підрозділах центральних органів виконавчої влади – 50 особами; при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, при обласних державних адміністраціях, Київській міській державній адміністрації, Донецької та Луганської обласних військово-цивільних адміністраціях – 75 особами;

- пропонується більш чітко визначити можливий склад ініціативної групи для різних ситуацій: при підготовці установчих зборів, коли громадська рада утворюється вперше, орган влади створює ініціативну групу з представників інститутів громадянського суспільства та представників самого органу, причому останніх у складі групи має бути не більше третини; при формуванні ініціативної групи для підготовки звітно-виборчих зборів (по суті – їх оргкомітету), коли громадська рада вже створена, кількісний і персональний склад ініціативної групи має формуватися з урахуванням пропозицій громадської ради. При цьому третину членів групи мають складати представники органу влади, третину – представники чинної громадської ради, а третину – представники ІГС, які в раді не представлені, але активно працюють у сфері діяльності органу влади та на відповідній території і висловили бажання увійти до складу ініціативної групи після оголошення про початок підготовки до зборів;

- слід більш ретельно прописати вимоги до складу і форми потрібних документів, зокрема, помістити вимогу щодо завірення копій цих документів керівництвом ІГС, від імені яких делегується представник для участі у зборах, не вимагаючи нотаріального завірення документів;

- передбачити можливість створення президії громадської ради (особливо при її значній кількості) у складі голови, заступників голови, секретаря та голів профільних комітетів (комісій) громадської ради;

- Типове положення пропонується доповнити окремими статтями, які визначають права та обов'язки членів громадських рад. Зокрема, членів громадської ради пропонується наділити такими *правами*:

1) брати участь в обговоренні та опрацюванні питань, що розглядаються на засіданнях громадської ради та засіданнях її робочих органів, вносити свої пропозиції;

2) брати участь у голосуванні з правом вирішального голосу на засіданнях

громадської ради та засіданнях її робочих органів, членами яких вони є;

3) інформувати громадську раду про свою діяльність;

4) пропонувати питання для включення до порядку денного засідань громадської ради із наданням необхідних матеріалів;

5) бути обраними до робочих та керівних органів громадської ради;

6) ініціювати залучення фахівців відповідних галузей у якості експертів з питань, що розглядаються громадською радою та її робочими органами;

7) у разі незгоди з прийнятим рішенням письмово висловлювати особисту думку, що долучається до протоколів засідання громадської ради або засідання її робочого органу, членами якого вони є;

8) здійснювати за дорученням громадської ради та її органів громадський контроль за додержанням та виконанням органом виконавчої влади, його структурними підрозділами, конституційних прав та свобод громадян;

9) направляти від свого імені запити у відповідні підрозділи органу, користуючись Законом України "Про доступ до публічної інформації", та отримувати матеріали для діяльності у складі громадської ради;

10) брати участь в організації та проведенні органом консультацій з громадськістю у формі публічного громадського обговорення (безпосередня форма) та вивчення громадської думки (опосередкована форма);

11) подавати особисту заяву про припинення власного членства у громадській раді;

12) брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях робочих органів громадської ради, членом яких вони не є;

13) у разі неможливості бути присутнім на засіданні громадської ради або засіданні її робочого органу надавати письмово свою особисту думку з будь-якого питання порядку денного, яка, за необхідністю, доводиться до відома учасників зборів або засідання та долучається до протоколу;

14) доступу в установленому порядку до приміщень, в яких розміщений орган, у зв'язку з виконанням повноважень члена громадської ради.

Пропонується закріпити за членами громадської ради такі *обов'язки*:

1) діяти згідно із Положенням про громадську раду та чинним законодавством;

2) виконувати рішення громадської ради та її робочих органів, членами яких вони є;

3) брати персональну участь у роботі громадської ради та її робочих органів, членом яких вони є, без права делегування свого голосу іншим членам громадської ради;

4) виступати від себе як члена громадської ради тільки з особистою думкою, не виступати від імені громадської ради або її робочого органу, не отримавши на це відповідних повноважень від ради або від цього органу;

5) надавати на розгляд робочих органів громадської ради, до складу яких вони

входять, річні звіти про свою діяльність;

б) бути толерантними, тактовними, ставитися з повагою до думки інших членів громадської ради, представників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, громадян;

- слід встановити, що одна і та сама особа не може бути одночасно членом більше двох громадських рад, утворених відповідно до вимог Типового положення;

- треба доповнити і деталізувати перелік і зміст підстав, які дають право громадській раді або її президії позбавити членства в ній окремих осіб. Такими підставами можуть бути: подання представником ІГС завідомо недостовірної інформації чи сфальсифікованих документів, передбачених цим Положенням; відсутність члена громадської ради без поважних причин на трьох (а не двох) її засіданнях; надходження повідомлення від ІГС за підписом керівника про відкликання свого представника та припинення його членства в громадській раді; скасування державної реєстрації ІГС, представника якого обрано до складу громадської ради; неможливості члена громадської ради брати участь у роботі громадської ради за станом здоров'я; визнання у судовому порядку члена громадської ради недієздатним або обмежено дієздатним; подання членом громадської ради відповідної заяви; призначення члена громадської ради на посаду в органі, при якому утворено громадську раду; систематичної неетичної поведінки члена громадської ради на її засіданнях, в роботі створених нею органів, прояв неповаги до інших членів ради, порушення громадського порядку та інші протиправні дії, які завдають шкоди діяльності громадської ради; набрання законної сили обвинувального вироку щодо члена громадської ради; смерті члена громадської ради;

- Типове положення пропонується доповнити окремою статтею про умови і порядок дострокового припинення (розпуску) персонального складу громадської ради, зокрема, передбачити, що дострокове припинення повноважень громадської ради відбувається у разі непроведення засідань громадської ради або відсутності кворуму без поважних причин протягом двох кварталів поспіль; порушення громадською радою чинного законодавства; прийняття громадською радою рішення про саморозпуск. Дострокове припинення повноважень громадської ради тягне за собою дострокове проведення звітно-виборчих зборів для обрання нового складу громадської ради;

- треба внести певні зміни у визначення статусу голови громадської ради і порядок його обрання. Зокрема, встановити, що голова громадської ради може обиратись і не на першому її засіданні. Обраним слід вважати кандидата, який набрав більше половини голосів від загального складу громадської ради. При наявності більше двох претендентів голосування може відбуватись у два тури. У разі, якщо після двотурового голосування жоден кандидат не набрав більше половини голосів, проводиться повторне висування кандидатів та рейтингове голосування, при якому перемагає той кандидат, що набрав відносну більшість голосів – незалежно від їх суми;

- слід розширити перелік підстав дострокового переобрання голови громадської ради. Повноваження голови громадської ради можуть бути припинені достроково за рішенням громадської ради не тільки у разі подання ним відповідної заяви, припинення його членства у раді, а і *якщо він не впорався зі своїми обов'язками та* при виникненні інших підстав, передбачених Положенням про громадську раду;

- повноваження голови громадської ради варто доповнити трьома важливими моментами: він має не рідше ніж щороку звітувати про свою роботу перед громадською радою, щоквартально надавати інформацію органу про діяльність ради, а також в обов'язковому порядку включається органом влади, при якому утворено громадську раду, до складу колегії цього органу;

- пропонується у статті 14 доповнити перелік суб'єктів, за ініціативою яких може бути скликане позачергове засідання громадської ради, керівником органу, при якому громадську раду утворено, та головою громадської ради;

- на засіданні громадської ради не рідше ніж двічі на рік з інформацією про свою діяльність мають виступити керівники органу влади та її структурних підрозділів. Президія громадської ради може вимагати позачергової зустрічі ради з керівником органу влади;

- Типове положення треба доповнити нормою (п. 15²), яка би передбачала, що через рік після свого обрання громадська рада організовує форум ІГС та громадських рад, що діють в межах території та сфери компетенції органу, на якому громадська рада і орган мають звітувати про свою роботу (у вигляді співдоповідей);

- до складу координаційних рад голів громадських рад, що мають створюватися при ОДА, ОВЦА та КМДА, мають входити голови громадських рад, утворених при районних державних адміністраціях та при відповідних територіальних підрозділах органів виконавчої влади, а також голови громадських рад, утворені при органах місцевого самоврядування, що діють на відповідній території;

10) Постанова КМУ від 12.10.2011 № 1049 "Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка".

Попри внесені численні поправки, в цьому Порядку залишається чимало позицій, які суперечать чинному законодавству, порушують права громадян і громадських утворень, спотворюють логіку організації подібних конкурсів, а через це негативно впливають на умови формування і розвитку соціального капіталу у громадах. На ці недоліки вказано нижче і надані відповідні рекомендації щодо їх усунення:

- не виводити *за межі* даного Порядку розподілу бюджетних коштів всеукраїнські фізкультурно-спортивні товариства, організації інвалідів і ветеранів та їх спілки, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, підприємства та організації невиробничої сфери УТОГу та УТОСу, підприємства та об'єднання зазначених товариств, національним творчим спілкам та їх регіональним осередкам, аби не порушувати конституційні права вказаних організацій та їх членів;

- визначене у ч. 6 пункту 2 Порядку поняття "інститути громадянського суспільства" суперечить широко вживаному поняттю ІГС, яке визначене, зокрема, у постанові КМУ від 05.11.2008 № 976 та у постанові КМУ від 03.11.2010 № 996 і має бути скасоване;

- обмежити пропозиції, які подають НГО на конкурс, проектами, *виключивши* із даного НПА можливість подавати на конкурс програми та заходи, які окремо у процедурах ніде не прописані, а їх постійне згадування лише захаращує текст НПА;

- процедура подання конкурсних пропозицій (у друкованій та електронній формі) несе загрози порушення *конфіденційності* поданої конкурсної пропозиції, оскільки нею можуть скористатись інші учасники, які подадуть свої пропозиції пізніше; тому пропонується передбачити подання проектних заявок суто у паперовій формі, в запечатаному конверті із печаткою організації-заявника;

- не ясно, чому саме організатор, а не конкурсна комісія приймає документи, хто саме веде цей прийом та їх реєстрацію, в який спосіб і де реєструються конкурсні пропозиції та як фіксується *комплектність* поданої документації (адже її нестача може бути надалі підставою для зняття пропозиції з конкурсу); слід конкретизувати у Порядку ці питання;

- не ясно, *на якому етапі* процедурного циклу створюється конкурсна комісія – чи до, чи після оголошення конкурсу. На жаль, нічого не сказано і про *секретаря* конкурсної комісії, який має вести документацію, допомагати голові скликати засідання, оформляти протоколи тощо. За відсутності секретаря конкурсна комісія не зможе функціонувати як робочий орган;

- заборона бути членом конкурсної комісії особи, що є керівником, членом керівних органів або працівником організації-учасника конкурсу порушує права ІГС, які делегують своїх представників до складу конкурсної комісії. Адже існують засоби подолання конфлікту інтересів без ущемлення прав ІГС, наприклад, шляхом утримування від голосування особи, в якій є конфлікт інтересів, при голосуванні за проект в номінації, де подано проект його ІГС;

- у ч. 3 п. 9 міститься нелогічна вимога, аби протоколи конкурсної комісії підписувались усіма присутніми на її засіданні членами комісії. А якщо частина членів комісії незгодні із рішенням більшості і відмовляться підписувати протокол, чи буде рішення легітимним? В цій нормі слід обмежитись підписами голови та секретаря комісії та надати можливість членам конкурсної комісії висловити у протоколі свою *особисту думку*.

- такою, що ущемляє права учасників конкурсу, виглядає норма п. 13, згідно з якою у разі, коли ІГС не виконав (не реалізував) передбачену договором програму (проект, захід) у попередньому бюджетному періоді, конкурсна комісія *приймає рішення* стосовно можливості допущення його до участі в конкурсі. Але тут нічого не сказано стосовно того, що це невиконання може відбутись не з вини виконавця (наприклад, гроші надійшли в кінці грудня і їх фізично неможливо було витратити або через інші форс-мажорні обставини), тобто, про те, що комісія *розглядає і враховує* поважність причин невиконання проекту;

- у ч. 6 п. 15 зазначено, що за результатами оцінювання конкурсних пропозицій конкурсна комісія може рекомендувати організаторові конкурсу оголосити *додатковий збір* конкурсних пропозицій. Не ясно, чи можуть в ньому брати участь ті самі ІГС, що вже брали участь у попередньому зборі конкурсних пропозицій, але через нестачу документів або невідповідність рівня виконання програми (проекту, заходу) були відсторонені від участі у конкурсі;

- норма ч. 4 п. 16 Порядку віддає *на відкуп* конкурсній комісії долю подальшої участі у конкурсі учасника, який не представив на відкритому захисті своєї конкурсної пропозиції. Цей незрозумілий лібералізм ставить у нерівні умови учасників конкурсу.

Тим більше, що навіть у разі відсутності керівника ІГС захист конкурсної пропозиції дозволено здійснити уповноваженому представнику учасника конкурсу;

- доцільно розділити "реалістичність досягнення очікуваних результатів та результативних показників виконання (реалізації) програми (проекту, заходу)" і "значущість очікуваних результатів" на *два окремих критерії*;

- ще один критерій викликає запитання: "очікувана ефективність використання бюджетних коштів (співвідношення кошторису витрат, необхідних для виконання проекту, та очікуваних результатів цього виконання)". Здається, членам конкурсної комісії без відповідних розрахунків буде дуже важко так, *"на вскидку"* оцінити за цим критерієм конкурсні пропозиції;

- Порядок (п. 21) передбачає можливість учаснику конкурсу оскаржити у тижневий строк рішення конкурсної комісії про результати оцінки конкурсних пропозицій шляхом надсилання відповідного повідомлення організаторові конкурсу, а в разі незгоди з рішенням організатора конкурсу – в *установленому* порядку. Невідомо, ким, коли і де цей порядок встановлено;

- у частині 2 п. 23 Порядку передбачено, що Договір між організатором конкурсу та ІГС про виконання його програми (проекту, заходу) повинен містити зобов'язання ІГС про повернення бюджетних коштів у разі невиконання (нереалізації) програми (проекту, заходу). В цій нормі не передбачено, що невиконання (нереалізація) програми (проекту, заходу) може бути *частковим*, а також випадки, коли це невиконання відбулось не з провини виконавця, зокрема, через *форс-мажорні* обставини. А отже в цих випадках може йтися про повернення не усіх, а лише частини коштів;

- у частині 3 п. 23 міститься норма, яка по суті зводить нанівець усю попередню процедуру конкурсного відбору пропозицій. Нею передбачено, що під час укладання договорів з переможцями конкурсу рекомендований конкурсною комісією обсяг бюджетних коштів для надання фінансової підтримки для виконання (реалізації) ними відповідної програми (проекту, заходу) може бути *змінений* з метою приведення кошторису програми (проекту, заходу) у відповідність з вимогами бюджетного законодавства та принципами економного та ефективного використання бюджетних коштів. Виникають запитання: *ким* може бути змінений цей обсяг бюджетних коштів? Де тут конкурсна комісія? І куди дивились організатори конкурсу і члени конкурсної комісії раніше – на попередніх етапах конкурсного відбору пропозицій;

- у п. 24 Порядку, після визначення переможців конкурсу, повідомляється, що ІГС, який визнаний переможцем конкурсу, бере участь у співфінансуванні своєї програми (проекту, заходу) в розмірі не менш як *25 відсотків* необхідного обсягу фінансування. Не зрозуміло, чому про це не йдеться в умовах конкурсу і чому не враховується при розгляді конкурсних пропозицій (серед критеріїв оцінювання конкурсних пропозицій розміру *додаткового внеску* немає);

- порядком (ч. 2 п. 24), передбачено, що внесок для виконання (реалізації) програми (проекту, заходу) може здійснюватися у вигляді матеріальних чи *нематеріальних* ресурсів, у тому числі як оплата вартості приміщення, техніки,

обладнання, проїзду. Але тут виникає питання: за якою методикою проводиться ця оцінка і хто її робить;

- згідно із п. 28 Порядку, організатор конкурсу із залученням ІГС проводить *моніторинг* виконання (реалізації) програм (проектів, заходів), які отримують фінансову підтримку за рахунок бюджетних коштів, у визначеному ним порядку. Виникають запитання: яких саме ІГС залучає для цього організатор конкурсу і чому не конкурсну комісію? Де, в якій формі ухвалюється та оприлюднюється організатором конкурсу згаданий порядок проведення моніторингу;

- прикладом порушення демократичних норм, на яких базується конкурс програм (проектів, заходів) ІГС, може слугувати пункт 29 Порядку, згідно з яким організатор конкурсу *одноособово* готує підсумковий висновок щодо виконання (реалізації) кожної програми (проекту, заходу). Чому це робиться саме зацікавленим суб'єктом, неколегіально? А через це та через можливу необ'єктивність містить істотні *корупційні ризики*;

- норма Порядку (п. 30), яка передбачає, що конкурсна комісія за результатами моніторингу і підсумкового звіту ІГС може прийняти по суті *"вирок"* щодо невиконання (нереалізації) ІГС його програми (проекту, заходу), не містить варіантів повного або часткового невиконання, не передбачає констатацію причин та обставин невиконання? Звідси виникає наступне запитання щодо *повного чи часткового* повернення ІГС отриманих бюджетних коштів. А також запитання про те, звідки неприбуткова організація може узяти кошти після того, як вона витратила їх хай на часткове виконання проекту, додавши ще й свої ресурси. Маємо зазначити, що ці норми містять хибний *адміністративний підхід* до регулювання цивільно-правових відносин замовника і виконавця.

11) Постанова КМУ від 29.04.2013 № 324 "Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів".

Цей Порядок визначає механізм формування, виконання та фінансування соціального замовлення соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, за рахунок бюджетних коштів, а також організації та проведення конкурсів із залучення таких коштів. Виконавцями соціального замовлення тут можуть бути будь-які недержавні юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а отримувачами соціальних послуг – виключно фізичні особи, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Тобто, цей механізм по суті стимулює окремих громадян, які мають статус ФОПа та відповідають критеріям надавачів соціальних послуг, брати участь у цій суспільно-корисній справі. Але в той же час застосування цього механізму обмежено певним колом споживачів послуг, які перебувають у складних життєвих обставинах і яким ці послуги надаються безпосередньо.

Розглянутий Порядок містить необхідні норми, які забезпечують достатню відкритість та гласність процесу конкурсного відбору виконавців соціального замовлення на усіх етапах даного процесу. Процедури взаємодії представників органу влади з громадськістю також прописані достатньо повно.

Але норма п. 5, згідно з якою учасники конкурсу мають подати у паперовій та електронній формі свої проекти, не забезпечує конфіденційності цієї процедури і несе

загрозу, що хтось, наблизений до конкурсної комісії, може скористатись напрацюваннями конкурсанта у процесі конкурсного відбору або надалі – у процесі наступного конкурсу. Краще передбачити подання заявки виключно у паперовому вигляді в запечатаному конверті, який розкривається після завершення прийому заявок.

Порядок містить корисний етап визначення пріоритетів конкурсу. Але у п. 5 варто зазначити, що пріоритети соціального замовлення мають визначатись за участі представників споживачів соціальних послуг та організацій, які представляють їх інтереси.

Пункт 32 передбачає, що фінансування соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів здійснюється *після* їх фактичного надання. Це означає, що переможець конкурсу має виконувати роботу (зокрема, оплачувати працю фахівців) за власний рахунок. Це істотно обмежує можливості брати участь у конкурсі некомерційних організацій, в яких зазвичай немає вільних коштів.

Серед недоліків аналізованого НПА слід зазначити і такі:

- назва аналізованого НПА нечітко відображає предмет регулювання, адже у назві не знайшло відображення те, що цей механізм використовується суто у сфері надання соціальних послуг;

- НПА не містить механізмів недопущення і подолання конфлікту інтересів;

- не передбачено залучення виконавцями додаткових ресурсів і врахування цього при визначенні переможців та звітуванні за підсумками надання послуг;

- передбачене у п. 14 створення конкурсної комісії самим замовником несе корупційні ризики. Краще, аби конкурсну комісію формував вищий орган;

- аналізований Порядок не містить жодного посилання на Постанову КМУ № 1049, яка регулює аналогічні процеси виконання проектів і програм недержавними організаціями на конкурсній основі за рахунок бюджетних коштів;

- можливий склад переможців конкурсу обмежено тільки однією організацією, що не сприяє ініціативі ІГС брати участь у цьому конкурсі;

- більшість процедур в цьому НПА прописані недостатньо детально, не містять чітких механізмів їх реалізації, які віддані по суті на відкуп замовнику.

Отже, хоча норми аналізованого НПА, в основному, забезпечують прозорий і демократичний порядок надання соціальних послуг через механізм соціального замовлення, однак наявність низки зазначених вище недоліків несе чималі корупційні ризики та ризики щодо виникнення конфлікту інтересів і не вирішує повною мірою задачу активізації та стимулювання представників НГО брати участь у цьому конкурсі, а отже не створює належних умов для розвитку соціального капіталу.

Таким чином, аналізований Порядок потребує доопрацювання з урахуванням наступних пропозицій:

- 1) Назву НПА слід привести у відповідність із предметом і сферою його регулювання.

- 2) Доповнити НПА механізмами, яких не вистачає: недопущення та подолання конфлікту інтересів; залучення виконавцями проекту додаткових ресурсів; фінансове авансування виконання робіт в межах укладених договорів; більш демократичним та об'єктивним формуванням конкурсної комісії; виявлення пріоритетів конкурсу за

участю ІГС – представників споживачів соціальних послуг; розширити можливе коло переможців конкурсу.

3) Узгодити норми аналізованого НПА з Постановою КМУ від 12.10.2011 № 1049, розглянувши можливість замість цих двох постанов видати одну, врахувавши наведені вище зауваження, а також зауваження і пропозиції, висловлені вище стосовно постанови КМУ № 1049.

11) Постанова КМУ від 31.01.2007 № 106 "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм", хоча і містить чимало норм, які у цілому допускають участь громадськості на більшості етапів розробки, прийняття та реалізації державних програм, потребує включення в цей Порядок норм, що імперативно мають передбачати участь громадськості у цих процесах. Зокрема:

- у пункті 3 постанови перелік суб'єктів, які можуть бути ініціаторами розроблення державних, у тому числі регіональних програм, крім органів публічної влади, слід доповнити ІГС та науковими організаціями відповідного профілю діяльності та належної кваліфікації;

- у пункті 4 перелік підстав, на основі яких здійснюється ініціювання розроблення програми, слід доповнити необхідністю координувати діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з діяльністю ІГС та наукових організацій, які беруть участь у вирішенні відповідних проблем;

- у пункті 31 перелік осіб, які здійснюють контроль за розробленням проекту програми, доповнити ініціаторами розроблення програми;

- у пункті 32 передбачити можливість проведення громадської експертизи проекту програми силами ІГС та громадської ради, створеної при органі влади, який є розробником проекту програми;

- у пункті 41 передбачити участь представників громадських об'єднань у складі координаційної ради програми, яка може створюватись як спеціальний консультативно-дорадчий орган з виконання цієї програми;

- у пункті 44 слід передбачити участь громадських експертів у процесах аналізу та комплексної оцінки результатів виконання завдань і заходів програми, а також передбачити їхню участь в оцінці ефективності виконання програми у цілому (п. 48).

12) Наказ Мінекономіки від 04.12.2006 № 367 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання" слід привести у відповідність із Постановою КМУ від 31.01.2007 № 106 "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм", зокрема:

- в пункті 3, в підпунктах 2.2.2 та 2.2.5 слова: "здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету" замінити на слова "здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел", що відповідає нормі, закладеній у пп. 4 і 13 постанови КМУ № 106, а також додатку 1 до цього наказу (п. 9.1);

- в п. 3.1 передбачити, що до складу учасників експертизи, крім заінтересованих структурних підрозділів місцевого органу виконавчої влади та науковців, можуть залучатися фахівці громадських організацій і сторонні експерти;

- привести у відповідність із постановою КМУ № 106 частину 3 пункту 5 наказу Мінекономіки від 04.12.2006 № 367, доповнивши підстави для ініціювання розробки регіональних програм, крім наявності у місцевому бюджеті реальної можливості ресурсного забезпечення виконання заходів програми, наявністю коштів державного бюджету та інших джерел, матеріально-технічних і трудових ресурсів;

- в розділі II перелік стадій розроблення та виконання Програми доповнити процедурами розробки та обговорення Концепції Програми, як це передбачено пунктом 6 постанови КМУ № 106;

- у пункті 6.5, де йдеться про публікацію у місцевій пресі відповідальним виконавцем програми основних досягнутих результатів реалізації програми, виключити слова "у разі необхідності", оскільки, на думку експертів, відповідальний виконавець має обов'язково публікувати у місцевій пресі ці результати.

Після внесення вказаних вище змін до постанови КМУ від 31.01.2007 № 106 слід привести норми Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання, затверджених наказом Мінекономіки від 04.12.2006 № 367, у відповідність із цією постановою КМУ.

Необхідно також внести зміни до інших підзаконних НПА галузевого характеру (у сферах освіти, соціального захисту населення, житлово-комунального господарства та інших), які би передбачали участь громадськості на усіх етапах підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень.

4.2. Стан нормативного забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу на регіональному рівні

Об'єктами цього аналізу були такі НПА регіонального рівня:

- Регламенти обласних рад;
- Положення про постійні комісії обласних рад;
- Регламенти ОДА та КМДА;
- Порядок розробки та моніторингу виконання цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання.

Предметом аналізу НПА регіонального рівня був ступінь забезпечення нормами цих НПА:

- 1) *відкритості та прозорості* у діяльності органів публічної влади регіонального рівня;
- 2) *умов для участі громадськості* (громадських об'єднань та окремих громадян) у формуванні та реалізації місцевої політики.

4.2.1. Аналіз Регламентів обласних рад

В межах виконання проекту експертами відповідно до Методики аналізу НПА зроблено аналіз регламентів 22 обласних рад та Київської міської ради (загалом – 23 регламенти), що розміщені на офіційних веб-сайтах обласних рад та Київради, – на предмет наявності в них та якості норм, що забезпечують відкритість влади та участь громадськості.

Аналіз вказаних регламентів виявив низку їх типових **недоліків**:

- як правило, не передбачено залучення громадян та ІГС до роботи постійних комісій ради;
- не передбачено публічного звіту ради про виконання програми соціально-економічного розвитку області та міста Києва;
- проекти планів роботи ради розробляються без врахування пропозицій ІГС та громадян;
- контроль за виконанням планів роботи ради покладається суто на голову ради і зовсім не передбачається громадський контроль з боку громадських рад, створених при ОДА та КМДА, а також з боку ІГС, що діють в області та в м. Києві;
- не передбачено включення до порядку денного сесії ради питань за пропозиціями ІГС;
- не передбачено заслуховувати виступи представників громадськості під час розгляду питань про Програму соціально-економічного розвитку області, м. Києва та про обласний бюджет;
- запрошення на пленарне засідання ради представників громадських об'єднань, ОСНів, ЗМІ покладено цілком на волю керівництва облради, а у разі їх запрошення у представників громадськості відсутні гарантії, що їм буде надане слово при обговоренні суспільно значущих питань;
- можливість постійних комісій залучати ІГС, наукових робітників та фахівців відповідних галузей до підготовки експертних висновків у регламентах передбачена, однак не підкріплена будь-якими гарантіями врахування і навіть оприлюднення висновків цих експертів.

Наведені вище дані свідчать, що регламенти обласних рад та Київради містять чимало декларативних норм щодо участі громадськості у діяльності облради та її органів, які *не підкріплені процедурно* гарантіями громадської участі. А по низці позицій суспільно значущої діяльності ради участь громадськості взагалі не передбачена.

На основі проведеного аналізу Регламентів обласних рад на предмет наявності в них та якості норм, які забезпечують відкритість влади та участь громадськості можна зробити такі **висновки**:

Регламентом, який повною мірою забезпечує відкритість діяльності обласної ради та її органів, створює належні умови для участі громадськості у підготовці, прийнятті та виконанні суспільно значущих рішень, а отже створює на цій основі належні умови для розвитку соціального капіталу, можна вважати Регламент **Вінницької обласної ради**.

Достатньою мірою забезпечують відкритість обласної ради та її органів, створюють певні умови для участі громадськості Регламенти Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської обласних та Київської міської ради.

Не забезпечують належною мірою, на думку експертів, відкритість влади та участь громадськості Регламенти Запорізької, Івано-Франківської, Рівненської та Тернопільської обласних рад.

Пропонується доповнити чинні регламенти нормами, які забезпечать *більшу відкритість діяльності ради та її органів*, зокрема:

1. Передбачити участь в роботі сесій та забезпечити перебування в сесійній залі голови Громадської ради та його заступників, голів комісій Громадської ради або їх уповноважених осіб, а також керівників ІГС або їх уповноважених осіб за попереднім зверненням, передбачити для них гарантії щодо надання їм слова при обговоренні суспільно значущих питань.

2. Передбачити, що у засіданнях президії ради та у засіданнях постійних комісій можуть брати участь (із правом дорадчого голосу) уповноважені представники Громадської ради, запрошуватись представники ЗМІ та громадськості.

3. Пленарні засідання сесій ради транслювати:

- на офіційному веб-сайті ради в онлайн-режимі;
- перед приміщенням Ради – з використанням аудіотехнічних засобів.
- здійснювати пряму трансляцію пленарного засідання ради обласною державною телерадіокомпанією.

Пропонується доповнити чинні регламенти нормами, які забезпечать кращі умови для *участі громадськості у діяльності ради та її органів*, зокрема:

1) Доповнити регламенти повноваженнями постійних комісій залучати до своєї роботи громадян, громадські організації, органи самоорганізації населення та інші ІГС.

2) Доповнити регламенти необхідністю оприлюднення звітів про виконання програми соціально-економічного та культурного розвитку області (міста) та обласного (міського) бюджету на офіційному веб-сайті ради та в ЗМІ, а також шляхом публічної презентації на щорічному обласному Форумі громадськості.

3) Доповнити регламент нормою, що при розробці проектів планів роботи ради враховуються також пропозиції ІГС та громадян.

4) Встановити, що крім голови ради, контроль за виконанням планів роботи ради може здійснювати також Громадська рада при ОДА (КМДА) та ІГС, що діють в області.

5) Порядок підготовки сесії доповнити нормою, згідно з якою проекти рішень ради з питань, які мають суспільне значення, можуть попередньо обговорюватись на консультаціях з громадськістю, що також має бути передбачене у плані підготовки сесії;

6) Порядок формування рекомендованого порядку денного сесій ради доповнити можливістю отримувати та враховувати пропозиції ІГС щодо включення певних питань до порядку денного. Керівництво ради може надати ці пропозиції для попереднього розгляду до профільних постійних комісій ради з метою їхньої оцінки та визначення доцільності винесення на розгляд ради.

7) Доповнити норму, де йдеться про співповіді голів профільних постійних комісій ради на спільному засіданні комісій, можливістю заслухати також виступи представників громадськості.

8) При заслуховуванні радою звіту ОДА (КМДА) про хід виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку області (м. Києва) передбачити

участь представників Громадської ради при ОДА (КМДА) та ІГС, яким надати право представити дані громадського моніторингу виконання Програми.

9) Передбачити участь представників громадськості у підготовці звернень до мешканців та до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, які готуються від імені облради (Київради).

10) Доповнити Регламент можливістю ІГС здійснювати громадський контроль за виконанням рішень ради.

11) Передбачити можливість постійним комісіям залучати громадські об'єднання, наукових робітників та фахівців відповідних галузей до підготовки експертних висновків по проектах рішень, підкріпити це гарантіями врахування і оприлюднення висновків цих експертів.

При внесенні зазначених вище поправок до Регламентів рад необхідно внести відповідні зміни і до положень "Про апарат ради" та до "Положення про постійні комісії ради" – для приведення їх у відповідність із Регламентами.

Внесення зазначених вище змін дасть можливість створити сприятливі умови для розширення участі зацікавленої громадськості у підготовці, прийнятті та виконанні рішень ради, що сприятиме налагодженню конструктивної співпраці між радою і громадськістю у спільному вирішенні важливих проблем регіону зробіть діяльність цієї ради більш соціально ефективною.

Така співпраця дасть поштовх для встановлення партнерських міжсекторальних зв'язків і дозволить об'єднати зусилля влади і громадськості для лобювання інтересів регіону на всіх рівнях владних відносин, що позитивно вплине на якість життя як основу соціального капіталу.

4.2.2. Аналіз Положень про постійні комісії обласних рад

У межах дослідження проаналізовано положення про постійні комісії 23 обласних рад України (у Донецькій та Луганській областях, де діють обласні військово-цивільні адміністрації, облради відсутні).

За своєю функціональною спрямованістю постійні комісії облрад охоплюють **практично усі** основні сфери життєдіяльності підвідомчих територій.

Аналіз норм Положень, які забезпечують **відкритість діяльності влади** та можливість **участі громадськості** і створюють на цій основі умови для розвитку соціального капіталу, показав таке.

Найбільш повно відображає умови для створення соціального капіталу Положення **Івано-Франківської, Одеської, та Харківської** обласних рад.

Достатньо повно відображені умови для створення соціального капіталу в Положеннях **Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Рівненської та Чернівецької** обласних рад.

Частково відображені умови для створення соціального капіталу у Положеннях **Житомирської, Сумської, Херсонської, Черкаської та Чернігівської** облрад.

Недостатньо відображені умови для створення соціального капіталу у Положеннях **Запорізької, Львівської, Полтавської, Тернопільської та Хмельницької** облрад.

Нижче наведено дані аналізу у розрізі кожного з його вказаних двох напрямків.

Умови для забезпечення відкритості влади

В усіх Положеннях зазначено, що постійні комісії працюють відкрито і гласно, інформують громадськість про свою діяльність через засоби масової інформації.

В більшості Положень передбачено, що висновки і рекомендації постійної комісії, протоколи її засідань є відкритими та оприлюднюються і надаються на запит відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації"; на засідання постійних комісій можуть бути запрошені представники засобів масової інформації.

В окремих Положеннях передбачено, що:

- на засідання постійних комісій обов'язково запрошуються представники інформаційних агенцій, веб-сайтів, преси, радіо, телебачення шляхом розсилання електронною поштою відповідного анонсу, який надсилається не пізніше як за один день до засідання комісії, а у випадку проведення термінових засідань – невідкладно, одночасно із повідомленням членів комісії про невідкладне засідання (Положення Житомирської облради);

- комісія працює у тісному контакті із ЗМІ, кореспондентським корпусом, сприяє їх об'єктивній роботі; вносить пропозиції щодо забезпечення гласності діяльності обласної ради, ознайомлення виборців із прийнятими рішеннями, підтримки престижу обласної ради шляхом повного та своєчасного інформування населення про роботу обласної ради через засоби масової інформації; розробляє рекомендації і проекти рішень ради, які забезпечують прямий інформаційний зв'язок ради з населенням (Положення Закарпатської облради);

- комісія сприяє організації та проведенню публічних заходів, засідань круглих столів, проведенню "прямих ліній", з питань, що входять до її компетенції (Положення Вінницької облради);

- комісія розглядає звернення громадян та електронні петиції відповідно до Закону України "Про звернення громадян" та Положення обласної ради "Про порядок розгляду електронних петицій" (Положення Вінницької, Черкаської, Сумської та Харківської облрад);

- комісія співпрацює з прес-службою обласної ради та з редакціями газет і телерадіокомпаній з питань висвітлення своєї діяльності та діяльності обласної ради в цілому (Положення Вінницької облради);

- комісії можуть виступати організатором чи брати участь у роботі конференцій, семінарів, круглих столів, інших публічних заходів, що стосуються компетенції комісії; інформувати громадськість про свою роботу, подаючи всебічну, об'єктивну і повну інформацію (Положення Івано-Франківської облради);

- комісія має вивчати і враховувати у своїй діяльності громадську думку, розглядати звернення громадян і своєчасно реагувати на них (Положення Херсонської облради);

- комісія узагальнює та систематизує пропозиції громадян, підприємств, установ та організацій з питань поліпшення діяльності ради (Положення Херсонської облради);

- інформація про відсутність депутатів на засіданнях постійних комісій відображається на офіційному веб-сайті обласної ради, із зазначенням причин відсутності, та може бути оприлюднена в засобах масової інформації (Положення Львівської облради);

- постійні комісії обласної ради будують свою роботу на принципах: верховенства права, законності, гласності, рівноправності, функціональності, плановості, обґрунтованості, колегіальності, вільного обговорення при вирішенні питань; запрошення на засідання постійної комісії здійснюється головою комісії за пропозицією членів комісії або за власною ініціативою; запрошені беруть участь у засіданнях постійних комісій обласної ради з правом дорадчого голосу; постійні комісії можуть організовувати круглі столи, конференції та інші заходи, проведення яких не суперечить законодавству України; з метою обговорення проектів рішень з важливих суспільних питань, з'ясування ефективності реалізації прийнятих рішень ради з питань, віднесених до предметів їх відання, отримання всебічної інформації щодо питань, які розглядаються комісією, їх детального вивчення та обговорення, а також залучення громадськості до участі у вирішенні питань місцевого значення постійні комісії можуть проводити слухання у комісіях (Положення Одеської облради);

- комісії взаємодіють з ... об'єднаннями громадян при вирішенні питань, які належать до їх компетенції (Положення Запорізької облради);

- принцип гласності роботи постійних комісій реалізується, зокрема, шляхом безперешкодного доступу представників ЗМІ на засідання постійних комісій, можливістю будь-якого громадянина України безперешкодно бути присутнім на засіданнях комісій, окрім закритих засідань комісій, шляхом розміщення інформації на офіційному сайті ради, а також надання на вимогу запитувачів у порядку, передбаченому Законом України "Про доступ до публічної інформації", копій протоколів, можливості робити виписки з документів, фотографувати, копіювати, сканувати їх, записувати на будь-які носії інформації тощо (Положення Харківської облради).

На основі проведеного аналізу Положень про постійні комісії облрад можна зробити такі **висновки** стосовно забезпечення **відкритості їх діяльності**:

Умови для найбільшої відкритості роботи постійних комісії передбачені у Положеннях Вінницької, Волинської, Житомирської Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської.

Недостатні умови для відкритості роботи постійних комісій передбачені у Положеннях Запорізької, Кіровоградської, Полтавської та Тернопільської облрад.

На основі проведеного аналізу Положень про постійні комісії облрад можна зробити такі **висновки** стосовно забезпечення **участі громадськості**:

У Положеннях більшості облрад: Постійна комісія для вивчення питань, розробки проектів рішень обласної ради може створювати підготовчі комісії і робочі групи із залученням експертів, представників громадськості, вчених і спеціалістів (Положення Вінницької, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської обласних рад).

У розрізі **профільних депутатських комісій** Положення містять такі норми, що створюють умови для громадської участі та співпраці влади із громадськістю:

- *комісія з питань освіти, науки, інформаційного простору, культури та мови, національного і духовного розвитку, сім'ї, молоді, спорту та туризму:*

- вивчає та розглядає питання звернень громадських організацій і політичних партій та подає їх на розгляд обласної ради; надає організаційну та консультативно-методичну допомогу молодіжним, дитячим, жіночим, фізкультурно-спортивним громадським організаціям; здійснення моніторингу за станом свободи слова на відповідній території; Волинська (Положення Волинської облради);

- взаємодіє з місцевими осередками громадських молодіжних, жіночих, дитячих, спортивних, туристичних організацій (федерацій, асоціацій, спілок, об'єднань тощо) з питань розвитку їх діяльності (Положення Волинської та Миколаївської облрад);

- здійснює моніторинг стану свободи слова на відповідній території, координує співпрацю обласної ради з громадськими організаціями у сфері свободи слова та засобів масової інформації (Положення Київської облради);

- *комісія з питань екології, раціонального використання природних ресурсів:*

- залучає до природоохоронної діяльності громадян, масові громадські організації і рухи (Положення Волинської облради);

- взаємодіє та співпрацює з громадськими неурядовими екологічними організаціями, Міністерством екології та природних ресурсів України, Комітетом ВРУ з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Державною службою України з надзвичайних ситуацій (Положення Житомирської облради);

- *постійна комісія з питань регламенту, депутатської діяльності, місцевого самоврядування, законності, правопорядку та антикорупційної діяльності:*

- аналізує питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку та органів самоорганізації населення на території області. Заслуховує, в разі необхідності, інформацію сільських, селищних, міських рад про роботу з координації діяльності цих формувань (Положення Житомирської, Рівненської та Вінницької облрад);

- готує матеріали з питань, які виносяться на розгляд обласної ради в порядку місцевої ініціативи та загальними зборами громадян за місцем проживання, дострокового припинення діяльності органів самоорганізації населення (Положення Дніпропетровської облради);

- аналізує дотримання депутатами обласної ради Закону України "Про статус депутатів місцевих рад" та Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" в частині оприлюднення днів, годин та місць прийому виборців, ведення прийому виборців, звітування перед виборцями відповідного виборчого округу про роботу депутата та дотримання законодавчо визначених строків повідомлення виборців про час і місце проведення звіту депутата обласної ради (Положення Івано-Франківської облради);

- *постійна комісія з питань зв'язків з об'єднаннями громадян і засобами масової інформації* вивчає, попередньо розглядає, готує висновки та проекти рішень з питань щодо:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері зв'язків з об'єднаннями громадян і засобами масової інформації та контролю в межах, установлених законодавством та цим Положенням, виконання її засад на території області;

- затвердження та розгляду соціальних програм у сфері зв'язків з об'єднаннями громадян і засобами масової інформації;

- розроблення та вжиття необхідних заходів, спрямованих на розвиток зв'язків з об'єднаннями громадян і засобами масової інформації;

- розподілу коштів обласного бюджету, внесення змін до нього та розгляду звітів про його виконання у сфері зв'язків з об'єднаннями громадян і засобами масової інформації;

- затвердження регіональних програм у сфері зв'язків з об'єднаннями громадян та засобами масової інформації;

- співпраці з журналістськими об'єднаннями Одеської області та України і взаємодії з правоохоронними органами області, з профільними управліннями обласної державної адміністрації з питань захисту прав людини, свободи слова та інформації (Положення Одеської облради);

• *постійна комісія з питань забезпечення прав людини свободи, слова та інформації:*

- вивчає, попередньо розглядає, готує висновки та проекти рішень з питань щодо забезпечення інформованості ЗМІ про діяльність обласної ради та щодо забезпечення свободи слова, мовної політики, інформації;

- підтримує зв'язки з політичними партіями та громадськими об'єднаннями, відповідними комітетами ВРУ (Положення Харківської облради);

• *постійна комісія з питань охорони здоров'я та соціальної політики:*

- співпрацює з благодійними та громадськими організаціями, які надають допомогу соціально незахищеним верствам громадян; сприяє діяльності благодійних організацій, фондів, громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров'я, співпрацює з ними (Положення Одеської облради);

- бере участь у розробці програм, що сприяють роботі асоціацій, товариств та інших громадських організацій, які діють у сфері охорони здоров'я, материнства і дитинства (Положення Чернівецької облради);

• *постійна комісія з питань місцевого самоврядування, розвитку територій та європейської інтеграції:* сприяє взаємодії обласної ради з ... політичними партіями та об'єднаннями громадян, громадськими організаціями, засобами масової інформації, яка спрямована на розвиток партнерських відносин і поглиблення співробітництва, готує висновки і рекомендації з цих питань (Положення Вінницької облради);

• *постійна комісія з питань соціальної політики і соціального захисту учасників АТО та членів їх сімей:* контролює в межах повноважень застосування Законів України, нормативних документів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань соціальної політики і соціального захисту населення, малозабезпечених категорій громадян, учасників АТО, членів їх сімей, ветеранів, інвалідів, внутрішньо переміщених осіб, громадян, які постраждали від наслідків

Чорнобильської катастрофи (Положення Волинської, Вінницької, Рівненської, Сумської, Черкаської та Чернівецької облрад);

- *постійна комісія з питань освіти, науки, культури, духовності, молодіжної політики, фізичної культури і спорту, національних меншин та інформаційної політики:*

- сприяє роботі національно-культурних товариств, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст області, розвитку співробітництва у сфері міжнаціональних зв'язків із сусідніми регіонами (Положення Закарпатської, Кіровоградської, Миколаївської облрад);

- вивчає можливості утворення і функціонування на громадських засадах при обласній раді дорадчих органів із представників національних меншин. Готує рекомендації щодо порядку їхнього формування (Положення Закарпатської облради);

- бере участь у розробці програм, що сприяють роботі відповідних громадських організацій (Положення Чернівецької облради);

- сприяє забезпеченню у межах наданих повноважень через національно-культурні товариства вивченню державної мови (Положення Чернівецької облради);

- *постійна комісія з питань транскордонного співробітництва, розвитку туризму та рекреації:* вивчає і вносить пропозиції щодо створення робочої групи з метою вивчення наявності та пошуку фінансових джерел для інфраструктурного розвитку туристично-рекреаційної галузі із залученням відповідних громадських організацій (Положення Закарпатської облради);

- *постійна комісія з питань житлово-комунального господарства, енергоефективності та енергозбереження:* створює тимчасові профільні комісії та робочі групи із залученням спеціалістів і науковців у галузі економіки та енергозбереження, представників громадських організацій та приватних підприємців, які працюють у цих галузях, розглядає висновки, рекомендації, пропозиції тимчасових комісій, робочих груп з вивчення питань, що відносяться до компетенції постійної комісії (Положення Вінницької облради);

- *постійна комісія з правових питань, місцевого самоврядування, міжетнічних відносин та антикорупційної діяльності:*

- попередньо розглядає пропозиції щодо проведення добровільного об'єднання територіальних громад Чернівецької області та сприяє реалізації Перспективного плану формування територій громад Чернівецької області;

- бере участь у розробці і здійсненні заходів щодо забезпечення законності, охорони прав людини та громадянина, міжетнічних і міжконфесійних відносин, гласності, програм культурного розвитку національних меншин (Положення Чернівецької облради).

У Положенні **Рівненської** облради: постійні комісії вивчають і враховують у своїй діяльності громадську думку, розглядають заяви, пропозиції, скарги з питань, віднесених до їх компетенції відповідно до Закону України "Про звернення громадян".

У Положенні **Вінницької** облради: постійні комісії проводять спільні та виїзні засідання з ... обласними громадськими організаціями, при необхідності за результатами засідань вносять пропозиції на сесію обласної ради; вивчають та узагальнюють громадську думку, розглядають звернення громадян і своєчасно на них реагують.

У Положенні **Дніпропетровської** облради: постійні комісії щокварталу інформують відповідні фракції обласної ради про відсутність без поважних причин їх членів на засіданнях постійних комісій.

У Положенні **Івано-Франківської** облради: постійні комісії виступають ініціаторами проведення громадських слухань з питань найбільш важливого громадського значення; готують раді пропозиції щодо необхідності проведення місцевого референдуму або дорадчого опитування громадян.

У Положенні **Миколаївської** облради: члени постійних комісій обласної ради за дорученням комісій та за своєю ініціативою вивчають на місцях питання, що належать до їх відання, узагальнюють пропозиції ... громадських органів, організацій і громадян та передають свої висновки і пропозиції в комісії.

За підсумками аналізу Положень про постійні комісії обласних рад можна зробити такі **висновки**:

Найбільш повно та достатньою мірою забезпечені умови для участі громадськості у діяльності постійних комісій та обласних рад у Положеннях Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської облрад.

Недостатні умови для участі громадськості створені у Положеннях про постійні комісії Запорізької, Полтавської та Тернопільської облрад.

Висновок: гласна і відкрита робота постійних комісій обласних рад та Київради, участь представників громадськості і ЗМІ в їх роботі може підвищити ефективність та якість проектів рішень, які виносяться на засідання ради, знизити корупційні ризики, сприятиме формуванню позитивного іміджу влади, формуватиме ідеологію консолідованої відповідальності за прийняті рішення на протипагу огульній критиці та відчуження через взаємну недовіру влади і громадськості.

4.2.3. Аналіз Регламентів ОДА, КМДА та ОВЦА

Аналіз Регламентів ОДА, КМДА та ОВЦА на предмет створення ними нормативно-правових та організаційних умов для розвитку соціально капіталу у сфері владно-громадських відносин показав, що у цілому структура та зміст Регламентів ідентичні у всіх вказаних органах, оскільки вони були розроблені відповідно до статті 45 Закону України "Про місцеві державні адміністрації"¹³ та Типового регламенту місцевої державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.12.1999 № 2263¹⁴.

Усі досліджені регламенти мстять норми щодо:

- інформування громадськості про діяльність ОДА (КМДА, ОВЦА);
- організації розгляду звернень громадян – пропозицій (зауважень), заяв (клопотань), скарг;

¹³ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

¹⁴ Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації : постанова КМУ від 11 грудня 1999 р. N 2263. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2263-99-%D0%BF>

- залучення громадян до проведення перевірок;
- публічного обговорення проектів НПА.

У регламентах є і деякі **особливості**, зокрема;

1) Регламент *Донецької ОДА* передбачає зв'язок з населенням шляхом телефонного зв'язку "Пряма лінія" за участі голови, першого заступника голови, заступників голів, заступника голови – керівника апарату ОДА, керівників структурних підрозділів ОДА відповідно до графіку, затвердженому розпорядженням голови ОДА.

2) Регламент *Житомирської ОДА* деталізує статті Закону України "Про звернення громадян" і визначає, що звернення Героїв України, Героїв Соціалістичної Праці, Героїв Радянського Союзу, інвалідів ВОВ розглядаються безпосередньо головою ОДА, а в разі його відсутності – особою, яка виконує його обов'язки.

3) Регламент Черкаської ОДА містить норму, яка забезпечує першочерговий особистий прийом та контроль розгляду звернень жінок, яким присвоєно почесне звання України "Мати-героїня", інвалідів ВОВ, Героїв України, Героїв Соціалістичної Праці, Героїв Радянського Союзу.

4) Регламент Запорізької ОДА Детально визначено Порядок підготовки електронних версій проектів розпоряджень голови ОДА, їхнього розміщення на веб-порталі Запорізької ОДА, та надсилання ТОВ "ЛІГА ЗАКОН".

Разом із тим, аналіз регламентів ОДА, ОВЦА та КМДА виявив і низку **недоліків**:

- норма, що стосується порядку утворення головою ОДА (Ота КМДА) консультативно-дорадчих органів, зокрема, громадських рад і визначення їхніх завдань, функцій та персонального складу, суперечить чинному законодавству, зокрема, постанові КМУ від 03.11.2010 № 996;

- у порушення постанови КМУ від 03.11.2010 № 996 в Регламент не внесені передбачені цією постановою зміни, пов'язані із ухваленням порядку консультацій з громадськістю шляхом публічного громадського обговорення проектів актів;

- формування планів роботи ОДА (ОВЦА, КМДА) здійснюється її апаратом без врахування пропозицій ІГС;

- не передбачено взаємодії апарату ОДА (ОВЦА, КМДА) у процесі виконання покладених на нього завдань із громадянами та ІГС;

- не передбачено включення до складу колегії ОДА (ОВЦА, КМДА) представника Громадської ради, утвореної при ОДА (ОВЦА, КМДА) – відповідно до постанови КМУ від 03.11.2010 № 996;

- на наради, які щопонеділка проводить голова ОДА (ОВЦА, КМДА) для організації контролю за виконанням указів Президента України, постанов КМУ, власних розпоряджень та вирішення оперативних питань ОДА (ОВЦА, КМДА), представники громадськості не запрошуються;

- представники громадськості не долучаються до підготовки проектів розпоряджень голови ОДА (ОВЦА, КМДА), які готують її структурні підрозділи, підрозділи її апарату, а також територіальні органи ЦОВВ та РДА;

- аналогічно представники ІГС не беруть участі в доопрацюванні та погодженні проектів розпоряджень, що стосуються цільових груп громадськості, – разом із заінтересованими структурними підрозділами ОДА (ОВЦА, КМДА), підрозділами її апарату та іншими органами.

Наведені вище дані свідчать, що регламентами ОДА (ОВЦА, КМДА) участь громадськості в окремих процедурах формування та реалізації місцевої політики лише продекларована, але бракує норм, які би забезпечили реальне здійснення цієї участі – без винесення цього питання на розсуд владних структур. Подальше використання за сучасних умов подібних регламентів загрожує подальшою втратою довіри і підтримки обласної виконавчої влади з боку активної громадськості, погіршенням стану соціального капіталу та гальмуванням суспільних перетворень, які здійснює влада.

Пропонується:

1) Передбачити імперативний (обов'язковий) характер винесення на публічне обговорення проектів актів ОДА (ОВЦА, КМДА) та звітних документів з усіх суспільно значущих питань, крім тих, що складають державну та службову таємницю.

2) Координацію та методичну допомогу профільним управлінням у підготовці і проведенні публічних громадських обговорень їхніх нормативних актів мають здійснювати фахівці підрозділів по комунікаціях з громадськістю.

3) Слід передбачити участь громадськості у формуванні планів роботи ОДА (ОВЦА, КМДА), що здійснюється її апаратом за пропозиціями структурних підрозділів, погодженими із заступниками голови - відповідно до розподілу обов'язків.

4) Серед суб'єктів, з якими взаємодіє апарат ОДА (ОВЦА, КМДА) у процесі виконання покладених на нього завдань, передбачити громадян та ІГС.

5) Слід замінити застаріле посилання на Примірну інструкцію з діловодства, затверджену постановою КМУ від 17.10.1997 № 1153, на чинну Типову інструкцію з діловодства, затверджену постановою КМУ від 30.11.2011 № 1242¹⁵.

6) Серед інших нарад голови ОДА (ОВЦА, КМДА) передбачити проведення його зустрічей з представниками громадськості – ІГС та ЗМІ – у тому числі у виїзному форматі.

7) Передбачити можливість участі експертів ІГС у підготовці та доопрацюванні проектів розпоряджень голови ОДА (ОВЦА, КМДА).

9) Передбачити можливість, а в певних випадках – і необхідність – погодження проектів розпоряджень голови ОДА (ОВЦА, КМДА) з суспільно значущих питань із заінтересованими ІГС.

10) Доповнити Регламент пунктом: "З метою забезпечення участі громадян в управлінні державними справами при місцевій держадміністрації відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 утворюється громадська рада".

11) Норми Регламенту, що стосуються порядку утворення головою ОДА (ОВЦА, КМДА) консультативно-дорадчих органів, зокрема, громадських рад і визначення їхніх

¹⁵ Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади: Постанова КМУ від 30.11.2011 № 1242. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011-%D0%BF>

завдань, функцій та персонального складу, привести у відповідність із чинним законодавством, зокрема, з постановою КМУ від 03.11.2010 № 996.

12) При формуванні планів роботи ОДА (ОВЦА, КМДА), яке здійснює її апарат, враховувати пропозиції ІГС.

13) Передбачити взаємодію апарату ОДА (ОВЦА, КМДА) у процесі виконання покладених на нього завдань із громадянами та ІГС.

14) Запрошувати представників громадськості на наради, які регулярно проводить голова ОДА (ОВЦА, КМДА) для організації дієвого контролю за виконанням указів Президента України, постанов КМУ, власних розпоряджень та вирішення оперативних питань ОДА.

15) Долучати представників громадськості до підготовки проектів розпоряджень голови ОДА (ОВЦА, КМДА), які готують її структурні підрозділи, підрозділи апарату, а також територіальні органи ЦОВВ та районні державні адміністрації.

Внесення вказаних змін дасть можливість ОДА (ОВЦА, КМДА) та їх посадовим особам ширше реалізувати принципи відкритості, прозорості та демократизації своєї діяльності, включити активних та відповідальних представників ІГС у процесі вирішення наболілих проблем та дозволить перекласти частину навантаження та відповідальності за стан справ в регіоні на плечі самої громадськості.

Пропонується ініціювати також внесення відповідних правок до таких актів законодавства, як Закон України "Про місцеві державні адміністрації", постанова КМУ від 11.12.1999 № 2263 "Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації" та постанова КМУ від 03.11.2010 № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" (див. підрозділ 4.1).

4.2.4. Аналіз Порядку розробки регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання

"Порядок розроблення обласних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання" (далі – Порядок), затверджений розпорядженням голови ОДА, ОВЦА та КМДА, розміщений сайтах Дніпропетровської, Одеської, Полтавської, Рівненської і Тернопільської ОДА, Луганської ОВЦА та Київської МДА. Порядок, затверджений рішеннями обласних рад, розміщено на сайтах Житомирської, Закарпатської та Херсонської облрад. На сайтах решти ОДА та Донецької ОВЦА ці НПА відсутні.

Аналіз наявних регіональних НПА показав, що структура та зміст Порядків в основному відповідають Методичним рекомендаціям щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання, затверджених наказом Мінекономіки України від 04.12.2006 № 367¹⁶, а також постанові КМУ від 31.01.2007 № 106¹⁷.

¹⁶ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання: наказ міністерства економіки України від 04.12.2006 № 367. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=92217&cat_id=32854

¹⁷ Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF>

Серед інших можна виділити структуру Порядку у Дніпропетровській ОДА, де присутній розділ про принципи формування Програм, які забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу на регіональному рівні, зокрема:

принцип гласності, який полягає в тому, що Програми мають бути доступними для громадськості та прийматися після їх обговорення на громадських слуханнях;

принцип партнерства, який полягає у співробітництві (у тому числі і співфінансуванні) з іншими органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади під час розроблення та реалізації Програм;

принцип сталості, який полягає в ефективному використанні ресурсів територіальної громади з урахуванням інтересів усіх соціальних груп та майбутніх поколінь.

Нормативне забезпечення умов для формування і розвитку соціального капіталу на регіональному рівні виявлено в таких нормах проаналізованих Порядків:

- на стадії розроблення проекту Програми повинна наводитися інформація щодо публічного обговорення проекту Програми (якщо воно проводилося) (Дніпропетровська ОДА);

- рішення про розроблення Програми необхідно офіційно оприлюднити шляхом опублікування у газеті Київської міської ради. З метою широкого обговорення проект програми може розміщуватися на єдиному веб-порталі територіальної громади міста Києва, а в ЗМІ комунальної форми власності – публікуватися інформаційні матеріали про проект програми (Київська МДА);

- з метою широкого обговорення проект програми розміщується на офіційному веб-сайті ініціатора розроблення проекту програми, у разі необхідності в місцевій пресі публікуються інформаційні матеріали про проект програми (Херсонська облрада, Рівненська, Тернопільська ОДА);

- для забезпечення підготовки проекту програми можуть утворюватися групи з представників владних структур, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій, політичних партій тощо (Житомирська облрада);

- передбачена можливість подання громадськими об'єднаннями пропозицій стосовно формування змісту програми (Закарпатська облрада);

- серед підстав для розроблення програми, крім залучення бюджетних коштів, передбачена необхідність координації діяльності місцевих органів публічної влади з *іншими суб'єктами регіонального розвитку* (Полтавська ОДА);

- для забезпечення підготовки проекту програми можуть утворюватися *групи з представників* владних структур, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій тощо (Чернігівська ОДА).

- у разі необхідності проект Програми попередньо розглядається на засіданнях створених науково-технічних, координаційних рад та інших консультативно-дорадчих органів (Дніпропетровська ОДА);

- з метою широкого обговорення проект програми розміщується на офіційному веб-сайті ініціатора розроблення проекту програми, інформаційні матеріали про проект програми можуть бути опубліковані у регіональних засобах масової інформації (Житомирська та Закарпатська облради);

- проект програми разом з проектом рішення обласної ради та відповідним пакетом документів оприлюднюється на офіційному веб-сайті обласної ради не пізніше ніж на другий день після його реєстрації у обласній раді (Закарпатська облрада);

- у разі потреби, на підставі доручення голови обласної ради для вивчення і обговорення програми або її окремих питань, програма виноситься на розгляд робочих груп із залученням представників громадськості, науковців, спеціалістів (Закарпатська облрада);

- проект програми в обов'язковому порядку надається на розгляд Громадській раді при обласній державній адміністрації та повинен пройти консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій (Полтавська ОДА);

- у разі необхідності може утворюватися робоча група для здійснення експертизи, до якої можуть залучатися науковці, представники бізнесових кіл та громадських організацій (Одеська ОДА).

- виконавець публікує інформацію про результати виконання програми на власному офіційному веб-сайті (Дніпропетровська ОДА);

- у разі необхідності замовник (відповідальний виконавець) розміщує на єдиному веб-порталі територіальної громади міста Києва інформацію про основні досягнуті результати реалізації програми, публікує її в ЗМІ комунальної форми власності;

- разі необхідності, відповідальний виконавець публікує основні досягнуті результати реалізації програми у місцевій пресі (Чернігівська ОДА);

У частині розглянутих Порядків, а в деяких випадках – у більшості з них аналіз висвітив такі типові **недоліки**:

- пункти, де йдеться, що підставою для розроблення програми є існування проблеми на рівні регіону та наявність в обласному бюджеті реальної можливості ресурсного забезпечення виконання заходів програми, суперечить постанові КМУ від 31.01.2007 № 106, де враховуються як кошти державного бюджету, так і *"інші джерела, матеріально-технічні і трудові ресурси"*;

- більшість Порядків взагалі не передбачає розробку і публічне обговорення *концепції проекту Програми*, що також суперечить постанові КМУ від 31.01.2007 № 106;

- у більшості Порядків *відсутня норма*, що для забезпечення підготовки проекту Програми можуть утворюватися групи з представників владних структур, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій, політичних партій тощо;

- публікація проектів програм та основних результатів їхньої реалізації у місцевій пресі та на офіційному веб-сайті віддана на відкуп замовників та відповідальних виконавців, які не завжди є зацікавленими в оприлюдненні реальної інформації і публікує ці результати лише "у разі необхідності", яку визначає самотійно;

- форми участі громадськості у процесах формування та реалізації програм в у більшості Порядків значно скорочені у порівнянні із Методичними рекомендаціями Мінекономіки (наказ від 04.12.2006 № 367), і ще більше – у порівнянні із постановою КМУ від 31.01.2007 № 106.

- аналізований Порядок значно звужує у порівнянні з Постановою КМУ від 31.01.2007 № 106 та наказом Мінекономіки від 04.12.2006 № 367 обсяг можливих ресурсів (зокрема, небюджетних), які можуть бути залучені громадськістю, у тому числі власних.

Отже, можна зробити **висновок**, що запроваджені в регіонах Порядки розроблення регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання частково *суперечать чинному законодавству*, оскільки віддають "на відкуп" виконавцям питання відкритості і прозорості усіх етапів цього процесу – від виявлення проблеми та формування концепції її вирішення – до реалізації програми; більшість порядків *не забезпечують* належного залучення громадськості до процесів формування та виконання регіональних програм та *звужують обсяг можливих ресурсів*, які можуть бути використані для розв'язання проблем.

Пропонується:

- 1) Склад можливих ініціаторів розроблення програми доповнити ІГС.
- 2) Передбачити можливість утворення робочої групи для розробки проекту програми з представників органів влади, бізнесових кіл, наукових організацій та ІГС.
- 3) Розширити перелік джерел ресурсного забезпечення програм за рахунок включення в неї небюджетних ресурсів, як це передбачено постановою КМУ № 106, та передбачити механізм забезпечення фінансування заходів програми і з інших джерел, крім обласного бюджету.
- 4) При отриманні висновків на проект програми слід передбачити необхідність розробникам розглядати зауваження та пропозиції, що надійшли від громадськості на оприлюднений проект програми.
- 6) Контроль за виконанням програм слід доповнити можливістю громадського контролю, у першу чергу з боку громадських інституцій, що представляють інтереси споживачів послуг, надання яких передбачено програмою.
- 7) Передбачити обов'язковість публікації основних результатів реалізації програми у місцевій пресі відповідальними виконавцями та представниками ІГС, що здійснювали громадський контроль.
- 8) Порядок доповнити нормою, згідно якої при прийнятті обласною радою рішення про дострокове припинення програми має враховуватись думка представників споживачів соціальних послуг.
- 9) Форму Паспорта програми (розміщена у додатку) слід доповнити пунктом: "Якщо проект проходив громадське обговорення – де, в якій формі, хто брав участь".

Включення громадськості, зокрема, ІГС у процеси формування та реалізації місцевих програм здатне значно підвищити рівень обґрунтованості цих програм, ступінь їх виконання, дозволить залучити додаткові ресурси та підвищити соціальну ефективність цих програм.

Пропонується ініціювати також внесення правок до наказу Мінекономіки від 04.12.2006 № 367 та до Постанови КМУ від 31.01.2007 № 106 – на предмет включення в них норм, які би імперативно передбачали участь громадськості в усіх процесах формування, прийняття та виконання місцевих програм.

Належним чином **доопрацьований Порядок** дасть можливість удосконалити процедуру розробки, прийняття та моніторингу виконання регіональних програм через більшу гласність та відкритість влади під час їх створення і реалізації, знизить корупційні ризики, сприятиме залученню додаткових ресурсів та ефективному вирішенню соціально-економічних проблем регіону.

4.3. Стан нормативного забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу на рівні територіальних громад

У цьому дослідженні оцінювалась **наявність** в територіальних громадах обласних центрів та в обраних ОТГ, а також аналізувався **зміст** таких локальних НПА:

1. Статут територіальної громади
2. Регламент діяльності міської ради
3. Регламент діяльності виконавчих органів міської ради
4. Положення про загальні збори (сходи) мешканців
5. Положення про громадські слухання
6. Положення про громадські обговорення
7. Положення про електронні петиції
8. Положення про місцеві ініціативи
9. Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради
10. Положення про громадську раду при голові (виконкомі)
11. Положення про громадський бюджет
12. Положення про порядок проведення консультацій з громадськістю
13. Положення про громадську експертизу
14. Положення про порядок створення і діяльності ОСН
15. Положення про конкурс проектів міні-грантів
16. Положення про інші форми участі громадськості

У процесі дослідження **вивчалась**:

- наявність кожного НПА у розпорядженні досліджуваної територіальної громади;
- наявність у певному НПА необхідних норм, які забезпечують належні умови для відкритості діяльності ОМС та посадових осіб, комунікацій між органами влади і громадськістю та членів територіальної громади між собою, механізми участі громадськості в управлінні місцевими справами;
- повнота та чіткість викладення норм, відповідність цих норм вимогам вищих актів та їхній вплив і НПА у цілому на формування та розвиток соціального капіталу у громаді.

Дослідження проведене шляхом аналізу офіційних Інтернет-сайтів та надсилання запитів на інформацію щодо наявності відповідних НПА та аналізу їх змісту.

Станом на жовтень 2017 року, міські ради обласних центрів у сукупності прийняли **48%** локальних НПА, які врегульовують інструменти, що сприяють розвитку соціального капіталу.

До ТОП-7 лідерів у частині локального нормативного врегулювання слід віднести такі міські ради: Сумську – 87%; Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку – 80%; Тернопільську, Миколаївську, Київську – 67%.

До ТОП-5 антирейтингу, які міські ради не приймають, належать такі НПА:

1) Положення про громадські обговорення. Даний НПА, відповідно до даних аналізу, затверджений лише у Вінницькій, Запорізькій та Сумській областях. На практиці, зазвичай, місцеві ради приймають це Положення у зв'язку із стартом процедури добровільного об'єднання територіальних громад.

2) Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради. За даними дослідження нормативний акт прийняли лише 3 міські ради: Краматорська, Тернопільська, Чернівецька.

3) Положення про порядок проведення консультацій з громадськістю. Прийняли теж лише 3 міські ради: Краматорська, Львівська, Чернівецька.

4) Положення про загальні збори (сходи) мешканців. Окремим Положенням даний інструмент врегульований у Сумській, Тернопільській, Харківській та Чернівецькій міських радах.

5) Положення про порядок створення та діяльності ОСН. Дане питання врегулювала Київська, Львівська, Миколаївська та Сумська міська рада.

Положення про **інші форми** участі громадськості є в 12 громадах: Вінницькій, Дніпровській, Кропивницькій, Львівській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій – по 1 формі, в Івано-Франківську – 4.

Таблиця оцінки наявності локальних НПА в обласних центрах наведена у **додатку 4**.

Аналіз наявності зазначених вище локальних НПА в **об'єднаних територіальних громадах** виглядає таким чином:

Статут територіальної громади є в **12** ОТГ, крім: Царичанської (Дніпропетровської), Комиш-Зорянської (Запорізької), Великоандрусівської (Кіровоградської), Кам'яномостівської (Миколаївської), Біляївської (Одеської), Шишацької (Полтавської), Привільненської (Рівненської), Миколаївської (Сумської), Коропецької (Тернопільської), Старосалтівської (Харківської), Гладківської (Херсонської), Батуринської (Чернігівської).

Регламент діяльності місцевої ради є у всіх **24** ОТГ.

Регламент діяльності виконавчих органів місцевої ради є лише у **7** ОТГ: Немирівській (Вінницької), Голобській (Волинської), Комиш-Зорянській (Запорізької), Більшівцівській (Івано-Франківської), Миколаївській (Сумської).

В жодній ОТГ не прийняті: Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради, Положення про громадську раду при голові (виконкомі), Положення про громадський бюджет, Положення про Порядок проведення консультацій з громадськістю.

Лише в одній ОТГ прийняті: Положення про конкурс міні-грантів та Положення про проведення громадської експертизи (обидва – у Вашківецькій ОТГ Чернівецької області); Положення про порядок створення та діяльності ОСН (у Голобській ОТГ Волинської області).

Таблиця оцінки наявності локальних НПА у досліджених ОТГ наведена у **додатку 5**.

Спостерігається тенденція збільшення кількості прийнятих Статутів ОТГ: у 12 із 24 досліджених ОТГ, які були обрані для аналізу методом випадкової вибірки, тобто у **50%** громад прийняті Статути. Для порівняння, у 2016 році Статути були прийняті трохи більше, ніж у **30%** ОТГ.

Більше 50% затверджених НПА із згаданого переліку було виявлено лише у одній Глобській ОТГ Волинської області.

Статут територіальної громади – це основний місцевий нормативно-правовий акт, який містить більшість інструментів, що покликані створювати умови для підвищення соціального капіталу у громаді. Для того, щоб Статут відповідав сучасними тенденціям і вимогам, аналіз його змістовного наповнення необхідно здійснювати кожні 3-5 років. Наприклад, з часу прийняття Статуту територіальної громади міста Чернігова у 2007 році, міська рада вносила в нього зміни у 2008, 2009, 2015 та 2016 роках.

Серед норм Статутів, які є ключовими у формуванні соціального капіталу у громадах, можна виділити **3 види норм**: визначення поняття члена територіальної громади; визначення механізмів громадської участі у житті громади (загальні збори, громадські слухання, місцеві ініціативи, створення ОСНів, е-петиції, звернення громадян, консультативні опитування, громадський контроль тощо); визначення механізму присвоєння почесного звання чи відзнаки за певні заслуги перед містом та громадою.

У Статутах територіальних громад нерідко визначена можливість підтримки благодійності, меценатства та спонсорства у вигляді: 1) доведення фактів цієї діяльності до жителів міста через засоби масової інформації; 2) заохочення благодійників, меценатів та спонсорів спеціальними нагородами міського голови і міської ради; 3) зниженням для них ставок місцевих податків.

Кожен Статут має свої особливості, які різним чином можуть сприяти розвитку соціального капіталу. Наприклад, у Статуті територіальної громади міста Суми містяться такі норми:

- "Право на тишу. Це право передбачає виконання громадянами та всіма юридичними особами вимог, визначених Правилами благоустрою міста Суми, що їх затверджує міська рада";

- "Сумчани, які проводять своє дозвілля на природі (у парках, скверах, лісі, на березі водойм, пляжах тощо), зобов'язані прибрати після себе порожню тару, рештки їжі, інше сміття";

- "Кожен сумчанин має право займатися фізичною культурою і спортом. Ставлення міської громади і міської влади до фізичної культури і спорту ґрунтується на тому, що фізична культура разом з її органічною частиною – спортом, є складовою загальної культури міської громади, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини для гармонійного формування її особистості";

- "Сумчани незалежно від статі, віку, національності, освіти, соціального походження, політичних та релігійних переконань, місця проживання мають право на бібліотечне обслуговування, яке може бути у формі: абонента, системи читальних залів, дистанційного обслуговування засобами телекомунікації, бібліотечних пунктів,

пересувних бібліотек та мають право вільного вибору бібліотек відповідно до своїх потреб";

- "Міська влада сприяє забезпеченню ефективної зайнятості населення, запобіганню безробіття, створенню нових робочих місць та умов для розвитку підприємництва. З цією метою вона розробляє річні та довгострокові програми зайнятості населення, передбачає в міському бюджеті кошти для залучення до праці учнівської та студентської молоді, організує і фінансує громадські роботи з благоустрою міста".

У Статуті територіальної громади міста Запоріжжя міститься норма щодо **невідкладного розгляду звернень**. Колективні звернення, підписані більш як 50 жителями міста, невідкладно розглядаються органами і посадовими особами місцевого самоврядування, до яких вони надійшли,.

У Тернополі з метою **залучення молоді** до реального місцевого самоврядування та створення системи молодіжного самоврядування в місті при міській раді передбачено створення консультативно-дорадчого органу Міської Молодіжної ради.

У Миколаєві зроблений акцент на **громадський контроль** за станом навколишнього природного середовища та екологічної безпеки.

В умовах розвитку громад та реформ, які відбуваються в Україні, дедалі більшої актуальності набуває **питання співробітництва громад та агломерації**.

Наприклад, Статут територіальної громади міста Тернополя визначає: "Приміською територією міста є територія, що прилягає до міської межі з її зовнішнього боку і складається із земель, що входять до прилеглих до меж міста сільських рад Тернопільського району. Територіальна громада міста та громади населених пунктів, що відносяться до приміської території, можуть спільно планувати розвиток територій в рамках існуючих планів соціально-економічного розвитку, зокрема в частині вдосконалення транспортної, інженерної та соціальної інфраструктури, розбудови зони рекреаційно-відпочинкового характеру, інше".

Статутом територіальної громади міста Одеси визначена норма, яка стосується **міської агломерації**: "Одеса розвивається як центр Одеської міської агломерації. Територія Одеської міської агломерації визначається Генеральним планом міста, іншою містобудівною документацією згідно із законодавством України з урахуванням інтересів міської громади міста та інших зацікавлених територіальних громад. Відносини міської громади з іншими територіальними громадами Одеської міської агломерації можуть оформлятися у вигляді відповідних договорів, підписаних уповноваженими представниками громад та затверджених представницькими органами місцевого самоврядування".

У даному випадку питання соціального капіталу набуває нового контексту: для розвитку громад, які є суміжними: варто здійснювати співробітництво.

В ОТГ однією із ключових осіб, що мала б сприяти розвитку соціального капіталу у селах, є **староста**. Наприклад, Статутом Більшівцівської ОТГ Галицького району Івано-Франківської області закріплюються такі обов'язки старости:

- шанобливо ставитися до жителів відповідного населеного пункту, приймати від них та передавати у відповідні органи Територіальної громади індивідуальні та

колективні звернення, забезпечувати дотримання встановлених законом вимог щодо розгляду звернень;

- здійснювати моніторинг стану довкілля, стану об'єктів інфраструктури та правопорядку в межах території відповідного населеного пункту громади;

- здійснювати моніторинг дотримання прав і законних інтересів жителів села щодо соціального захисту, медичної допомоги, житлово-комунальних послуг, тощо.

Більшість прийнятих Статутів ОТГ містять норму, що передбачає право старости **взаємодіяти** з радою, підприємствами, установами, організаціями комунальної форми власності та їхніми посадовими особами, громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства, що розташовані на території відповідного населеного пункту. А Статутом Грабовецької ОТГ (Львівська область) передбачено утворення **Ради старост громади**, до якої входять усі старости та голова громади.

Співпраця рад ОТГ та громадськості зафіксована, зокрема, у Статуті Вашківецької ОТГ (Чернівецька обл.): "Органи місцевого самоврядування територіальної громади та їхні посадові особи, органи самоорганізації населення можуть укладати з інститутами громадянського суспільства договори (угоди) про взаємодію і співробітництво у вирішенні питань місцевого значення. Представники інститутів громадянського суспільства запрошуються на сесії ради та засідання її виконавчого комітету у разі розгляду питань, якими опікуються ці інститути. Представники інститутів громадянського суспільства можуть залучатися як експерти до розробки проектів рішень Ради та її виконавчого комітету.

У територіальній громаді взаємодія органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства розглядається як пріоритетний напрям розвитку **партисипаторної демократії**, залучення членів територіальної громади, об'єднаних спільними інтересами, до процесу планування розвитку громади, розробки та прийняття управлінських рішень, контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування територіальної громади та їхніх посадових осіб".

За результатами оцінювання наявності зазначених НПА у досліджених територіальних громадах можна зробити такі **висновки**.

В обласних центрах наявні у середньому лише **близько половини** з основних 16 видів локальних НПА, що регулюють питання відкритості місцевої влади, участі громадськості у вирішенні місцевих питань та соціально-корисної діяльності мешканців.

В ОТГ статистика наявності локальних НПА, які сприяють розвитку соціального капіталу, ще нижча. В сукупності, проаналізовані місцеві ради ОТГ прийняли лише **16%** таких актів.

Єдиний вид локального НПА, який є у наявності у всіх громадах, – це Регламент діяльності місцевої ради. За рівнем забезпечення локальними НПА серед обласних центрів лідирують Суми (13 з 16), Львів, Івано-Франківськ та Чернівці (по 12). Найнижче місце в рейтингу за цим показником посідає Житомир (3).

У жодній ОТГ немає таких НПА, як Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради, Положення про громадську раду при голові (виконкомі), Положення про громадський бюджет, Положення про Порядок проведення

консультацій з громадськістю, у той час, як у ТГ обласних центрів представлені усі види вказаних НПА.

На другому місці за кількістю в обох видах громад є статuti: в обласних центрах їх 23 з 24, а в ОТГ – 12 з 24.

На третьому місці за кількістю в обласних центрах два види НПА: Положення про електронні петиції та Положення про громадський бюджет, які є у 19 громадах. У 18 громадах є Положення про громадську раду при голові (виконкомі).

Отже, проведене дослідження підтвердило ствердження, що сучасний рівень нормативного забезпечення життєдіяльності територіальних громад та діяльності їх органів місцевого самоврядування залишається **вкрай низьким і явно недостатнім** для належного врегулювання усіх важливих питань управління розвитком цих громад, у тому числі питань формування і розвитку соціального капіталу.

5. АНАЛІЗ ІНФРАСТРУКТУРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

До складу інфраструктури формування та розвитку соціального капіталу належать:

- *регіональні програми* сприяння розвитку громадянського суспільства.
- *офіційні сайти ОМС* (зокрема, досліджувались офіційні сайти міських рад обласних центрів, адміністративних центрів Донецької та Луганської областей, міста Києва та сайти досліджуваних ОТГ, визначених в кожній області методом випадкової вибірки;
- *об'єднання громадян (ІГС);*
- *громадські ради* при органах публічної влади та інші *консультативно-дорадчі органи.*

5.1. Аналіз регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства

Аналіз 25 регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства та проектів цих програм (далі – програм) здійснювався з позиції *оцінки забезпечення цими програмами умов для розвитку соціального капіталу у громадах.*

З цієї позиції програми аналізувались за такими *5 характеристиками:*

- 1) завдання програм, які стимулюють *активність громадян* та регулюють їх *участь* у вирішенні місцевих питань;
- 2) завдання програм, які сприяють створенню та діяльності *об'єднань громадян* та стимулюють їх *участь* у формуванні та реалізації місцевої політики;
- 3) завдання програм, які забезпечують *відкритість та прозорість* діяльності органів влади, їхню просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу, належну реакцію на звернення громадян та на запити публічної інформації;
- 4) завдання програм, які створюють умови для *комунікації* мешканців та громадських утворень *між собою* і сприяють формуванню людських спільнот;

5) завдання програм, які створюють умови для *комунікації* мешканців та громадських утворень із *місцевою владою* і сприяють розвитку *міжсекторальної взаємодії*.

Оцінювалась також *ступінь охоплення* завданнями програм вказаних вище характеристик та *відповідність* завдань регіональних програм вимогам вищих НПА у сфері, що аналізується. Зокрема, аналізувалась відповідність цих програм завданням Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства, затвердженої указом Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 (далі – Національної стратегії).

На основі узагальнення результатів аналізу програм за вказаними вище 5 характеристиками зроблено такі **висновки**.

Повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу у громадах заходи програм **8** регіонів України: *Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Одеської (проект), Сумської, Харківської, Херсонської областей та м. Києва*.

В основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу у громадах заходи програм **3** областей України: *Івано-Франківської, Київської та Кіровоградської*.

Частково забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу у громадах заходи програм **8** областей України: *Вінницької, Львівської, Миколаївської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської*.

Не забезпечують належних умов для формування і розвитку соціального капіталу у громадах завдання програм **5** областей України: *Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Полтавської та Рівненської*.

Нижче наведено результати аналізу змістовного наповнення проаналізованих програм у **розрізі окремих характеристик** та приклади **кращих практик**.

1) Завдання програм, які стимулюють активність громадян та регулюють їх участь у вирішенні місцевих питань:

Вивчення громадської думки із суспільно важливих питань у межах області передбачено у програмах Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Полтавської, Тернопільської та Хмельницької областей.

Організація і проведення соціологічних досліджень, онлайн-опитувань щодо стану розвитку громадянського суспільства, визначення рейтингу регіональних проблем, які потребують першочергового розв'язання, оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування тощо передбачено у програмах Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Сумської, Херсонської, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей.

Забезпечення застосування органами місцевого самоврядування різноманітних інструментів місцевої демократії передбачено у програмі Дніпропетровської області.

Проведення інформаційно-методичних семінарів з питань громадянської освіти населення щодо можливості захисту своїх прав, правового регулювання діяльності

інститутів громадянського суспільства та вираження інтересів громадян передбачено у програмах Запорізької, Миколаївської та Сумської областей.

Забезпечення функціонування у бібліотечних закладах культури Інтернет-центрів для надання інформаційних послуг з метою реалізації інтересів громадян передбачено у програмі Сумської області.

2) Завдання програм, які сприяють створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулюють їх участь у формуванні та реалізації місцевої політики:

Сприяння діяльності громадських рад при ОДА передбачено в усіх програмах, крім програми Запорізької області.

Проведення моніторингу та оцінки програм і проектів, які реалізуються інститутами громадянського суспільства за рахунок бюджетних коштів, передбачено у програмах Волинської, Дніпропетровської, Київської, Луганської, Миколаївської, Рівненської, Харківської та Чернівецької областей.

Проведення моніторингу наявності в районних державних адміністраціях і органах місцевого самоврядування *інструментів місцевої демократії* та діяльності місцевих рад щодо взаємодії з громадою передбачено у програмі Донецької області.

Проведення щорічного обласного конкурсу "Кращий волонтер року" передбачено у програмі Дніпропетровської області.

Проведення щорічного обласного конкурсу "Благодійник року" передбачено у програмах Волинської, Херсонської та Чернігівської областей.

Проведення щорічного конкурсу серед журналістів на краще висвітлення проблематики розвитку громадянського суспільства передбачено у програмах Одеської, Харківської, Херсонської, Дніпропетровської областей та м. Києва.

Сприяння проведенню конкурсу проектів соціального замовлення передбачено у програмах Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Сумської та Херсонської областей.

Створення ресурсних центрів сприяння діяльності організацій громадянського суспільства передбачено у програмах Київської, Сумської, Черкаської та Чернігівської областей.

Стимулювання діяльності волонтерських організацій (волонтерського руху) передбачено у програмах Запорізької, Київської, Кіровоградської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей.

Залучення організацій громадянського суспільства до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів при місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування передбачено у програмах в переважній більшості областей, крім Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Львівської, Полтавської, Хмельницької, Черкаської та Чернівецької.

Проведення конкурсу: "Кращий орган самоорганізації населення року" "Краще ОСББ року" передбачено у програмі Кіровоградської області.

Консультації для представників громадського активу, які організують і впроваджують заходи місцевої демократії (громадські слухання, ініціативи, загальні збори громади), а також консультації під час підготовки проекту обласного бюджету передбачені у програмі Луганської області.

Проведення обласного конкурсу "Краща громадська організація року" та "Краща Громадська рада року" передбачено у проекті програми Одеської області.

Сприяння інститутам громадянського суспільства та громадським радам у проведенні громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади передбачено у програмах в переважній більшості областей, крім Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Львівської, Полтавської, Рівненської, Черкаської та Чернівецької.

Розроблення на конкурсній основі проектів (програм), які можуть реалізуватися за рахунок коштів державного бюджету та коштів, отриманих від Європейського Союзу та інших донорських організацій, передбачено у проекті програми Одеської області.

Розроблення та запровадження Порядку визначення пріоритетів конкурсів з метою розробки проектів та програм громадських, благодійних організацій, творчих спілок, для реалізації яких надаватиметься фінансова підтримка, передбачено у програмах Харківської та Хмельницької областей.

Підтримка ІГС, що сприяють розвитку підприємницького середовища, створенню робочих місць, наповненню бюджету області, вихованню соціально відповідального бізнесу передбачено у програмі Харківської області.

Створення сприятливих умов для самоорганізації населення передбачено у програмі Харківської області.

3) Завдання програм, які забезпечують відкритість та прозорість діяльності органів влади, їхню просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу, належну реакцію на звернення громадян та на запити публічної інформації:

Забезпечення проведення публічних консультацій з громадськістю (конференцій, форумів, зустрічей за круглим столом, громадських слухань, зборів) щодо проектів обласних програм соціально-економічного і культурного розвитку, проектів регуляторних актів, звітів головних розпорядників бюджетних коштів про їх витрачання за минулий рік та з інших актуальних питань соціально-економічного та гуманітарного розвитку передбачено у програмах всіх областей та міста Києва.

Створення на офіційному веб-сайті облдержадміністрації та забезпечення відповідними матеріалами рубрики "Громадянське суспільство" передбачено у програмах в переважній більшості областей, крім Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Полтавської, Тернопільської та Хмельницької.

Проведення Днів інформування населення з питань, що стосуються розвитку громадянського суспільства (популяризація "Біржі проектів") передбачено у програмах Дніпропетровської та Сумської областей.

Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо створення органів самоорганізації населення та ОСББ передбачено у програмі Донецької області.

Проведення інформаційних семінарів для представників організацій громадянського суспільства, ініціативних груп, органів місцевого самоврядування щодо *створення та розвитку діяльності органів самоорганізації населення*, поширення досвіду їх діяльності передбачено у програмах Київської, Кіровоградської, Харківської, Херсонської областей та м. Києва.

Здійснення ознайомчих візитів до інших громад та інших регіонів з метою вивчення позитивної та успішної практики залучення громадськості, використання різноманітних форм місцевої демократії передбачено у програмі Херсонської області.

Проведення інформаційних та просвітницьких заходів, спрямованих на формування у населення *несприйняття корупції* як способу розв'язання проблем, а також підвищення рівня правової свідомості населення у сфері подолання корупційних проявів, проведенні антикорупційної експертизи нормативно-правових актів передбачено у програмі Київської області.

Фотовиставка громадських ініціатив "Творимо історію разом" передбачено у програмі Кіровоградської області.

Проведення щорічної рейтингової оцінки діяльності райдержадміністрацій за напрямом "Робота з громадськістю" передбачено у програмах Кіровоградської, Луганської, Одеської та Сумської областях.

Обговорення проекту плану заходів із впровадження *Ініціативи "Партнерство "Відкритий Уряд"* передбачено у програмі Кіровоградської області.

Забезпечення функціонування на веб-сайтах місцевих органів публічної влади відповідних рубрик щодо висвітлення діяльності консультативно-дорадчих органів, заходів зі взаємодії та консультування з громадськістю передбачено у програмах в переважній більшості областей, крім Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Полтавської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської та Чернігівської.

Створення *телевізійного клубу "Харківщина громадянська"* передбачено у програмі Харківської області.

Депутатські слухання в обласній раді по тематиці розвитку громадянського суспільства передбачено у програмі Черкаської області.

Організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності *Координаційної ради з питань сприяння розвитку громадянського суспільства* при виконавчому органі Київської міської ради (КМДА) передбачено у програмі м. Києва.

4) Завдання програм, які створюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою і сприяють формуванню людських спільнот:

Щорічне проведення *Днів Партнерства* інститутів громадянського суспільства передбачено у програмах Вінницької та Львівської областей.

Проведення щорічного регіонального Форуму організацій громадянського суспільства з публічною презентацією річного звіту про виконання Програми передбачено у програмах Волинської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Одеської, Рівненської, Сумської, Харківської, Черкаської, Чернівецької областей та м. Києва.

Проведення *Дня громадянського суспільства* у передбачено у програмах Дніпропетровської та Кіровоградської областей.

Проведення *обласного форуму з питань міжсекторального партнерства* (влада – бізнес – громадські організації) для соціально-економічного розвитку області та територіальних громад передбачено у програмі Херсонській області.

Проведення структурними підрозділами облдержадміністрації *"Днів відкритих дверей"* за проблематикою взаємодії з громадськістю передбачено у програмах Донецької, Луганської, Миколаївської, Рівненської та Чернівецької областей.

Проведення *Форуму грантодавців* та представників малого, середнього та великого бізнесу (суб'єктів корпоративної соціальної відповідальності) передбачено у програмі Донецької області.

Проведення щорічного *Форуму представників ЗМІ*, неурядових організацій, посадових осіб місцевих органів влади за темою: "Забезпечення стандартів свободи слова та доступу до публічної інформації" передбачено у програмі Донецької області.

Проведення *днів культури духовного єднання поколінь* на національних традиціях та *огляду-конкурсу клубів духовного єднання* та ІГС області передбачено у програмі Харківської області.

Проведення щороку *16 листопада* заходів з нагоди святкування *Міжнародного дня толерантності* із залученням представників національних меншин області передбачено у програмі Харківській області.

5) завдання програм, які створюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою і сприяють розвитку міжсекторальної взаємодії:

Проведення короткотермінових семінарів "Громадянське суспільство і влада", "Розвиток громадянського суспільства і демократизація управлінського процесу" для державних службовців місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, ІГС передбачено у програмах Вінницької, Хмельницької, Херсонської та Черкаської областей.

Підтримка на конкурсних засадах проектів і програм громадських організацій та творчих спілок, спрямованих на вирішення завдань регіональної політики, передбачено у програмах Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської областей та м. Києва.

Співпраця місцевих органів влади із регіональним ресурсно-інформаційним центром передбачено у програмі Вінницької області.

Розроблення та запровадження *програми з навчання державних службовців*, посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо залучення громадськості до процесу формування та реалізації державної і регіональної політики передбачено у програмах Вінницької, Київської та Львівської областей.

Запровадження спільних навчальних тренінгів для державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування та представників ІГС, окремих категорій громадян з питань проведення громадської експертизи, організації доступу

до публічної інформації, антикорупційної експертизи передбачено у програмах Волинської, Дніпропетровської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Чернівецької та Чернігівської областей.

Проведення *щорічних навчальних тренінгів* для громадян, представників ІГС, ОСББ, ОСН, ініціативних груп та інших цільових груп за тематикою громадянської та правової культури, механізмів громадської участі, контролю, адвокації та інституціонального розвитку ІГС передбачено у програмі Донецької області.

Проведення *щорічної Школи громадської експертизи* та громадського контролю для громадських організацій та посадових осіб органів місцевого самоврядування передбачено у програмі Донецької області.

Робота обласної школи громадського активіста для надання організаційної, методичної допомоги ІГС області передбачено у програмі Кіровоградської області.

Створення банку суспільно значущих ініціатив ІГС передбачено у програмах Волинської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Чернівецької областей.

Сприяння у проведенні ІГС *антикорупційної експертизи* проектів нормативно-правових актів, в тому числі органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, передбачено у програмах більшості областей, крім Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської та Черкаської.

Включення до *навчальних програм загальноосвітніх*, професійно-технічних, вищих навчальних закладів курсів і тем з питань розвитку громадянського суспільства; запровадження *підготовки* в системі вищої та післядипломної освіти *менеджерів неурядових організацій* передбачено у програмах Дніпропетровської, Запорізької, Сумської областей та м. Києва.

Проведення Днів відкритих дверей у структурних підрозділах ОДА, місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування передбачено у програмах Дніпропетровської та Запорізької областей.

Запровадження стажування представників профільних ІГС в місцевих органах влади та органах місцевого самоврядування передбачено у програмах Дніпропетровської, Запорізької, Чернівецької областях та м. Києва.

Проведення відкритих уроків щодо розвитку громадянського суспільства у сучасних умовах передбачено у програмі Кіровоградської області.

Вивчення досвіду роботи ІГС фахівцями органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, відповідальних за напрям "Робота з громадськістю", передбачено у програмі Луганської області.

Використання можливостей обласних центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій для поширення кращого досвіду співпраці ІГС та органів державної влади передбачено у програмах Київської, Миколаївської, Тернопільської, Херсонської та Хмельницької областей.

Запровадження систематичних зустрічей керівництва ОДА, обласної ради та депутатів обласної ради з представниками ІГС для обговорення актуальних питань

розвитку регіону та реалізації суспільно корисних ініціатив передбачено у програмі Чернівецької області.

Разом із тим, аналіз програм на предмет забезпечення ними умов для формування і розвитку соціального капіталу у громадах відповідних регіонів висвітлив низку **типових недоліків**:

1) у програмах мало представлені, а в деяких програмах взагалі відсутні заходи, які *стимулюють активність громадян* та створюють умови для їх *безпосередньої участі* у вирішенні місцевих питань;

2) у більшості програм недостатньо уваги приділено завданням, які сприяють створенню та діяльності *різних форм об'єднань громадян* та стимулюють їх *участь у формуванні та реалізації місцевої політики*;

3) у багатьох програмах містяться лише фрагментарні завдання, спрямовані на *забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів влади*, зокрема покращення роботи їх офіційних сайтів та регулярної публічної звітності керівників;

4) у більшості програм недостатньо уваги приділено заходам, які мають стимулювати *просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу* з боку як місцевих державних адміністрацій та їхніх підрозділів, так і територіальних підрозділів ЦОБВ (МВД, Фіскальної служби, Держказначейства, Пенсійного фонду та ін.);

5) майже ніде у програмах не приділено належної уваги налагодженню системної та *адекватної реакції органів влади* та комунальних підприємств, організацій і установ *на звернення громадян та на запити публічної інформації*;

6) в більшості програм вкрай мало уваги приділено створенню умов для *комунікації мешканців та громадських утворень між собою*, для формування толерантного відношення людей один до одного, створення дружніх соціальних колективів (особливо у місцях компактного проживання мешканців різних конфесій та національностей, адаптації ВПО, створення єдиних людських спільнот в ОТГ тощо);

7) практично в усіх програмах використовується дуже обмежений арсенал *інструментів владно-громадської взаємодії*, особливо зворотного зв'язку, обмежено використовуються засоби комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою, механізми *міжсекторальної взаємодії та публічно-приватного партнерства*.

Крім типових недоліків, у проаналізованих програмах були виявлені також **ексклюзивні недоліки**. Зокрема, у низці програм містяться завдання, які *не мають прямого відношення* до сфери розвитку громадянського суспільства, а мають належати до інших цільових програм.

Це стосується, зокрема програми **Вінницької області**, де з п'яти розділів Програми лише один – третій – присвячений тематиці сприяння розвитку громадянського суспільства. Інші сприяють розвитку книговидавничої галузі області, містять заходи з відзначення свят та знаменних дат, а також заходи щодо забезпечення реалізації в області Закону України "Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації".

У Львівській області комплексна Програма складається з трьох розділів, але лише один з них – "Сприяння розвитку громадянського суспільства" – містить заходи саме з розвитку громадянського суспільства. Два інших: "II. Сприяння розвитку

інформаційної сфери" та "III. Забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду" – не мають прямого відношення до цієї теми.

У Полтавській області комплексна Програма складається з трьох розділів, але лише перший – "Сприяння розвитку громадянського суспільства" відповідає тематиці розвитку громадянського суспільства. Два інших – "II. Сприяння розвитку інформаційної сфери" та "III. Забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду" мають належати до інших цільових програм.

У Закарпатській області в програмі також передбачені заходи, які не мають прямого відношення до розвитку громадянського суспільства. Це, зокрема: розроблення програм соціально-економічного, інноваційного розвитку Закарпаття; організація відзначення державних свят, визначних подій, пам'ятних дат та забезпечення участі делегацій від Закарпатської області в загальнодержавних заходах; виготовлення та встановлення білбордів, сітілайтів, виготовлення та розповсюдження інформаційних буклетів, листівок тощо.

Недосконалу структуру та зміст завдань і заходів виявлено також у програмах Закарпатської, Рівненської та Черкаської областей.

Ці програми не актуалізовані відповідно до Указу Президента України від 26 лютого 2016 року № 68 "Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні", яким було затверджено "Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки".

Крім того, у рішенні **Закарпатської облради**, яким було затверджено регіональну програму, немає окремого додатку із заходами з виконання програми. Побіжно заходи вказані лише в додатку "Фінансове забезпечення виконання заходів Програми".

Запорізька область. Програма фінансово не збалансована. Всі кошти бюджету направлені на один захід "Сприяння в організації та проведенні заходів щодо відзначення державних свят, ювілейних дат та інших суспільно важливих заходів за участю громадськості" (усього 800 тис. грн на 4 роки, по 200 тис. грн щорічно. Всі інші заходи "не потребують додаткового фінансування".

Враховуючи вищезазначене, можна зробити **висновок**, що завдання і заходи програм переважно **забезпечують необхідні умови** для формування і розвитку соціального капіталу у громадах в регіонах.

Програми, в яких були виявлені недоліки, потребують **доопрацювання**. Перелік основних зауважень та конкретних рекомендацій щодо доопрацювання проаналізованих програм міститься у зведеній таблиці аналізу програм (**додаток 6**).

За умови якісної, неформальної реалізації та відповідного фінансового забезпечення регіональні програми сприяння розвитку громадянського суспільства можуть стати надійним інструментом розвитку та ефективним засобом впливу на стан соціального капіталу у відповідних регіонах.

Нижче наведені **рекомендації**, які мають бути враховані при розробці та реалізації регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства і які забезпечать позитивний вплив на стан та розвиток соціального капіталу у громадах.

1. Під час доопрацювання чинних та розробки нових регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства слід враховувати стратегічні напрями і

завдання Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства. Доцільно, аби структура та назви розділів Програми відповідали напрямкам Національної стратегії.

2. Виключити з програм завдання, які не мають прямого відношення до сфери розвитку громадянського суспільства, а мають належати до інших цільових програм. Заходи програми мають бути детальними, чітко викладеними і передбачати конкретні дії по їх виконанню – з конкретними термінами, виконавцями та необхідним ресурсним забезпеченням.

3. Особливу увагу слід приділити кількісним та якісним показникам для оцінювання виконання завдань програми, а також процедурі її моніторингу, орієнтуючись на вимоги програмно-цільового методу (ст. 20 Бюджетного кодексу).

4. При розробці та доопрацюванні регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства слід додержуватись вимог Порядку їх розроблення та виконання, встановленого Постановою КМУ № 106, зокрема передбачати розробку та громадське обговорення і концепції, і проекту програми, використання, крім бюджетних, й інших ресурсів та залучення до реалізації програми ІГС.

5. В заходах програм, пов'язаних із їх реалізацією, слід обов'язково передбачити *щорічний публічний звіт* керівника відповідного органу влади із співдоповіддю представника громадськості (члена регіональної Коордради, Громадської ради, чи представника авторитетного громадського об'єднання) за широкої участі громадськості, співрозробників програми, керівництва ОДА, облради, керівників та виконавців відповідних підрозділів, науковців. За підсумками цього заходу можуть готуватись зміни та доповнення до програми.

6. У проектах програм, що розробляються, та у змінах до чинних програм обов'язково передбачити:

- заходи, які *стимулюють активність громадян* та створюють умови для їх *безпосередньої участі* у вирішенні місцевих питань;

- заходи, які сприяють створенню та діяльності *різних форм об'єднань громадян* та стимулюють їх *участь у формуванні та реалізації місцевої політики*;

- заходи, спрямовані на *забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів влади*, зокрема покращення роботи їх офіційних сайтів та регулярної публічної звітності керівників;

- заходи, спрямовані на *забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів влади*, зокрема покращення роботи їх офіційних сайтів та регулярної публічної звітності керівників;

- заходи, які стимулюють *просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу* з боку як місцевих державних адміністрацій та їхніх підрозділів, так і територіальних підрозділів ЦОВВ (МВД, Фіскальної служби, Держказначейства, Пенсійного фонду та ін.);

- заходи, які сприяють налагодженню системної та *адекватної реакції органів влади* та комунальних підприємств, організацій і установ *на звернення громадян та на запити публічної інформації*;

- заходи, які сприяють створенню умов для *комунікації мешканців та громадських утворень між собою*, для формування толерантного відношення людей один до одного, створення дружніх соціальних колективів;

- заходи, які забезпечують практичне використання *інструментів владно-громадської взаємодії*, зворотного зв'язку, сприяють широкому використанню сучасних засобів комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою, розвивають механізми *міжсекторальної взаємодії та публічно-приватного партнерства*.

5.2. Аналіз офіційних сайтів ОМС територіальних громад

Аналіз офіційних сайтів територіальних громад здійснювався на предмет наявності в них та активності використання інструментів комунікації влади з громадськістю. Адже наявність *комунікаційної інфраструктури* є однією з умов формування та розвитку соціального капіталу, яка має забезпечити належну комунікацію влади і громадськості.

Змістовну наповненість та функціональність офіційних сайтів органів публічної влади регулює сьогодні низка **актів законодавства**, до яких належать:

- Закон України "Про інформацію" від 13.01.2011 № 2938-VI;
- Закон України "Про доступ до публічної інформації" від 13.01.2011 № 2939-VI;
- постанова КМУ від 04.01.2002 № 3 "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади";
- постанова КМУ від 29.08.2002 № 1302 "Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади";
- постанова КМУ від 24.02.2003 № 208 "Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи "Електронний Уряд";
- постанова КМУ від 03.11.2010 № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики";
- розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні" від 16.22.2016 № 918-р;
- спільний наказ Держкомтелерадіо України і Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25.11.2002 № 327/225 "Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади" та інші акти законодавства.

На основі норм, які містяться у вищезазначених НПА, та власного досвіду моніторингу офіційних сайтів органів публічної влади дослідники соціального капіталу визначили **25 показників**, за якими проводилось оцінювання офіційних веб-сайтів міських рад обласних центрів та об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Перелік цих показників наведено у **додатку 7**.

Умовно вказані показники розділені на дві **групи**:

I група – інформування населення – 12 показників;

II група – участь громадськості – 13 показників.

Оцінювання сайтів по кожному із показників здійснювалось за 4-бальною шкалою по таких **критеріях**:

- 0 – інформація відсутня;
- 1 – інформація є у наявності, але важкодоступна, неповна і неактуальна;
- 2 – інформація є у наявності, доступна, але неповна і неактуальна;
- 3 – інформація є у наявності, доступна, повна але неактуальна;
- 4 – інформація є у наявності, доступна, повна і актуальна.

Максимальна сума балів за підсумками оцінювання сайту складає **100 балів**.

Окремо досліджувались:

- **сайти міських рад** 22 обласних центрів, а також міських рад двох адміністративних центрів Донецької та Луганської областей – відповідно Краматорська та Сєверодонецька (далі – обласних центрів) – загалом 24 сайти;

- **сайти 24 ОТГ**, визначених методом випадкової вибірки – по одній в кожному з досліджених регіонів України (перелік відібраних ОТГ див. на стор. 26-27 цього звіту).

Зведені таблиці оцінювання сайтів обласних центрів та об'єднаних територіальних громад наведені відповідно у **додатках 7 і 8**.

Аналіз сайтів обласних центрів

За результатами аналізу офіційних сайтів 24 обласних центрів України **виявлено наступне:**

Інформацію по **9 із 25** показників було виявлено на сайтах **усіх** досліджених міських рад, зокрема:

- контактна інформація ОМС;
- контакти структурних підрозділів ОМС;
- графіки особистого прийому посадових осіб ОМС;
- тексти рішень місцевої ради та виконкому, у т.ч. архівні;
- тексти розпоряджень голови, у т.ч. архівні;
- статuti територіальних громад;
- бюджет міста поточного року та бюджети минулих років;
- проекти рішень місцевої ради та виконкому;
- порядок подання через сайт електронних петицій.

На сайтах більшості з досліджених міських рад є у наявності:

- анонси сесій місцевої ради з порядком денним (крім Вінницької міськради);
- порядок надсилання через сайт звернень або запитань до органу влади або певної посадової особи (крім Херсонської міськради);
- анонси засідань постійних депутатських комісій, робочих груп (крім Вінницької і Краматорської міськрад);
- перелік та опис адміністративних послуг, що надаються ОМС (крім Київської і Кропивницької міськрад);
- додаткові онлайн-платформи для отримання зворотного зв'язку від населення ("Відкрите місто" і т.п.) (крім Краматорської і Кропивницької міськрад);
- інформація про склад та діяльність громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів, у складі яких є представники громадськості (крім Ужгородської та Рівненської міськрад);

- порядок подання через сайт запитів на отримання публічної інформації (крім Вінницької, Херсонської та Чернігівської міськрад);
- інформація про реалізацію у громаді механізму "бюджету участі" (громадського бюджету) (крім Луцької, Запорізької та Херсонської міськрад);
- стратегія розвитку територіальної громади (крім Луцької, Дніпровської, Ужгородської, Кропивницької та Рівненської міськрад);
- річні звіти міського голови, у т.ч. архівні (крім Вінницької, Луцької, Краматорської, Житомирської, Київської та Черкаської міськрад);
- відеозаписи сесій міської ради (крім Вінницької, Житомирської, Ужгородської, Запорізької, Рівненської, Чернівецької та Чернігівської міськрад);
- інформація про громадські слухання та загальні збори мешканців – які плануються, які пройшли та їх основні рішення (крім Запорізької, Київської, Кропивницької, Одеської та Херсонської міськрад);

На сайтах половини міських рад є інформація:

Про **органи самоорганізації населення**, які діють у Дніпровській, Івано-Франківській, Київській, Кропивницькій, Миколаївській, Одеській, Хмельницькій, Черкаській та Чернівецькій у територіальних громадах. Така ж інформація, але в меншій мірі є на сайтах Ужгородської, Запорізької, Львівської, Сумської, Тернопільської та Харківської міськрад.

Матеріали стосовно **опитування громадської думки** з актуальних питань розвитку громади розміщені на сайтах Вінницької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської, Дніпровської, Сєвєродонецької, Полтавської, Рівненської та Тернопільської міськрад.

На сайтах більшості досліджених міських рад немає:

- *реєстрації громадян на особистий прийом* до керівників органів МСВ (крім Дніпровської, Краматорської, Івано-Франківської, Київської, Кропивницької, Львівської, Одеської, Харківської та Черкаської міськрад);
- *можливості надати коментар* чи зауваження до проектів рішень ради чи рішень виконкому (крім Луцької, Львівської, Харківської, Черкаської та Чернівецької міських рад, де цей сервіс є зручним і якісним. Ця функція є також на сайтах Дніпровської, Івано-Франківської, Полтавської, Одеської і Житомирської міськрад, але вона недостатньо зручна).

За підсумками експертного оцінювання, найвищі суми балів отримали сайти Івано-Франківської (99 балів), Львівської (95), Дніпровської (94), Харківської (92), Черкаської (92) та Чернівецької (92) міських рад.

Від 80 до 87 балів отримали сайти Хмельницької (87), Одеської (86), Полтавської (86), Сєвєродонецької (83,5), Київської (80) та Сумської (80) міських рад.

Від 70 до 78 балів отримали сайти Житомирської (78), Миколаївської (78), Луцької (74), Запорізької (74), Рівненської (72), Ужгородської (71), Чернігівської (70) міських рад.

Найнижчі оцінки – від 60 до 69 балів – отримали сайти Тернопільської (69), Краматорської (66), Вінницької (63), Кропивницької (60) та Херсонської (60) міських рад.

Середня сума балів, отриманих при оцінці офіційних сайтів по усіх 24 досліджених обласних центрах, складає **80,7** із 100 максимально можливих, а середній бал – **3,2** за 4-бальною шкалою. Це дає підстави зробити **ВИСНОВОК**, що офіційні сайти обласних центрів України в **основному успішно** виконують функцію комунікації влади з громадськістю, чим створюють основу для формування і розвитку соціального капіталу у своїх громадах.

Найвищий рейтинг, за оцінками регіональних експертів, отримали такі показники сайтів: Статут територіальної громади (середня оцінка **3,95** з 4 максимально можливих); графік особистого прийому посадових осіб (**3,95**); тексти розпоряджень голови, у т.ч. архівні (**3,92**); бюджет міста поточного року та минулих років (**3,92**); контактна інформація ОМС (**3,92**); порядок подачі через сайт електронних петицій (**3,92**); контакти структурних підрозділів ОМС (**3,85**); тексти рішень місцевої ради та виконкому, у т.ч. архівні (**3,83**).

Найнижчий рейтинг, за оцінками регіональних експертів, отримали такі показники сайтів: Стратегія розвитку територіальної громади (**2,75**); річні звіти голови, у т.ч. архівні (**2,71**); інформація про громадські слухання та загальні збори мешканців (які плануються, пройшли, основні рішення) (**2,71**); відеозаписи сесій місцевої ради (**2,58**); інформація про органи самоорганізації населення, які діють у територіальній громаді (**2,04**); інформація щодо опитувань громадської думки з актуальних питань розвитку громади (**1,79**); реєстрація на сайті на особистий прийом до керівників органів МСВ (**1,50**); можливість надати коментар чи зауваження до проектів рішень ради та виконкому (**1,25**).

Низькі значення вказаних показників свідчать про **недостатній рівень** інформаційного забезпечення роботи сайтів обласних центрів у згаданих питаннях, що потребує вжиття невідкладних заходів для покращення інформування населення та залучення громадськості до активної участі у вирішенні місцевих питань.

У розрізі **груп показників**, перша з яких характеризує *відкритість органів влади*, а друга – *залучення громадськості до участі у вирішенні місцевих питань*, результати аналізу оцінених показників сайтів свідчать, що загалом повнота та якість висвітлення на офіційних сайтах обласних центрів питань, пов'язаних з інформуванням населення (перша група показників), вище, ніж забезпечення участі громадськості у вирішенні місцевих питань (друга група показників).

Так, середнє значення показників в межах першої групи складає **3,5** балів, а в межах другої групи показників – **2,9** балів. Це свідчить про те, що питанням забезпечення участі громадськості у вирішенні місцевих питань міськими радами обласних центрів приділяється недостатньо уваги і потребує вжиття серйозних організаційних заходів.

Аналіз сайтів ОТГ

Аналіз експертних оцінок сайтів 24 досліджених ОТГ виявив істотну **неоднорідність** цих сайтів за рівнем їх інформаційної наповненості та функціональності. За результатами аналізу цих сайтів **можна зазначити таке**.

З **25** показників, за якими оцінювались сайти ОТГ, лише **два** із них виявились присутніми на сайтах **усіх** досліджених ОТГ. Це стосується контактної інформації ОМС та порядку подачі через сайт електронних петицій.

Аналіз сайтів в розрізі **окремих показників** виявив таке:

На сайтах більшості ОТГ є:

- *контакти структурних підрозділів ОМС* (крім Немирівської ОТГ Вінницької області, Царичанської ОТГ Дніпропетровської області, Іллінівської ОТГ Донецької області, Гвардійської ОТГ Хмельницької області та Степанецької ОТГ Черкаської області);

- *тексти рішень місцевої ради та виконкому, у т.ч. архівні* (крім Вільховецької ОТГ Закарпатської області та Гвардійської ОТГ Хмельницької області);

- *бюджет міста поточного року, минулих років* (крім Голобської ОТГ Волинської області, Царичанської ОТГ Дніпропетровської області, Іллінівської ОТГ Донецької області, Вільховецької ОТГ Закарпатської області, Біляївської ОТГ Одеської області, Миколаївської ОТГ Сумської області, Гвардійської ОТГ Хмельницької області, Степанецької ОТГ Черкаської області);

- *проекти рішень місцевої ради, виконкому* (крім Голобської ОТГ Волинської області, Вільховецької ОТГ Закарпатської області, Пісківської ОТГ Київської області, Кам'яномостівської ОТГ Миколаївської області, Привільненської ОТГ Рівненської області, Старосалтівської ОТГ Харківської області, Гвардійської ОТГ Хмельницької області та Степанецької ОТГ Черкаської області);

- *статути територіальних громад* є на сайтах 11 ОТГ (крім Голобської ОТГ Волинської області, Царичанської ОТГ Дніпропетровської області, Вільховецької ОТГ Закарпатської області, Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області, Більшівцівської ОТГ Івано-Франківської області, Кам'яномостівської ОТГ Миколаївської області, Біляївської ОТГ Одеської області, Шишацької ОТГ Полтавської області, Привільненської ОТГ Рівненської області та Миколаївської ОТГ Сумської області).

На сайтах деяких ОТГ розміщені:

- *графіки особистого прийому* посадових осіб – на сайтах Голобської, Тетерівської, Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Кам'яномостівської, Біляївської ОТГ Одеської області, Коропецької ОТГ Тернопільської області та Старосалтівської ОТГ Харківської області;

- *інформація про громадські слухання та загальні збори* мешканців – на сайтах Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Привільненської ОТГ Рівненської області, Коропецької ОТГ Тернопільської області, Гвардійської ОТГ Хмельницької області, Вашківецької ОТГ Чернівецької області;

- *річні звіти голови, у т.ч. архівні* – на сайтах Тетерівської ОТГ Житомирської області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Біляївської, Шишацької ОТГ Полтавської області, Коропецької ОТГ Тернопільської області, Вашківецької ОТГ Чернівецької області;

- *перелік та опис адміністративних послуг, що надаються ОМС* – на сайтах Немирівської ОТГ Вінницької області, Тетерівської ОТГ Житомирської області, Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Шишацької ОТГ Полтавської області, Миколаївської ОТГ Сумської області;

- *порядок подання через сайт запитів* на отримання публічної інформації – на сайтах Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області, Біляївської ОТГ Одеської області, Миколаївської ОТГ Сумської області, Вашківцевої ОТГ Чернівецької області;

- *порядок надсилання через сайт звернень або запитань* до органів місцевого самоврядування або посадових осіб – на сайтах Іллінівської ОТГ Донецької області, Тетерівської ОТГ Житомирської області, Миколаївської ОТГ Сумської області;

- *інформація щодо опитувань громадської думки* з актуальних питань розвитку громади (яка, на жаль, важкодоступна, неповна і неактуальна) – на сайтах Грабовецької ОТГ Львівської області, Привільненської ОТГ Рівненської області, Коропецької ОТГ Тернопільської області;

- *додаткові онлайн-платформи* для отримання зворотного зв'язку від населення ("Відкрите місто" і т.п.) – на сайтах Чмирівської ОТГ Луганської області та Миколаївської ОТГ Сумської області (хоча вона неповна і неактуальна);

- *інформація про реалізацію у громаді механізму "бюджету участі"* (громадського бюджету) – на сайтах Немирівської ОТГ Вінницької області і Вашківцевої ОТГ Чернівецької області;

- *відеозаписи сесій місцевої ради* – на сайті Гвардійської ОТГ Хмельницької області;

- *анонси засідань постійних депутатських комісій, робочих груп* – на сайті Грабовецької ОТГ Львівської області;

- *реєстрація на особистий прийом до керівників органів МСВ* – на сайті Тетерівської ОТГ Житомирської області;

- *можливість надати коментар чи зауваження* до проектів рішень ради чи виконкому – на сайті Іллінівської ОТГ Донецької області;

- *інформація про органи самоорганізації населення*, які діють у територіальній громаді – на сайті Пісківської ОТГ Київської області (хоча вона неповна і неактуальна);

На сайтах більшості ОТГ відсутні:

- *тексти розпоряджень голови*, у т.ч. архівні. Вони є на сайтах лише 10 ОТГ: Голобської ОТГ Волинської області, Іллінівської ОТГ Донецької області, Тетерівської ОТГ Житомирської області, Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області, Більшівцівської ОТГ Івано-Франківської області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Біляївської ОТГ Одеської області, Миколаївської ОТГ Сумської області, Коропецької ОТГ Тернопільської області та Вашківцевої ОТГ Чернівецької області;

- *Стратегія розвитку громади*. Вони є на сайтах лише 9 ОТГ: Немирівської ОТГ Вінницької області, Голобської ОТГ Волинської області, Вільховецької ОТГ Закарпатської області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Шишацької ОТГ Полтавської області, Привільненської ОТГ Рівненської області, Миколаївської ОТГ Сумської області, Коропецької ОТГ Тернопільської області та Вашківцевої ОТГ Чернівецької області;

- *анонси сесій місцевої ради з порядком денним*. Вони є на сайтах лише 9 ОТГ: Немирівської ОТГ Вінницької області, Тетерівської ОТГ Житомирської області, Комиш-

Зорянської ОТГ Запорізької області, Більшівцівської ОТГ Івано-Франківської області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Біляївської ОТГ Одеської області, Шишацької ОТГ Полтавської області, Миколаївської ОТГ Сумської області та Коропецької ОТГ Тернопільської області.

- інформація про склад та діяльність дорадчих органів (громадських рад та ін.), у складі яких є представники громадськості, – не розміщена на жодному сайті.

За результатами аналізу офіційних сайтів 24 об'єднаних територіальних громад України виявлено наступне:

Найбільш повно висвітлюють різні аспекти діяльності органів місцевого самоврядування та життя ОТГ, забезпечують простоту користування і відповідно набрали більшість балів зі 100 можливих такі сайти: Тетерівської ОТГ Житомирської області (58), Грабовецької ОТГ Львівської області (50), Вашківецької ОТГ Чернівецької області та Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області (42 бали);

Від 30 до 38 балів отримали сайти: Немирівської ОТГ Вінницької області (38), Шишакської ОТГ Полтавської області (38), Біляївської ОТГ Одеської області (33), Миколаївської ОТГ Сумської області (33) та Чмирівської ОТГ Луганської області (30,5);

Від 15 до 25 балів отримали сайти: Голобської ОТГ Волинської області (25), Більшівцівської Івано-Франківської області (25), Старосалтівської ОТГ Харківської області (25), Пісківської ОТГ Київської області (21), Привільнянської ОТГ Рівненської області (19), Кам'яномостівської ОТГ Миколаївської області (18), Коропецької ОТГ Тернопільської області (16), Степанецької ОТГ Черкаської області (16), Царичанської ОТГ Дніпропетровської області (15), Іллінівської ОТГ Донецької області (15) та Гвардійської ОТГ Хмельницької області (15);

Менше 15 балів отримав сайт Вільховецької ОТГ Закарпатської області (7).

Взагалі не мають сайтів з числа досліджуваних ОТГ: Великоандрусівська ОТГ Кіровоградської області, Гладківська ОТГ Херсонської області та Батурицька ОТГ Чернігівської області.

Варто зазначити, що середнє значення суми балів, набраних сайтами досліджених ОТГ, складає **28,2** бала, а середня загальна оцінка – **1,3** (з 4).

У розрізі **груп показників "I. Інформування мешканців" та "II. Участь громадськості"** результати аналізу оцінених показників сайтів свідчать про таке.

Загалом, за оцінками експертів, повнота та якість висвітлення на офіційних сайтах обласних центрів питань, пов'язаних з інформуванням населення (перша група показників), майже **вдвічі вища**, ніж забезпечення участі громадськості (друга група показників).

Так, середнє значення показників в межах першої групи складає **1,6** бала, а в межах другої групи показників – **0,8** бала. Це свідчить про те, що питанням забезпечення участі громадськості у вирішенні місцевих питань ради ОТГ приділяють вкрай недостатньо уваги.

З вищезазначеного можна зробити **висновок**, що об'єднані територіальні громади **неповною мірою і неналежним чином** використовують офіційні сайти як інструмент комунікацій влади з громадськістю і не створюють тим самим належних умов для формування і розвитку соціального капіталу в об'єднаних громадах.

Поряд з певними позитивними надбаннями, в організації роботи сайтів ОТГ мають місце **суттєві недоліки**, на які слід звернути увагу і врахувати у роботі сайтів.

Зокрема, не забезпечене повною мірою змістовне наповнення сайтів. З 25 основних характеристик, яким мають відповідати сайти ОТГ, лише двом із них відповідають сайти усіх досліджених ОТГ, а саме: де розміщено контактну інформацію та сервіси для подання електронних петицій.

Результати моніторингу сайтів ОТГ свідчать, що вони у своїй більшості **не забезпечують** можливості належної комунікації влади з громадою, а отже не створюють повноцінних умов для розвитку соціального капіталу у громадах. Зокрема, розвиток місцевих ініціатив громадськості стримує відсутність на сайтах ОТГ інформації про рішення громадських слухань, загальних зборів, сходів мешканців, інформації про можливості та діяльність органів самоорганізації населення.

Відсутність на сайті (та у самої громади) Стратегії розвитку ОТГ свідчить, що громада ще не визначила пріоритетів своєї діяльності і не забезпечила умов для реального об'єднання членів ОТГ у вирішенні цих пріоритетних завдань.

Виявлені недоліки сайтів ОТГ (і навіть взагалі їх відсутність), напевно, можна пояснити труднощами становлення ОТГ, які нещодавно розпочали своє "нове життя" в нових умовах. Але ж сайт – це обличчя громади, можливість показати себе іншим та налагодити комунікацію з навколишнім світом. І звичайно сайт є інструментом формування і розвитку соціального капіталу в громаді, що є запорукою підвищення її життєздатності та якості життя членів цієї громади.

5.3. Аналіз стану та динаміки розвитку об'єднань громадян в Україні у 2013-2017 роках

Розвиток ІГС є вкрай важливим аспектом розвитку соціального капіталу. Здатність громадян до об'єднання – це один з основних його показників. В розвинених європейських країнах до 80% населення є членами громадських об'єднань.

Інституціоналізація громадських взаємозв'язків має своїм наслідком зростання взаємної довіри, а також консолідацію суспільства навколо вирішення важливих проблем. Створюючи ІГС, громадяни можуть здійснювати вплив на системні зміни в суспільстві. Дослідник соціального капіталу Р. Патнем вважав, що участь громадян у добровільних об'єднаннях підвищує політичну та економічну ефективність суспільства.

При аналізі об'єднань громадян як елементів інфраструктури, яка сприяє формуванню та розвитку соціального капіталу у громадах, в даному дослідженні розглядалися: громадські організації, громадські спілки, релігійні організації, профспілки, об'єднання профспілок, творчі спілки, благодійні організації, органи самоорганізації населення, а також підприємства громадських об'єднань (релігійних організацій, профспілок), організації (установи, заклади) громадських об'єднань, а також довідково – недержавні пенсійні фонди, політичні партії та об'єднання співвласників багатоквартирних будинків.

За даними соціологічного дослідження, проведеного Фондом "Демократичні ініціативи" з 8 по 20 жовтня 2015 року, на запитання "Чи зросла за останні два роки готовність громадян до об'єднання в громадські організації та ініціативи; і Ваша власна?" **50,5 %** українців вважають, що така готовність в суспільстві **підвищилась**.

Однак, готовність самих респондентів залишилась без змін (61% опитаних надав таку відповідь). Також дослідження виявило, що українці спостерігають зростання зосередженості громадян на громадському житті (40,5% респондентів відзначили такі зміни), але більшість респондентів не відчувають зростання власної зосередженості на громадському житті (таку відповідь надали (63,5%).

Таким чином, можна зробити висновок, що більшість українців поки що не відчувають власної відповідальності за зростання громадської активності. Це підтверджується також даними офіційних статистичних джерел.

Динаміка кількості громадських утворень в Україні у 2013-2017 рр. наведена у **додатку 9**. Офіційні дані Держстату свідчать, що попри певне зменшення статистичної бази громадських утворень, що пов'язане з виключенням із цієї бази даних щодо таких утворень на тимчасово окупованій території АРК та непідконтрольній території Донецької та Луганської областей, кількість усіх аналізованих видів ІГС протягом останніх трьох років зростає. Але темпи цього зростання дещо відрізняються.

Так, кількість громадських організацій з початку 2013 по кінець III кварталу 2017 року зросла з 74 500 до 79 444, тобто, **на 7%**. У той же час кількість ОСББ, які не належать до ІГС, але близькі до них за своєю громадською природою, послідовно зростає. Якщо на початку 2013 року їх було в Україні 15 018, на початок 2016 – 17 109, а на кінець 2017 року – вже 27 533, що майже **вдвічі** більше. Динаміку сталого зростання кількості ОСББ в Україні можна пояснити активною *державною підтримкою* цієї форми об'єднань співвласників, якої, на жаль, інші ІГС не отримують.

Відносно повільні темпи зростання офіційно зареєстрованих ОСНів (з 2013 року дотепер їхня кількість збільшилась з 1 426 до **1 527** або на 8%) можна пояснити тим, що більшість ОСНів, які створюються зараз, зокрема в об'єднаних територіальних громадах, легалізуються шляхом повідомлення *без утворення юридичної особи*. А отже не потрапляють до офіційної статистики громадських утворень.

У той же час, за оцінками виконавців цього проекту, на даний момент кількість ОСНів, які фактично діють у громадах, разом із тими, що перебувають на різних стадіях утворення, помітно зростає і досягає приблизно **10-12 тисяч**.

За даними ТЦК "Каунтерпарт"¹⁸, переважна більшість активно діючих ІГС (70%) займається громадянським представництвом, тоді як 64% організацій надають послуги, а 38% – поєднують і першу, і другу діяльність. Більшість ІГС (83%) надають навчальні та консультаційні послуги. 67% ІГС залучені до надання інформаційних послуг, а 31% ІГС надають юридичні послуги, 28% організацій – психологічні послуги.

За даними Держстату, спостерігається також зменшення кількості членів громадських організацій. Загальна кількість членів на обліку громадських організацій у 2014 році нараховувала 27,0 млн осіб, у 2015 році – 25,7 млн осіб, у 2017 році – 24,4 млн. Це віддзеркалює, у тому числі, процес перетворення частини членських організацій на аналітичні центри, в яких діяльність будується скоріше на принципі "воюємо не числом, а умінням".

Виклики та проблеми, з якими зіштовхується переважна більшість ІГС при

¹⁸ Громадянське суспільство в Україні: звіт за результатами дослідження / Л. Паливода, О. Вінніков, В. Купрій [та ін.]; Упоряд.: Л. Паливода. – К. БФ "Творчий центр ТЦК. 2016. – 74 с.: – Режим доступу: https://issuu.com/undpukraine/docs/ukr_report2016

наданні послуг, включають невміння організацій задовольняти потреби своїх цільових груп, вивчати інтереси та потреби громадян у послугах, покращувати якість послуг та впливати на місцеву політику. Через це діяльність в Україні ІГС з громадянського представництва випереджає їх уміння надавати послуги.

Але недостатня ефективність громадянського представництва, адвокаційної діяльності ІГС, крім традиційно негативного відношення до неї органів влади, значною мірою обумовлюється недостатнім знанням представників ІГС механізмів підготовки, прийняття та впровадження державно-управлінських рішень.

Разом із тим події останніх років продемонстрували, що громадянське суспільство послідовно відстоює проведення реформ та спонукає Парламент та Уряд України до їх втілення у життя. Показово, що прогрес щодо впливу ІГС на публічну діяльність влади відбувається саме в умовах, коли відношення цієї влади до громадянського суспільства змінюється від демонстративно доброзичливого до демонстративно недоброзичливого.

У розвитку ІГС як інструментів перетворення суспільної активності у корисні для суспільства і покращення стану соціального капіталу існує ряд перешкод, а саме:

- *участь ІГС в громадянському представництві* у формуванні та реалізації державної політики обмежене неврегульованими на законодавчому рівні формами демократії участі, відсутністю або недосконалістю правил проведення публічних консультацій; відсутністю державного стимулювання залученості ІГС до проведення освітніх та інформаційних кампаній з нагальних для суспільства питань; недостатньою державною підтримкою участі ІГС у прийнятті державних рішень.

Низька участь ІГС в соціально-економічному розвитку продиктована: відсутністю інвестицій та відсутністю стимулів до соціального підприємництва організацій; відсутністю сталої практики визначення ІГС виконавцями заходів цільових програм різного рівня; низькою спроможністю ІГС визначати, надавати та моніторити якість соціальних та інших суспільно значущих послуг, відсутністю пільг з податку на додану вартість для соціальних та інших суспільно-значущих послуг.

Міжсекторальній співпраці ІГС перешкоджає: недостатня співпраця з органами публічної влади; відсутність стимулів до волонтерської діяльності та податкових знижок для індивідуальних та корпоративних благодійників; обмежене вивчення теми громадянського суспільства в навчальних програмах закладів загальної, вищої і професійної освіти; відсутність в Україні підходу до проведення системних досліджень у сфері розвитку громадянського суспільства та соціального капіталу.

5.4. Аналіз стану консультативно-дорадчих органів при органах публічної влади в Україні

Будь-яка співпраця між владою і громадою може бути успішною лише за умови порозуміння сторін. Але проведені дослідження свідчать, що більшість посадовців вважають громадськість пасивною, а комунікації з нею лише як додаткове та нікому не потрібне навантаження, приділяючи цьому час по залишковому принципу.

Представники же громадського сектору зазвичай відносяться до влади з недовірою. Вони оцінюють її як закриту, непрофесійну, непрозору, корумповану.

Очікують від комунікацій з нею негайної публічної реакції, покарання винних, постійного доступу до керівників, які приймають рішення.

Подолати ці стереотипи можливо лише шляхом застосування діалогових форм управління, зокрема за допомогою створення і діяльності при органах влади консультативно-дорадчих органів (КДО).

Серед КДО, які створюються і діють в Україні, відомі координаційні та громадські ради, колегії, комісії, робочі групи та інші. В чинних НПА та в різних галузях управлінської науки їх іменують консультативними, дорадчими, допоміжними, консультативно-дорадчими органами. Тобто, чіткого визначення цього поняття зараз немає.

За визначенням КМУ, *консультативно-дорадчі органи* – це органи, що утворюються для погодженого вирішення питань реалізації державної політики у певній сфері чи галузі, для координації діяльності центральних і місцевих органів державної влади¹⁹. Але це визначення істотно звужує статус і сферу діяльності КДО, оскільки на практиці вони створюються і при органах місцевого самоврядування, а також при сільських, селищних, міських головах.

Правовою основою утворення та діяльності КДО, крім Конституції України, законів та інших НПА, зазвичай є *положення* про конкретний орган, які визначають його повноваження, основні напрями і форми діяльності, завдання та функції, а також порядок їхнього утворення. Вказані властивості КДО можуть бути також визначені спеціальним актом відповідного органу або посадової особи – постановою, розпорядженням, наказом, указом тощо.

До участі в роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів *можуть залучатися* й інші фахівці, які не є членами КДО – за їхньою згодою.

Для дослідження стану КДО, що створені при органах виконавчої влади на обласному рівні, в рамках проекту були направлені *запити в усі ОДА, ОБЦА та Київську МДА*. За результатами обробки відповідей на запити отримано дані про **900** КДО, які діяли на початку 2017 року.

За кількістю КДО, що діють при ОДА, ОБЦА та Київській МДА, складено рейтинг.

Рейтинг ОДА, ОБЦА та КМДА за кількістю створених при них КДО

Місце в рейтингу	ОДА, ОБЦА, Київська МДА	Кількість КДО
1	Черкаська ОДА	135
2	Херсонська ОДА	121
3	Полтавська ОДА	104
4	Харківська ОДА	99
5	Київська МДА	71
6	Сумська ОДА	67

¹⁹ Питання консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України: Постанова КМУ від 17.06.2009 № 599. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/599-2009-%D0%BF>

7	Хмельницька ОДА	56
8	Дніпропетровська ОДА	51
9	Волинська ОДА	42
10	Кіровоградська ОДА	31
11	Рівненська ОДА	26
12	Вінницька ОДА	18
13	Донецька ОВЦА	15
14	Львівська ОДА	14
15	Миколаївська ОДА	11
16	Чернігівська ОДА	10
17	Тернопільська ОДА	6
18	Закарпатська ОДА	5
19	Чернівецька ОДА	5
20	Запорізька ОДА	4
21	Луганська ОВЦА	3
22	Івано-Франківська ОДА	3
23	Київська ОДА	2
24	Житомирська ОДА	Інформацію не надали
25	Одеська ОДА	
РАЗОМ:		900

Аналіз галузевого спрямування КДО показав, що, крім ГР, ці органи створюються, як правило, за галузевим принципом – при профільних підрозділах ОДА, ОВЦА, КМДА.

Так, наприклад, в *Сумській області*, діяльність **67 КДО** спрямована по 14 функціональних напрямках: 15 – при Департаменті соціального захисту населення; 9 – при Департаменті цивільного захисту населення; 9 – при Управлінні культури і туризму; 8 – при Департаменті економіки і торгівлі; 6 – при Апараті ОДА; 5 – при Управлінні інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю; 4 – при Департаменті освіти і науки; 3 – при Департаменті екології та охорони природних ресурсів; 2 – при Управлінні охорони здоров'я; 2 – при Управлінні містобудування та архітектури; по 1 – при Департаменті фінансів, Відділі інфраструктури, Управлінні юстиції та Державній пенітенціарній службі в області.

У цій же області виявлено **8 форм** КДО: найбільше з них **комісії** – 32, у т.ч. 21 обласних, 4 – конкурсних, по 1 – постійній, експертній, надзвичайній, призовній, міжвідомчій, спостережній, ліцензійній; **рад** – 21, з яких: 8 – з різних питань, 4 – координаційних, 2 – консультативні, по 1 – тристоронній, регіональній, громадській, експертній, раді співзасновників, міжвідомчій, професійно – громадській; **комітетів** – 4, серед яких: комітет з певних питань, наглядовий, координаційний, конкурсний;

колегій – 6, з яких: одна – при органі влади, 3 – при структурних підрозділах, 2 – редакційні; **робочі групи** – 2; **оперативний штаб** – 1.

Усі 67 КДО, що діють в Сумській області, закріплені за керівниками ОДА та її підрозділів таким чином: 10 КДО, у т.ч. Громадська рада, – за головою ОДА; 14 КДО – за першим заступником голови ОДА; 25 – за заступниками голови ОДА; 11 – за заступником голови-керівником апарату ОДА; 7 – за керівниками структурних підрозділів ОДА.

Аналіз усього комплексу КДО, що діють при обласних органах влади, свідчить, що система КДО не зводиться лише до громадських рад, а є значно ширшою і багатогранною. Різноманітні форми КДО забезпечують координацію діяльності різних підрозділів та органів влади, допомагають залучати додатковий інтелектуальний ресурс фахівців, експертів, які не є працівниками органів влади, а також сприяють кращому розумінню потреб та інтересів тих цільових груп, яких стосуються управлінські рішення, що виробляються та проводяться у життя за участі КДО.

Указом Президента України від 26.02.2016 № 68²⁰, яким було затверджено "Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки", обласним та Київській міській державним адміністраціям було доручено утворити в регіонах дорадчі органи з питань сприяння розвитку громадянського суспільства.

За результатами моніторингу виконання ОДА та КМДА цього завдання Указу станом на 01.10.2017 виявлено, що **Координаційні ради** з питань сприяння розвитку громадянського суспільства створені у **24** регіонах. Координаційна рада не створена лише у Дніпропетровській області, але влада і громадськість вже визначилися із критеріями відбору до Коордради та погодили її склад відповідно до чинного законодавства.

Аналіз персонального складу створених Координаційних рад підтвердив, що він відповідає вимогам Указу щодо представництва організацій громадського суспільства, чисельність яких становить *не менше половини* складу цих дорадчих органів.

Громадські ради при органах публічної влади

Статус і функції громадських рад (ГР) як тимчасових КДО, утворених при органах публічної влади для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, визначені постановою КМУ № 996²¹.

Специфічною проблемою роботи ГР на місцевому рівні є те, що, оскільки більшість рішень місцевих органів виконавчої влади приймаються на виконання відповідних рішень вищестоящих органів, процес їхнього громадського обговорення набуває скоріше формального характеру – адже у підсумку доводиться приймати саме те рішення, яке вимагається "зверху".

Власні же рішення держадміністрації приймають, зазвичай, методом "гасіння пожеж", адже, проблемні ситуації, що виникають, є переважно невідкладними. У

²⁰ Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>

²¹ Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

порівнянні з органами виконавчої влади ГР при органах місцевого самоврядування мають трохи більше можливостей для планування своєї роботи.

Світовий досвід використання ГР для системної співпраці з громадськістю свідчить, що саме ГР відповідають усім вимогам "європеїзації" суспільного життя. Адже через них як через *форпост громадськості*, який діє у безпосередній близькості до влади та в тісному контакті із нею, громадянам можна найбільш оперативної і конструктивно вирішувати нагальні питання соціального управління.

До того ж ГР, які *постійно діють* при органах публічної влади, є значно ефективнішими і результативнішими в управлінні, аніж епізодичний контроль за діяльністю органів влади з боку громадськості чи разове залучення громадян до формування управлінських рішень.

Адже ГР створюють умови для формування соціального капіталу та сприяють його розвитку через виконання своїх *соціальних функцій*. У чому вони полягають?

По-перше, громадськість може через ГР оперативної ініціювати прийняття нового акту чи внесення корисних змін в уже діючі державно-управлінські рішення з суспільно значущих питань (функція *соціального ініціювання*).

По-друге, громадськість більше захищена від того, що орган влади раптово прийме акт, що завдасть шкоди громаді або її певним соціальним групам (функція *соціального вартування*).

По-третє, завдяки діяльності ГР в органі влади більш повно представлені та враховані інтереси різних категорій громадян, які мешкають (чи навіть перебувають) на певній території (функція *соціального лобіювання*).

По-четверте, громада отримує більш щирі та об'єктивні оцінки дій та актів органів влади стосовно виконання ними своїх адміністративних повноважень та передвиборчих обіцянок (функція *громадської експертизи*).

По-п'яте, в особі ГР суспільство отримує додатковий інструмент для улагодження численних соціальних конфліктів, які розривають сьогодні тканину суспільного життя по лініях майнових, політичних, національних, конфесійних та інших розбіжностей (функція *медіаційного майданчику*).

Корисним для сьогодення може бути звернення до недалекої історичної ретроспективи. У 2011-2013 роках було по суті сформовано розгалужену мережу ГР, які створювались на усіх рівнях державного управління: при центральних органах виконавчої влади, при ОДА та при РДА. За ініціативою та силами коаліції громадських організацій проводилась методична робота, видавались посібники зі створення ГР на місцевому рівні та при ЦОВВ, навчання лідерів ГР разом із керівниками підрозділів по комунікаціях з громадськістю. І ця робота дала свій позитивний результат.

За даними моніторингу Українського незалежного центру політичних досліджень, на початок 2012 року при органах влади в Україні було сформовано близько 580 громадських рад із 605 передбачених постановою № 996, тобто **96%**. Загалом членами громадських рад стали майже 9 тисяч громадських активістів.

Ефективність діяльності ГР як інститутів дорадчої демократії залежить не тільки від дієздатності самих ГР, а й від умов, які створюють для їхньої діяльності відповідні

органи влади, та від налагодження їхньої спільної роботи по вирішенню пріоритетних проблем громади. Тому і оцінювати треба ефективність *спільної роботи влади і ГР*.

Хоча дійсно, *ГР – це не панацея* від усіх "суспільних хвороб", а лише один з демократичних механізмів участі громадян в управлінні. І розуміючи демократію як наявність реальної можливості для усіх ці інтереси висловлювати та відстоювати, вважаємо, що створення саме *системи ГР* при органах виконавчої влади і органах місцевого самоврядування усіх управлінських рівнів дозволить утворити своєрідний каркас, "*риштування демократії*" біля будівлі влади, за допомогою яких можна дістатися будь-якого її поверху та підтримувати у належному стані, користуючись при цьому усіма іншими інструментами демократії.

При цьому відбувається істотна активізація громадської свідомості населення, яке починає вірити у свої сили. Соціальний капітал в цих умовах вже є ресурсом, який створюється і використовується співтовариством з метою власного об'єднання та зміцнення.

Як зазначено у Національній доповіді про стан громадянського суспільства в Україні у 2017 році²², ГР та інші КДО при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування мають виконувати функції публічних центрів акумуляції громадської активності, адвокаційної діяльності, сприяння громадським ініціативам, встановленню потужного громадського контролю за діями органів влади.

У цьому сенсі показовою є принципова позиція *громадської ради при міському голові м. Херсона*, яка завадила спробі необґрунтованого підвищення тарифу на проїзд у міському транспорті та демонструє високопрофесійний підхід при вирішенні інших суспільно важливих питань. Інноваційним є і досвід створення у 2016 році громадських рад *при кожному управлінні Львівської міської ради*.

В якості позитивного прикладу можна навести і досвід діяльності у 2012-2014 роках ГР, створеної при Одеській ОДА. Попри значну кількість її членів (175), керівництву ГР вдалося налагодити предметну та системну роботу ГР та її 23 профільних комітетів, які взаємодіяли із відповідними підрозділами ОДА, залучаючи до цієї співпраці й інші організації, представники яких не входили до складу ГР.

Акумульований досвід діяльності ГР того періоду знайшов відображення у довідково-методичному посібнику, підготовленому і виданому Одеським інститутом соціальних технологій спільно із Одеським обласним відділенням КВУ, який містить рекомендації по структурі ГР, модельний регламент діяльності ГР, Положення про здійснення ГР громадської антикорупційної експертизи та інші корисні напрацювання²³.

Станом на 1 жовтня 2017 року на обласному рівні громадські ради було створено при *ОВЦА, КМДА та при всіх ОДА, крім Запорізької*. У трьох регіонах – Дніпропетровській, Харківській та Чернівецькій областях діють ГР, що були створені при ОДА, КМДА, ОВЦА ще у 2015 році; ГР, створені у 2016 році, діють в *6 регіонах*:

²² Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналіт. доповідь / [Яблонський В. М., Балакірева О. М., Бондар Т. В. та ін.] ; за заг. ред. О. А. Корнієвського. – К. : НІСД, 2017. – 56 с. : Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_GromSuspilstvo_pp1-56_press-25fe8.pdf

²³ Громадські ради: створення та організація роботи. Довідково-методичний посібник для членів громадських рад / за заг. ред. А.С. Крупника. – Одеса, 2012. – 326 с. – Режим доступу: http://dep.od.ua/dep/im_article/File/V%20pomoshch%20deputatam%20i%20sovetam/Gromadski%20rady.pdf

Волинській, Луганській, Одеській, Тернопільській, Черкаській, Херсонській; створені у 2017 році ГР діють у 12 регіонах: Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій, Чернігівській областях та в місті Києві.

Протягом III кварталу 2017 року відбулися установчі збори з оновлення складу громадських рад при Донецькій ОВЦА та Житомирській ОДА. Діяльність ГР протягом III кварталу 2017 року характеризується такими даними²⁴:

- *Проведення засідань ГР:*

- *провели по одному засіданню*, що відповідає періодичності, визначеній Типовим положенням про громадську раду²⁵, 15 ГР: у Волинській, Вінницькій, Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областях;

- *провели по 3 і більше засідань* 4 ГР: в Миколаївській, Тернопільській та Хмельницькій областях та у місті Києві;

- *взагалі не проводили* засідань протягом кварталу 5 ГР: у Дніпропетровській, Житомирській, Кіровоградській, Рівненській та Харківській областях.

- *Участь ГР в обговоренні проектів нормативно-правових актів, розроблених органами виконавчої влади:*

Відповідно до пункту 8 Порядку проведення консультацій з громадськістю, орган виконавчої влади повинен надавати ГР проекти НПА, щодо яких заплановано провести консультації з громадськістю, та матеріали до них.

Зазначені матеріали для обговорення надавали ГР Вінницька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська та Полтавська ОДА.

Розглянули всі проекти НПА та питання, що стосуються діяльності органу виконавчої влади, матеріали щодо яких були надані органом, і *по всіх надали пропозиції* 7 ГР: при Донецькій ОВЦА, Закарпатській, Київській, Одеській, Сумській, Хмельницькій, Черкаській ОДА.

Розглянули всі проекти НПА або питання, що стосуються діяльності органу виконавчої влади, *але не до всіх надала пропозиції* ГР при Вінницькій ОДА.

Не розглядали протягом кварталу на своїх засіданнях проекти НПА або питання, що стосуються діяльності органу виконавчої влади, *але надали відповідні пропозиції* 4 ГР: при Львівській, Полтавській, Чернівецькій та Чернігівській ОДА.

Не розглядали протягом кварталу *жодного проекту* НПА або питання, що стосується діяльності органу виконавчої влади, не зважаючи на те, що орган виконавчої влади надавав відповідні матеріали, та *не надали відповідних пропозицій* 4 ГР: при Івано-Франківській, Миколаївській, Тернопільській ОДА та Київській МДА.

Не розглядали протягом кварталу *жодного проекту* НПА або питання, що стосується діяльності органу виконавчої влади, оскільки орган виконавчої влади не надавав відповідні матеріали, та *не надавали жодних пропозицій* 7 ГР: при

²⁴ http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/3493

²⁵ Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Луганській, Рівненській, Харківській та Херсонській ОДА.

Хоча Кіровоградська ОДА у III кв. 2017 р. *не зверталася* до ГР з пропозиціями розглянути проекти НПА чи зазначені питання, ГР *готувала такі пропозиції*.

• **Проведення ГР публічних заходів**

Протягом III кв. 2017 р. *лише 8 ГР*: при Вінницькій, Івано-Франківській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Чернігівській ОДА та Київській МДА – проводили публічні заходи.

Водночас дослідження показує, що рівень ефективності роботи ГР знижується внаслідок затягування процесу їх формування, через негативні прецеденти використання громадських рад в інтересах окремих посадових осіб та політичних сил, що суперечить їх функціональному призначенню та дискредитує цей формат взаємодії.

Для підвищення ефективності діяльності ГР у системі публічного управління **пропонується:**

- удосконалити процедури формування ГР, замінивши систему їхнього "самообрання" на комбіновану систему "обрання-призначення", приділивши особливу увагу як критеріям та процедурі відбору членів до складу ГР, так і умовам та процедурі виведення членів із її складу на основі принципів демократизму і повної гласності;

- удосконалити функції та організацію роботи ГР у напрямку їхньої спеціалізації, чіткої взаємодії із органами влади та посадовими особами – на основі взаємної довіри та взаємної відповідальності за стан справ у певній сфері;

- забезпечити більшу відкритість діяльності ГР для громадськості, системне залучення представників необ'єднаної (окремі фахівці) та об'єднаної в ІГС громадськості до діяльності ГР;

- передбачити з боку держави додаткові заходи матеріально-технічної підтримки діяльності ГР – крім заходів підтримки, які мають надавати органи влади, при яких утворюються ГР – для забезпечення більшої незалежності ГР у питанні громадського контролю діяльності цих органів;

- налагодити цільове навчання та підвищення кваліфікації членів ГР, які активно працюють на цьому поприщі, а також працівників спеціалізованих та усіх інших профільних підрозділів, які працюють з ГР;

- для реалізації викладених вище пропозицій доопрацювати Типове положення про ГР²⁶ з урахуванням конкретних пропозицій, викладених у підрозділі 4.1.

6. РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Розвиток засобів онлайн-комунікації тісно пов'язаний із появою та поширенням віртуальних соціальних мереж. Без них зараз неможливо уявити розвиток відносин між людьми, що мають спільні інтереси та цілі. Тобто, вони є потужним засобом формуванні та розвитку соціального капіталу.

²⁶ Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

З початку 90-х років соціологи оголосили, що Інтернет має великий потенціал для зміцнення демократії, зокрема, для зниження порогу для громадянської участі та включення груп, які раніше не могли або не брали цієї участі (наприклад, дуже молоді люди, люди похилого віку, жінки, іммігранти, люди з інвалідністю тощо). Сучасні дослідження підтверджують цей зв'язок.

Закономірно, що людина, яка займається соціально активною діяльністю, займається нею у різних місцях – в Інтернеті, в реальному житті та в соціальних мережах. Соціальні мережі створюють сприятливий простір для людей, які прискіпливо цікавляться певними проблемами та діляться цією пристрастю з іншими. Їх взаємодія в мережі з цих питань часто перетворюється на спільні дії офлайн.

Дослідження проекту Internet & American Life Research Center Pew Research²⁷ відповідає на питання, якою мірою громадська участь в онлайн-режимі перетворюється в офлайн-дію. 43% користувачів соціальних мереж вирішили дізнатися більше про проблему, про яку вони вперше узнали в соціальних мережах, а 18% взяли участь в заході на політичну або соціальну тему, коли прочитали про неї в соціальних мережах.

Наразі соціальні мережі стали одним з головних каналів комунікації для більшості ІГС та рухів, а також ефективним засобом для організації взаємодії між їхніми членами та прихильниками, яких об'єднують спільні інтереси. В першу чергу, на місцевому рівні.

На рівні великих міст – обласних центрів така онлайн-комунікація розвивається сьогодні особливо активно, оскільки у великих містах безпосереднє спілкування з цільовими аудиторіями більш ускладнене, ніж в малих громадах, а також завдяки високому рівню проникнення Інтернету. Плюс великий процент молоді серед населення та загальний відносно високий рівень життя. Аудиторія найбільш популярної в Україні соціальної мережі Facebook станом на червень 2017 р. становить біля **9 млн** користувачів, більшість з яких проживає саме в обласних центрах²⁸.

За результатами дослідження, проведеного в 2016 році Київським міжнародним інститутом соціології²⁹, **62%** дорослого населення України користується Інтернетом, а частка користувачів серед людей 18-39 років в Україні сягнула **91%**. Попри усі негаразди у країні, користування Інтернетом продовжує зростати більшими темпами, ніж це прогнозувалося: усього за період з лютого 2014 до лютого 2016 років темп приросту становив **13%**.

Дослідження також показало, що старший вік та проживання у сільській місцевості значно зменшують вірогідність користування Інтернетом. Більшість (**71%**) респондентів виявились зацікавленими у взаємодії з органами влади, проте лише **19%** опитаних використовують інформаційно-комунікаційні технології для взаємодії з владою.

Отже, соціальні мережі значно розширюють коло та обсяги спілкування користувачів, підвищують їх особистий людський капітал, а також сприяють формуванню та розвитку соціального капіталу і утворенню на цій основі нових спільнот.

Методологія дослідження

²⁷<http://www.pewinternet.org/2013/04/25/civic-engagement-in-the-digital-age>

²⁸<http://watcher.com.ua/2017/06/19/na-facebook-vzhe-9-mln-ukrayintsviv>

²⁹ <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=621>

В кожному з 22 досліджених обласних центрів та Донецького і Луганського адміністративних центрів відповідних областей (далі – обласних центрів) було оцінено стан соціальних мереж *по трьох* основних напрямках за такими показниками:

1) Рівень суспільного інтересу до питань громадської діяльності, участі у вирішенні місцевих питань, волонтерства:

- загальна кількість активних користувачів соціальної мережі Facebook кожного міста, які підписані на фан-сторінки неурядових організацій або інших Інтернет-спільнот, профілем яких є вирішення проблем громади, активізм, благодійність;

- показники онлайн-активності користувачів Facebook, що проявили інтерес до питань громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади відносно середньостатистичних демографічних показників;

- порівняння загальної кількості користувачів мережі Facebook у досліджуваних містах з кількістю тих користувачів, що проявили інтерес до питань громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади.

2) Комунікація ІГС з громадою, з прихильниками: присутність та активність ІГС в найбільш популярних соціальних мережах:

- топ-5 найбільш популярних сторінок неурядових організацій кожного міста в соціальній мережі Facebook, кількість їх підписників;

- середня кількість публікацій на місяць щодо проведених громадськими утвореннями публічних заходів серед 5 найбільш популярних ІГС кожного міста;

- середня кількість публікацій на тиждень на фан-сторінках 5 найбільш популярних ІГС кожного міста.

- середня кількість на тиждень запланованих публічних заходів в місті на теми громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади; тематика заходів, кількість відвідувачів (у період з 7 серпня по 8 жовтня 2017 р.).

Окрема увага приділена публікаціям щодо спільних заходів чи ініціатив кількох партнерських ІГС або мереж ІГС на місцевому рівні.

3) Наявність в соціальних мережах нових форм спілкування, місцевих ініціатив та установ, що сприяють розвитку громадської активності та мережуванню активістів (хаби, ресурсні центри та ін.), зокрема:

- кількість прихильників;

- середня кількість публікацій на місяць щодо проведених публічних заходів;

- середня кількість публікацій на фан-сторінці на тиждень.

При зборі даних були використані такі **інструменти**: Facebook Audience Insights, Facebook Search Graph та інші інструменти аналізу соціальних мереж.

Результати дослідження соцмереж

- **Просвітницька та інформаційно-роз'яснювальна робота, стимулювання участі громадян у вирішенні місцевих питань**

Окрім того, що соціальні мережі є ефективним засобом для просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, вони відображають *стан*

громадської активності. Характеристики віртуальної комунікації в соціальних мережах, яка стосується діяльності місцевих громадських об'єднань, рухів, неформальної громадської активності, певним чином відображають потенціал та наявний стан реальної суспільної взаємодії.

Інтерес до громадської участі серед користувачів соціальних мереж

За допомогою аналізу вподобань користувачів соціальної мережі Facebook, які мешкають в обласних центрах України, виявлявся рівень суспільного інтересу до питань громадської участі у вирішенні місцевих питань, волонтерства.

В ході дослідження здійснено такі заходи:

1. Зроблено порівняння кількості активних користувачів соціальної мережі Facebook кожного дослідженого міста-обласного центру України, які вподобали (підписалися) на фан-сторінки та групи неурядових організацій або інших Інтернет-спільнот, профілем яких є вирішення проблем громади, активізм, благодійність.

2. Виявлено середньостатистичні демографічні показники та показники онлайн-активності користувачів Facebook, що проявили інтерес до питань громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади.

3. Здійснено порівняння загальної кількості українських користувачів мережі Facebook з кількістю тих користувачів, що проявили інтерес до питань громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади; за цим же показником здійснено також порівняння різних міст між собою (мал. 3).

Інструмент Facebook Audience Insights дає можливість отримати статистичні дані аудиторії Facebook, огляд демографічних показників (розподіл за віком та статтю, рівнем освіти, сферою діяльності, статусом тощо), статистичні дані про інтереси та захоплення аудиторії, тобто які продукти та послуги можуть зацікавити цих людей. Audience Insights дає приблизні кількісні показники.

За допомогою Facebook Audience Insights у серпні 2017 р. здійснювався аналіз аудиторії користувачів соціальної мережі Facebook, що мають такі види інтересів (один з них чи декілька): *"Спільнота", "Активність", "Неурядова організація", "Благодійність та корисні справи", "Некомерційний фонд"* (далі по тексту – аудиторія А). Тобто, це користувачі, що вподобали одну чи кілька сторінок в Facebook, що пов'язані з громадською активністю.

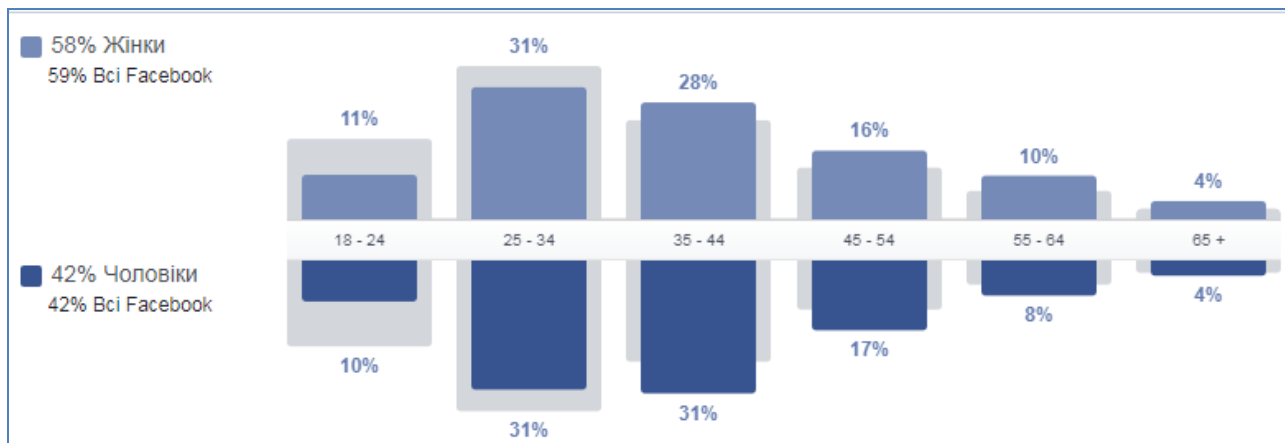
Загальна кількість аудиторії А – приблизно **500-600 тис.** користувачів, активних протягом місяця, що складає біля **6,5%** від усіх користувачів Facebook в Україні (8-9 млн).

Порівняння абсолютної кількості аудиторії А між різними обласними центрами показало, що найбільше її представників є у Києві (28%), Одесі (8%), Львові (6%), Дніпрі (4%) та Харкові (4%), а найменше (0,9%) – у Сєвєродонецьку, Краматорську, Чернігові Сумах, Херсоні (табл.1).

Демографічні характеристики користувачів

58 % аудиторії А – це жінки, **42 %** – чоловіки. При цьому відповідно 59 % та 62 % з них – це люди віком від 25 до 44 років; серед старших за 44 роки – 30% жінок та 29% чоловіків; серед осіб у віці 18-24 роки серед користувачів соціальних мереж 11 % складають жінки та 10 % – чоловіки (мал. 1).

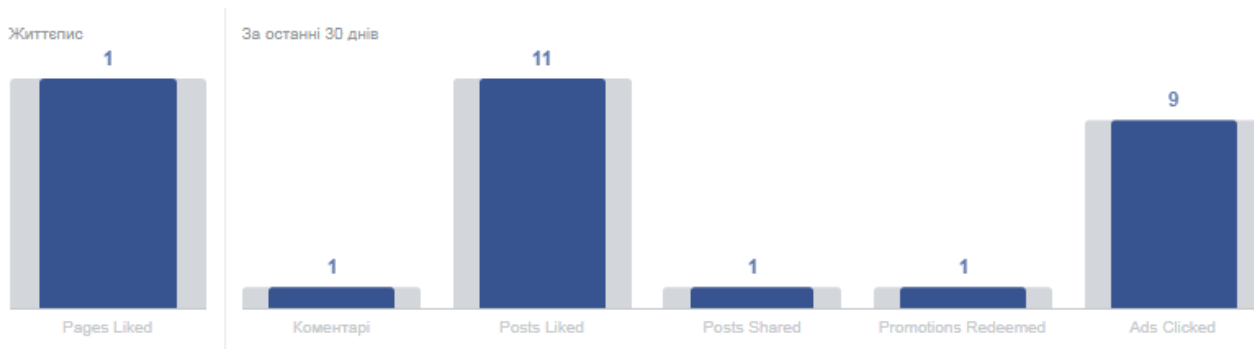
Мал.1. Розподіл користувачів Facebook з аудиторії А за віком та статтю

Активність користувачів Facebook

Протягом 30 днів, що тривало дослідження, середньостатистичний представник аудиторії А виконав такі дії на Facebook: вподобав 1 сторінку та 11 постів, залишив 1 коментар та поширив 1 пост, натиснув на 9 рекламних оголошень (Мал. 2).

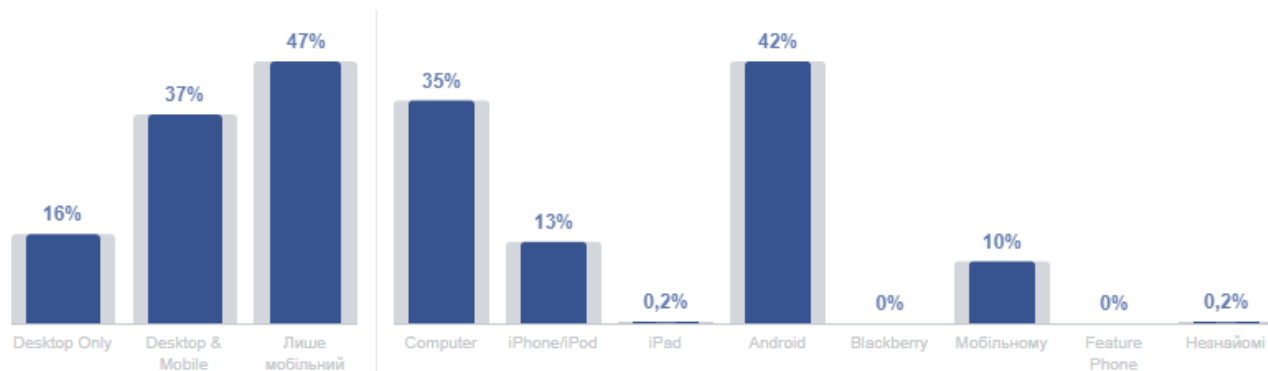
Мал.2. Активність користувачів Facebook

Технічні пристрої

Як видно з мал. 3, 65% користувачів аудиторії А відвідують Facebook за допомогою мобільних пристроїв.

Мал. 4. Використання мобільних пристроїв

Порівняння із загальною аудиторією Facebook

На основі порівняння кількості аудиторії А в обласних центрах (табл. 1) з кількістю українських користувачів мережі Facebook (табл. 5) був складений **рейтинг**

обласних центрів України за рівнем суспільного інтересу до питань громадської діяльності, громадської участі у вирішенні місцевих питань, волонтерства (табл. 1).

Зіставлення чисельності аудиторії А в обласних центрах з чисельністю загальної аудиторії Facebook показало, що найбільше представників аудиторії А знаходяться в таких містах, як: Ужгород (13,7%), Львів (10,0%), Одеса (10,0%), Тернопіль (9,0%), Дніпро (8,3%) та Київ (7,8%) (табл. 1).

Ці міста займають *перші сходинки* у рейтингу за рівнем суспільного інтересу до питань громадської діяльності, участі у вирішенні місцевих питань, волонтерства.

Відповідно, найслабше аудиторія А представлена у містах: Херсоні (5,8%), Хмельницькому (5,8%), Запоріжжі (5,5%), Миколаєві (5,4%), Чернігові (5%), Северодонецьку (4,2%).

Зазначимо, що якщо не враховувати лідера рейтингу – Ужгород, серед міст – обласних центрів коливання цього показника є незначне та складає не більше ніж 3% від середнього показника по країні, тобто *рівень Інтернет-активності мешканців* більшості великих міст України знаходиться майже на однаковому рівні (**6-7%**).

Рейтинги міст-обласних центрів за кількістю представників аудиторії А, загальною кількістю користувачів Facebook та відсоток аудиторії А у загальній аудиторії Facebook

Табл. 5.1

Місце в рейтингу	Місто	Кількість аудиторії А		Кількість користувачів Facebook		% аудиторії А у загальній аудиторії Facebook в обласному центрі	Середній %
		тис. осіб	% від загальної кількості аудиторії А по Україні	тис. осіб	% від усієї кількості користувачів Facebook в Україні		
1	Київ	150– 200	28 %	2000 – 2500	24 %	7,5 – 8,0	7,8
2	Одеса	45 – 50	8 %	450 – 500	6 %	10,0	10,0
3	Львів	35 – 40	6 %	350 – 400	4 %	10,0	10,0
4	Дніпро	25 – 30	4 %	300 – 350	4 %	8,0 – 8,5	8,3
5	Харків	25 – 30	4 %	350 – 400	5 %	7,1 – 7,5	7,3
6	Івано-Франківськ	9 – 10	2 %	100 – 150	1 %	6,0 – 9,0	7,5
7	Запоріжжя	9 – 10	2 %	150 – 200	2 %	5,0 – 6,0	5,5
8	Тернопіль	8 – 9	2 %	90 – 100	1 %	8,9 – 9,0	9,0
9	Вінниця	8 – 9	2 %	100 – 150	2 %	6,0 – 8,0	7,0
10	Чернівці	7 – 8	1 %	100 – 150	1 %	5,3 – 7,0	6,2
11	Миколаїв	6 – 7	1 %	100 – 150	1 %	4,7 – 6,0	5,4
12	Ужгород	7 – 8	1 %	50 – 60	0,6 %	13,3 – 14,0	13,7

13	Черкаси	6 – 7	1 %	80 – 90	1 %	7,5 – 7,8	7,6
14	Полтава	6 – 7	1 %	80 – 90	1 %	7,5 – 7,8	7,6
15	Кропивницький	5 – 6	1 %	70 – 80	0,8 %	7,1 – 7,5	7,3
16	Хмельницький	5 – 6	0,9 %	90 – 100	1 %	5,6 – 6,0	5,8
17	Луцьк	5 – 6	0,9 %	70 – 80	0,9 %	7,1 – 7,5	7,3
18	Рівне	5 – 6	0,9 %	80 – 90	1 %	6,2 – 6,7	6,5
19	Житомир	5 – 6	0,9 %	80 – 90	1 %	6,2 – 6,7	6,5
20	Херсон	5 – 6	0,8 %	90 – 100	1 %	5,6 – 6,0	5,8
21	Суми	4,5 – 5	0,8 %	70 – 80	1 %	6,3 – 6,4	6,4
22	Чернігів	3,5 – 4	0,6 %	70 – 80	0,9 %	5,0	5,0
23	Краматорськ	1,5 – 2	0,3 %	25 – 30	0,3 %	6,0 – 6,7	6,4
24	Северодонецьк	0,5 – 1	0,2 %	15 – 20	0,2 %	3,3 – 5,0	4,2
Разом:		–	70,1%	–	61,7%	–	–

Висновки та рекомендації

Інтерес до активної громадської участі проявляють в Україні біля **6,5%** користувачів Facebook-мереж, що складає приблизно **500-600 тис. осіб**.

Підсумкові дані аналізу кількості користувачів Facebook в Україні та загальної кількості аудиторії А підкреслюють, що саме обласні центри охоплюють більшість (**61,7%**) усіх користувачів Facebook, а серед соціально активних користувачів аудиторії А мешканці обласних центрів складають ще більший відсоток (**70,1%**).

Тим ІГС або органам влади, які планують свою комунікаційну діяльність, треба враховувати, що з цих користувачів 59 % жінок та 62 % чоловіків – це люди віком від 25 до 44 років. А 65% користувачів аудиторії А відвідують Facebook за допомогою мобільних пристроїв.

Найбільш легко ІГС знайти собі прихильників в соціальних мережах у Києві, Одесі, Львові, Дніпрі та Харкові, а найважче – у Северодонецьку, Краматорську, Чернігові Сумах, Херсоні (0,9%).

Найбільш "проактивними" містами України у користуванні соцмережами можна назвати Ужгород (13,7% користувачів з цього міста цікавляться діяльністю ІГС, питаннями участі у вирішенні місцевих питань), Львів (10%), Одеса (10%), Тернопіль (9%), Дніпро (8,3%) та Київ (7,8%) (див. табл. 1).

Відповідно, найменше проактивної аудиторії у містах: Херсоні та Хмельницькому (5,8%), Запоріжжі (5,5%), Миколаєві (5,4%), Чернігові (5%), Северодонецьку (4,2%). В цих містах необхідно більш значні зусилля, аби залучити населення, особливо, молодь, до суспільно корисної діяльності, до взаємодії з ІГС та органами влади.

- **Створення та діяльність об'єднань громадян, стимулювання їхньої участі у формуванні та реалізації місцевої політики**

Комунікація ІГС з громадою, з прихильниками: присутність та активність ІГС в соціальних мережах

За допомогою порівняльного аналізу діяльності ІГС обласних центрів України в соціальній мережі Facebook виявлявся *рівень активності зовнішньої комунікації ІГС з цільовими групами*.

Так звані фан-сторінки в соціальних мережах на сьогодні є одним з основних засобів комунікації будь-яких публічних установ з широкою аудиторією, часто більш потужним, ніж, наприклад, офіційний веб-сайт органу, установи чи організації.

В ході дослідження було виявлено 5 найбільш популярних за кількістю підписників фан-сторінок неурядових організацій, які діють в соціальній мережі Facebook в містах – обласних центрах. Було порівняно середню кількість публікацій на рік щодо проведених цими ІГС публічних заходів (розділ "Події") із середньою кількістю дописів на їхніх фан-сторінках на тиждень (розділ "Дописи").

При цьому дані по Києву не досліджувалися через те, що у столиці діє велика кількість ІГС національного рівня, які мають більш потужні комунікативні ресурси, аніж місцеві ІГС, а також їхню діяльність досить складно відокремити від діяльності саме міських ІГС.

Сторінки ІГС у Facebook зазвичай позначаються як "Громадська організація", "Неурядова організація", "Неприбуткова організація", "Благодійна організація". Пошукові запити, що були застосовані в ході дослідження, включали саме ці ключові слова.

В результаті для кожного міста – обласного центру був складений **перелік 5 найбільш "популярних" серед аудиторії Facebook місцевих ІГС** (або мереж ІГС) (див. **додаток 10**), визначена кількість анонсованих ними подій за останній рік та рівень їх щотижневої активності на фан-сторінці у вигляді публікацій.

Складений таким чином рейтинг міст (табл. 5.2) свідчить, що за кількістю підписників з великим відривом лідирують сторінки ІГС Львова, Дніпра, Одеси, Харкова та Івано-Франківська. Найменшу аудиторію мають ІГС у містах Житомирі, Хмельницькому, Чернівцях, Кропивницькому, Северодонецьку.

Рейтинг міст – обласних центрів за кількістю підписників фан-сторінок ІГС

Табл. 5.2

Місце у рейтингу	Місто	Кількість підписників	Кількість подій	Кількість дописів на тиждень
1.	Львів	60 301	32	68
2.	Дніпро	29 815	48	28
3.	Одеса	29 557	109	63
4.	Харків	25 382	58	45
5.	Ів.-Франківськ	24 454	77	92
6.	Полтава	12 301	28	42
7.	Миколаїв	12 039	28	28
8.	Ужгород	10 617	13	43

9.	Черкаси	8 925	9	42
10.	Суми	8 723	16	27
11.	Тернопіль	8 425	17	23
12.	Херсон	6 874	23	33
13.	Вінниця	6 505	23	20
14.	Луцьк	5 764	128	47
15.	Запоріжжя	5 660	47	34
16.	Чернігів	5 431	44	31
17.	Рівне	5 119	29	49
18.	Краматорськ	4 860	15	16
19.	Житомир	4 433	11	22
20.	Хмельницький	3 681	126	44
21.	Чернівці	3 501	46	15
22.	Кропивницький	3 204	28	17
23.	Севєродонецьк	1 847	21	22

У таблиці ми бачимо, що незважаючи на те, що перші 4 сходинки рейтингу посіли найбільші міста України, позиції інших міст у рейтингу переважно не співпадають з містами у рейтингу міст – обласних центрів за загальною кількістю користувачів мережі Facebook (див. табл. 5.1). Тобто активність спілкування мешканців міста та ІГС *не залежить прямо від кількості населення цього міста.*

Порівняння позицій міст у рейтингах

Табл. 5.3

Місто	Місце у рейтингу за кількістю підписників фан-сторінок ІГС	Різниця між позицією міста у рейтингу за загальною кількістю користувачів Facebook	Різниця між позицією міста у рейтингу за кількістю представників аудиторії А
Львів	1.	+2	+1
Дніпро	2.	- 2	+1
Одеса	3.	- 2	- 2
Харків	4.	- 2	0
Ів.-Франківськ	5.	+3	0
Полтава	6.	+9	+7
Миколаїв	7.	0	+3
Ужгород	8.	+13	+3
Черкаси	9.	+5	+3
Суми	10.	+7	+10
Тернопіль	11.	+1	- 4

Херсон	12.	-2	+7
Вінниця	13.	-7	- 5
Луцьк	14.	+5	+2
Запоріжжя	15.	- 10	- 9
Чернігів	16.	+2	+5
Рівне	17.	- 1	0
Краматорськ	18.	+4	+5
Житомир	19.	- 6	- 1
Хмельницький	20.	-9	- 5
Чернівці	21.	-12	-12
Кропивницький	22.	- 2	-8
Сєверодонецьк	23.	0	0

З порівняльної таблиці 5.3 ми бачимо, що у містах, які отримали **+ 5** балів і більше, – це Ужгород, Черкаси, Суми, Луцьк, Полтава, – громадські організації є більш ефективними щодо своєї комунікації в соціальних мережах, ніж ІГС у Вінниці, Запоріжжі, Хмельницькому, Чернівцях, Житомирі, які отримали оцінку 5 і менше балів.

Також із порівняння з вищенаведеним у таблиці 5.1 рейтингом міст за кількістю представників "проактивної" аудиторії А можна зробити висновок, що провідні ІГС таких міст, як Запоріжжя, Хмельницький, Чернівці, Кропивницький, Вінниця, недостатньо використовують потенціал досить проактивної громадськості своїх міст і могли би залучити значно більше прихильників, ніж зараз. В цьому їм слід брати приклад з ІГС таких міст як Полтава, Суми, Херсон, Чернігів, Краматорськ.

Напрямки діяльності найбільш популярних в соцмережі ІГС переважно такі: розвиток громад, захист екології, молодіжні організації, благодійні організації (діти, бездомні тварини), волонтерські рухи.

Висновки

За кількістю підписників з великим відривом лідирують сторінки ІГС Львова, Дніпра, Одеси, Харкова та Івано-Франківська. Найменшу аудиторію мають ІГС у містах Житомирі, Хмельницькому, Чернівцях, Кропивницькому, Сєверодонецьку.

Активність спілкування мешканців міста та ІГС не залежить прямо від кількості населення цього міста.

Провідні ІГС таких міст як Запоріжжя, Хмельницький, Чернівці, Кропивницький, Вінниця *недостатньо використовують* потенціал досить проактивної громадськості своїх міст і могли би залучити значно більше прихильників, ніж зараз. В цьому їм потрібно брати приклад з ІГС таких міст як Полтава, Суми, Херсон, Чернігів, Краматорськ.

Найбільшою популярністю користуються ІГС, що займаються розвитком громад, захистом екології, молодіжні організації, благодійні організації, волонтерські рухи.

- **Комунікації мешканців та громадських утворень між собою, формування людських спільнот на місцевому рівні**

В ході дослідження соціальних мереж відстежувалися заплановані *публічні заходи* в кожному місті – обласному центрі на теми громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади.

Дослідники виходили з того, що ІГС, яка прагне до прозорості, публічності своєї діяльності та хоче залучити потрібну кількість учасників для свого заходу, публікує у Facebook сторінку заходу у форматі "Подія", куди запрошуються відвідувачі, які можуть підтвердити свій інтерес або участь у заході. Сторінка "Події" є найбільш поширеним та зручним засобом інформування прихильників та інших осіб у соціальній мережі щодо запланованих заходів.

Моніторинг неполітичних подій у 23 містах – обласних центрах (крім міста Києва), організаторами яких є саме місцеві ІГС або органи влади, проводився протягом 2 місяців у період з 7 серпня по 8 жовтня 2017 року (табл. 5.4). В якості інструменту використовувалась система пошуку даних в Facebook, розділ "Події".

Повна таблиця з назвами сторінок та посиланнями на них наведена у **додатку 10**. За кількістю подій, про які йдеться у Facebook, можна виділити такі міста як Львів, Одеса, Краматорськ, Ужгород, Івано-Франківськ. В середньому в цих містах за місяць відбувається 4-5 крупних громадських подій. Найменше за цей час було знайдено сторінок щодо громадських подій у Житомирі, Чернівцях, Кропивницькому, Северодонецьку, Херсоні, Хмельницькому, Черкасах, Чернігові.

**Кількість подій, організованих місцевими НУО
за період 07.08–08.10.2017**

Табл. 5.4

№	Місто	Кількість подій за 2 міс.
1.	Львів	12
2.	Одеса	12
3.	Краматорськ	11
4.	Ужгород	11
5.	Івано-Франківськ	10
6.	Харків	9
7.	Дніпро	7
8.	Запоріжжя	7
9.	Рівне	6
10.	Суми	6
11.	Вінниця	5
12.	Луцьк	5
13.	Миколаїв	5
14.	Полтава	4
15.	Тернопіль	4

16.	Кропивницький	3
17.	Сєверодонецьк	3
18.	Херсон	3
19.	Хмельницький	3
20.	Черкаси	3
21.	Чернігів	3
22.	Житомир	2
23.	Чернівці	2
	Всього подій:	136

Серед подій, організованих за допомогою соціальних мереж, які сприяють розвитку соціального капіталу на місцевому рівні, можна виокремити: Ярмарку проектів та молодіжних організацій в Луцьку; проект "По сусідству" у Вінниці – курс лекцій з громадянського права, створений, аби зробити життя вінничан безпечним та комфортним; презентація підсумків роботи Громадської ради при ДонОДА (Краматорськ); Школа ужгородця: урбаністика й архітектура для дітей та батьків, захід у межах Фестивалю "Сеанс Міського Сканування" (Івано-Франківськ); Фестиваль думок у Сєверодонецьку; публічне обговорення теми "Новий Статут Львова: шанси та виклики для громади"; VolunteerWalkОдесса – обговорення волонтерського руху в Одесі; Майстерня міста Полтави 2017; тренінг у Рівному "Взаємодія громадян: активізація та самоорганізація"; УРБАН – Вуличний університет у Харкові та ін.

Висновки

Соціальні мережі створюють сприятливий простір для людей, які цікавляться певними проблемами та діляться цим інтересом з іншими людьми. Їхня взаємодія з цих питань часто виливається у певні спільні дії.

За кількістю подій, про які йдеться у Facebook, лідирують такі міста як Львів, Одеса, Краматорськ, Ужгород, Івано-Франківськ. В середньому в цих містах за місяць відбувається 4-5 крупних громадських подій.

Дослідження показало, що залучення населення до суспільно корисної діяльності через соціальні мережі потребує більш значних зусиль у містах Сєверодонецьк, Чернігів, Миколаїв, Запоріжжя, Хмельницький та Херсон. Найбільш соціально "проактивне" населення є в Ужгороді, Львові, Одесі, Тернополі, Дніпрі та Києві.

Більшу активність щодо анонсування власних подій слід проявляти ІГС у Житомирі, Чернівцях, Кропивницькому, Сєверодонецьку, Херсоні, Хмельницькому, Черкасах, Чернігові.

Рекомендації

Результати дослідження комунікації у найбільш популярній в Україні соціальній мережі – Facebook дозволили сформулювати такі **рекомендації** для забезпечення позитивного впливу на стан і розвиток соціального капіталу у громадах:

- 1) ІГС та іншим громадським утворенням, зорієнтованим на широку аудиторію:

- слід більше уваги приділяти інформуванню їх цільових груп про їхню діяльність та новини в сфері їхньої роботи через сторінки в соціальних мережах, створювати групи для комунікації між самими прихильниками;
- проводити більше публічних заходів, які анонсувати в соціальних мережах;
- вживати заходів для збільшення кількості відвідувачів їх сторінок, веб-сайтів, поширювати публікації про можливості участі мешканців громади у діяльності громадського утворення.

Для цього використовувати засоби маркетингу в соціальних медіа, об'єднувати зусилля з партнерами, залучати до інформування лідерів громадської думки, у яких є кращий потенціал дістатися до аудиторії.

Особливо це актуально для ІГС у містах Житомирі, Хмельницькому, Чернівцях, Кропивницькому, Сєвєродонецьку, які наразі мають найменшу аудиторію підписників. Провідні ІГС Запоріжжя та Вінниці також могли би залучити значно більше прихильників, ніж зараз.

Усі інші регіони та відповідно їх ІГС можуть орієнтуватись на приклади найбільш ефективного залучення мешканців ІГС таких міст як Львів, Дніпро, Одеса, Харків, Івано-Франківськ, а також Полтава, Суми, Херсон, Чернігів, Краматорськ.

Треба враховувати, що активність спілкування між собою мешканців міста та ІГС не залежить від кількості населення цього міста, отже ІГС з менших міст-обласних центрів мають такі ж можливості щодо залучення прихильників як і ІГС у великих містах.

2) Тим ІГС або органам влади, хто планує свою комунікаційну діяльність, треба враховувати, що більшість "проактивної" аудиторії – це люди віком від 25 до 44 років, більшість з яких активно зайняті своїми особистими справами. Тому месиджі для них у соціальних мережах мають бути лаконічними, а планування цієї роботи має враховувати зайнятість цих людей у робочий час.

3) Місцевому бізнесу слід звернути увагу на перспективний напрям створення громадських "хабів" та "коворкінгів" (*co-working* –спільна робота в єдиному просторі) як об'єктів соціального підприємництва, переймаючи успішний досвід, який є в Одесі, Івано-Франківську, Львові та інших містах.

Як показує практика, ефективна робота "хабів" значно підвищує рівень соціального капіталу в громаді. Діючим "хабам" слід також більше уваги приділити залученню нових прихильників в соціальних мережах та маркетингу в соціальних медіа.

7. ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕНАЛЕЖНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ГРОМАДАХ

7.1. Можливі напрямки розв'язання виявленої проблеми

Виходячи із систематизації основних компонентів, від яких, на думку авторів цього дослідження, значною мірою залежить стан соціального капіталу в Україні та умови його розвитку, пропонуються такі принципові напрямки розв'язання проблеми:

1) забезпечити належну відкритість і прозорість діяльності органів влади та їх посадових осіб шляхом постійного і повного інформування спільноти про управлінські рішення, які планується прийняти на рівні органів публічної влади та

їх підрозділів, а також про прийняті рішення та хід їхнього виконання шляхом регулярного оприлюднення проектів рішень та інформації про виконання рішень в Інтернет-ресурсах, у ЗМІ; забезпечувати доступ представників громадськості на сесії, засідання постійних комісій, наради тощо;

2) забезпечити належну реакцію влади на звернення громадян і на запити публічної інформації шляхом налагодження чіткої роботи із зверненнями громадян, які надходять поштою та по телефонних "гарячих лініях", на особистих прийомах керівників, під час консультацій з громадськістю; належно, відповідно до закону та встановленого порядку реагувати на отримані органами влади запити на публічну інформацію, петиції, місцеві ініціативи; проводити силами відповідних служб соціологічні опитування, вивчати публікації у ЗМІ та у мережі Інтернет; постійно вивчати стан та вживати заходів щодо покращення зовнішніх комунікацій органу влади;

3) проводити активну та адаптовану до місцевих умов просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу органів влади серед населення шляхом зустрічей з мешканцями представників місцевої влади та залучених експертів, проведення тематичних теле- та радіопередач, активного використання соціальних мереж, організації дискусійних майданчиків, випуску спеціальних буклетів, брошур та інших видів друкованої інформаційної продукції, присвяченій розкриттю змісту та деталей реформ і суспільних змін, що відбуваються, поширення позитивного досвіду інших територіальних громад;

4) стимулювати активність громадян та залучати їх до вирішення місцевих питань шляхом включення в регламенти, положення та інші організаційно-правові документи, що регулюють діяльність органів влади, норм, які забезпечують відкритість діяльності цих органів та реальні форми залучення громадськості; частіше виносити суспільно значущі питання на колективне обговорення; запрошувати представників зацікавленої громадськості на спільні культурно-масові заходи, толоки; включати фахових представників громадськості, науковців до складу колегій, робочих груп, запрошувати їх у якості учасників нарад в органах влади тощо;

5) сприяти створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулювати їхню участь у формуванні та реалізації місцевої політики шляхом розробки, ухвалення та виконання місцевих програм сприяння розвитку громадянського суспільства, надання пільг та інших видів підтримки громадським, благодійним, волонтерським організаціям, органам самоорганізації населення; включати представників ІГС до складу конкурсних комісій, робочих та експертних груп; забезпечити належну організацію процесів створення та роботу громадських рад, громадських колегій, координаційних рад й інших консультативно-дорадчих органів;

6) створювати умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяти формуванню місцевих людських спільнот шляхом проведення масових тематичних соціально-культурних заходів (фестивалів, Днів сусідства, святкових та урочистих заходів); створювати організаційні і технічні умови для активного спілкування мешканців усіх поколінь безпосередньо та через сучасні засоби комунікацій, підтримувати діяльність Університетів третього віку; організовувати курси для навчання комп'ютерній грамотності людей старшого віку, мережу клубів та центрів дозвілля;

7) створювати умови для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулювати розвиток міжсекторальної взаємодії шляхом створення спеціальних Інтернет-порталів, використання онлайн-комунікацій для безперешкодного доступу мешканців до відповідних органів та посадових осіб; проведення керівниками особистих прийомів та консультацій в дистанційному режимі; розвиток публічно-приватного партнерства; використання місцевих грантів та інших конкурсних механізмів підтримки проектів ІГС, запровадження і поширення у міських та в об'єднаних територіальних громадах механізму соціального замовлення як одного з найбільш ефективних засобів міжсекторальної взаємодії для вирішення пріоритетних соціальних проблем цих територіальних громад

8) розвивати громадський контроль та громадську експертизу діяльності та управлінських актів органів публічної влади на різних стадіях підготовки і прийняття цих актів шляхом ухвалення окремих положень та норм у статутах ТГ щодо забезпечення встановленого порядку та максимальної гласності цих процесів, передбачити процедуру ретельного вивчення та врахування у діяльності та в актах органів влади результатів громадської експертизи; сприяти проведенню громадського моніторингу виконання планів, діючих програм, у тому числі у вигляді громадських слухань, загальних зборів та конференцій представників мікрогромад, звітування депутатів та керівників органів влади;

9) підвищувати кваліфікацію учасників владно-громадської взаємодії шляхом цільового навчання службовців знанням, умінням та навичкам щодо співпраці із громадянами та громадськими інститутами, а лідерів громадських утворень – інструментам громадської участі, основам державного управління, діловодству, процедурам підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень; практикувати проведення спільних навчань представників органів влади та ІГС, в ході яких навчати їх механізмам співпраці і взаємодії влади з громадськістю.

7.2. Обмеження при розв'язанні проблеми

При розв'язанні означеної проблеми слід враховувати як внутрішні, так і зовнішні обмеження.

До **внутрішніх обмежень** можна віднести:

- відсутність традиції у влади радитись із народом, якого представники влади сприймають зазвичай як об'єкта свого управлінського впливу, а не як суб'єкта спільного вирішення проблем;

- низький фаховий рівень посадових і службових осіб владних органів у питаннях взаємодії з громадськістю;

- практично повна відсутність матеріальної і моральної мотивації у посадовців витратити час і сили на спілкування із представниками громадськості, на вислуховання скарг, претензій, пропозицій, які вимагають змінювати щось звичне;

- побоювання осіб від влади втратити реальний вплив на стан справ на підвідомчій території через передачу частини повноважень громадськості;

- низький рівень довіри до влади та її представників з боку громадськості, обумовлений негативним попереднім досвідом спілкування із нею;

- низький рівень знань представників громадськості у сфері, де вони намагаються впливати на процес управління, і взагалі – слабка знання організації та механізмів функціонування системи влади.

До **зовнішніх обмежень** розв'язання вказаної проблеми слід віднести:

- напружену суспільно-політичну ситуацію в Україні, яка пов'язана із зовнішньою агресією та постмайдановою трансформацією українського суспільства;
- плани реформування системи влади та інших сфер суспільства, проголошені Президентом України, які потребують чималих зусиль посадовців і на певному етапі відволікатимуть їхню увагу від питань залучення громадськості;
- недосконале, значною мірою декларативне і місцями суперечливе чинне законодавство у сфері забезпечення участі громадськості, яке потребує модернізації.

7.3. Критерії оцінювання успішності розв'язання проблеми

У якості *критеріїв* оцінки розв'язання означеної проблеми експерти обрали такі:

1) оцінка відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади та її посадових осіб має здійснюватись:

- за наявністю на офіційному сайті органу влади усієї відкритої інформації про її діяльність, зокрема тієї, що стосується участі громадськості;
- за активністю представників керівництва органів влади у проведенні брифінгів, прес-конференцій та інших видів висвітлення діяльності цих органів;
- за ступенем залученості представників ЗМІ, у тому числі недержавних, на заходи, що влада проводить самостійно та разом із громадськістю;

2) оцінка належної реакції влади на звернення громадян та на запити публічної інформації:

- за узагальненими даними роботи органів влади зі зверненнями громадян, які надходять поштою та по телефонних "гарячих лініях";
- за даними обробки звернень громадян, отриманих на особистих прийомах керівників та під час консультацій з громадськістю;
- за результатами (кількістю і термінами) задоволення запитів на публічну інформацію у звітному періоді;

3) оцінка просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи органів влади серед населення:

- за кількістю та тематикою зустрічей представників місцевої влади та залучених експертів з мешканцями, за кількістю учасників цих зустрічей;
- за кількістю випущених спеціальних буклетів, брошур та інших видів друкованої інформаційної продукції, присвяченої розкриттю змісту суспільних змін;
- за кількістю та активністю використання соціальних мереж;
- за кількістю підготовлених і проведених тематичних теле- та радіопередач, заходів з обміну позитивним досвідом у сфері налагодження міжлюдських та владно-громадських комунікацій;

4) оцінка діяльності влади щодо стимулювання активності громадян та залучення їх до вирішення місцевих питань має здійснюватись:

- за кількістю видів, форм та випадків залучення громадськості, які було використано органами влади протягом звітного періоду, у тому числі через Інтернет;
- за даними, отриманими в ході соціологічних опитувань громадськості, яка була залучена до різних форм участі у вирішенні місцевих питань, стосовно результативності цієї участі;
- за рейтинговим місцем, яке посідає область серед інших областей України за показниками участі громадськості, визначене на основі оцінювання, що проводиться центральними органами влади або недержавними аналітичними центрами.

5) оцінка сприяння створенню та діяльності об'єднань громадян, стимулювання їхньої участі у формуванні та реалізації місцевої політики має здійснюватись:

- за кількістю створених і активно діючих громадських, благодійних організацій, органів самоорганізації населення та інших громадських утворень;
- за кількістю ІГС, які отримують кошти з місцевого бюджету, та за обсягом цих коштів;
- за кількістю ІГС, які отримали пільги (по платі за оренду займаного приміщення, по податках, що надходять до місцевого бюджету та ін.) і за обсягом цих пільг;

6) оцінка створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяння формуванню місцевих людських спільнот має здійснюватись:

- за кількістю проведених масових тематичних соціально-культурних заходів (фестивалів, Днів сусідства, святкових та урочистих заходів) та кількості їх учасників;
- за кількістю створених і працюючих комунікаційних майданчиків, хабів для активного спілкування мешканців усіх поколінь безпосередньо та через сучасні засоби комунікацій;
- за кількістю активних учасників діяльності Університетів третього віку, курсів для навчання комп'ютерній грамотності людей старшого віку, мережі клубів та центрів дозвілля;

7) оцінка створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулювання розвитку міжсекторальної взаємодії має здійснюватись:

- за ступенем приведення норм місцевих НПА (регламентів, програм, порядків, положень, інструкцій, посадових інструкцій) у відповідність сучасним нормам законодавства, які передбачають розширення участі громадськості в усіх сферах діяльності обласної влади;
- за кількістю нових НПА, проекти яких були розглянуті в ході консультацій з громадськістю, разом із оцінкою урахування пропозицій громадських експертів;
- за кількістю проектів, що поступили від ІГС на конкурси проектів для реалізації за рахунок бюджетних та залучених коштів, кількості реалізованих проектів та загальних обсягів витрачених коштів;

8) оцінка розвитку громадського контролю та громадської експертизи діяльності та управлінських актів органів публічної влади має здійснюватись:

- за кількістю та масштабом різних форм громадського контролю, застосованих ІГС за звітний період;
- за кількістю громадських експертиз, проведених силами ІГС у звітному періоді;
- за звітними даними про результати громадського моніторингу виконання чинних обласних програм;

9) оцінка роботи з підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії має здійснюватись:

- за кількістю фахівців органів влади та їх структурних підрозділів, що пройшли і проходять навчання у системі вищої управлінської та магістерської освіти;
- за кількістю фахівців органів влади та їх структурних підрозділів, що пройшли у звітному періоді короткотермінове навчання у системі підвищення кваліфікації керівних кадрів;
- за кількістю представників ІГС, які взяли участь у навчальних заходах, проведених органами публічної влади або за їх сприянням.

7.4. Визначення альтернатив розв'язання проблеми

Експерти розглянули три можливих сценарії вирішення виявленої в ході дослідження **проблеми** неналежного стану соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин: *інерційний, модернізаційний та мобілізаційний*.

Інерційний сценарій побудований на максимально можливому в нинішніх умовах збереженні існуючого статус-кво без проявлення будь-якої ініціативи з боку органів влади. При цьому вони, звичайно, мають здійснювати ті обов'язкові зміни, що обумовлені змінами до чинного законодавства і необхідністю приведення у відповідність із ними місцевих НПА. Поряд із цим мінімально коригується практика діяльності місцевих органів влади (ухвалення обов'язкових локальних нормативних актів, звітності, виконання державних регіональних програм тощо). ІГС у цьому варіанті сценарію виступають у ролі спостерігачів та реагують на разові запрошення долучитись в якості експертів до відпрацювання вказаних проектів НПА.

Даний сценарій базується на мінімізації ініціативи та відповідальності органів публічної влади та громадських інституцій за стан справ на своїх територіях, а орієнтований скоріше на очікування позитивних змін, які мають надійти "зверху".

Модернізаційний сценарій побудований на ініціюванні публічною владою змін до своєї політики, а відповідно і до своїх НПА. Ці зміни обумовлені усвідомленням керівництва владних органів необхідності посилити відкритість своєї діяльності, але при обмеженому залученню громадськості до вирішення місцевих питань та слабому розвитку міжсекторальної співпраці.

При цьому органи влади вживають заходів щодо доведення змісту реформ та інших суспільних змін до відома громадськості, надають консультації тим представниками ІГС, хто прагне разом із владою брати участь у здійсненні суспільно корисних справ, обмежуючи діяльність тих ІГС, хто береться оцінювати і, тим паче, критикувати її діяльність.

Одночасно місцева влада звертається до вищих органів влади (ВРУ, КМУ, ЦОБВ) з ініціативою внесення відповідних змін до чинного законодавства (Типового регламенту діяльності місцевих органів виконавчої влади, Типових положень про структурні підрозділи ОДА, порядку проведення конкурсів соціального замовлення тощо) на предмет підвищення відкритості та гласності цих процесів, а також удосконалює власні НПА. При цьому про розширення участі громадськості майже не йдеться – вона, у цілому слабо залучена до реалізації згаданих ініціатив і залишається скоріше *об'єктом*, аніж суб'єктом місцевої політики.

Даний сценарій вирішення проблеми базується на збереженні основної відповідальності на органах влади та переважно патерналістському відношенні до діяльності цієї влади з боку громадськості.

Мобілізаційний сценарій вирішення проблеми базується на максимальному поєднанні ініціативи як з боку самої громадськості, яка виступає в цьому разі однією з рушійних сил змін місцевої політики, так і активних, системних дій з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Синергетичний ефект досягається завдяки спільним зусиллям органів влади, громадян та ІГС, які активно використовують на практиці оновлені правила підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень, максимально використовуючи внутрішні ресурси громад та наявні можливості чинного законодавства, пропонуючи паралельно зміни до нього вищим органам влади.

Крім того, представники ІГС та громадські експерти забезпечують громадський супровід виконання ухвалених на загальнодержавному та на місцевому рівні актів, здійснюють громадський контроль та громадську експертизу їхньої реалізації, надають необхідну методичну, організаційну і технічну допомогу, залучають додаткові зовнішні ресурси для вирішення завдань соціально-економічного розвитку територій.

Даний сценарій базується на спільній ініціативі влади і громади щодо модернізації умов для владно-громадської взаємодії, розподілення солідарної відповідальності за формування та реалізацію місцевої політики між владою і громадськістю, покращення стану соціального капіталу та якості життя людей.

7.5. Оцінювання альтернатив розв'язання проблеми та обрання оптимального сценарію

Сформульовані вище три сценарії вирішення *проблеми неналежного стану соціального капіталу* у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин були піддані експертами порівняльній оцінці за такими *критеріями*: 1) фінансова економність; 2) організаційна простота; 3) нормативна забезпеченість; 4) врахування ґендерних особливостей; 5) політична прийнятність; 6) соціальна ефективність; 7) можливість реалізації.

Враховуючи різну значущість вказаних критеріїв для вирішення проблеми, експерти, спираючись на свій професійний досвід, визначили вагомість кожного критерію (див. таблицю). За результатами цього "зважування" найбільш "вагомим" критерієм виявилася *фінансова економність* варіанту, що обумовлено, вочевидь, вкрай важким сучасним фінансовим становищем в Україні і необхідністю жорсткої економії бюджетних коштів.

Після цього кожний із запропонованих сценаріїв вирішення проблеми експерти оцінили за вказаними критеріями за 5-бальною шкалою. Для кожного сценарію розраховувалась сума добутків середніх оцінок по кожному критерію на відповідну вагомість цих критеріїв. В результаті кожний сценарій набрав свій рейтинговий бал (**див. додаток 11**).

За результатами проведених розрахунків найвищий бал – **3,88** з максимально можливих 5 балів отримала **мобілізаційна стратегія**, яка побудована на поєднанні владної та громадської ініціативи та розподіленні відповідальності за формування та реалізацію місцевої політики між владою і громадськістю.

На другому місці із результуючою оцінкою **3,54** бали опинилась **модернізаційна стратегія**, яка побудована на поєднанні ініціативності влади із пасивністю громадськості.

Нарешті, останнє місце із оцінкою **2,82** бали посіла **інерційна стратегія**, яка побудована на мінімальній ініціативності як з боку влади, так і громадськості.

Варто зазначити, що по окремих критеріях перевагу мали різні стратегії. Так, **інерційна стратегія** отримала найвищі оцінки серед усіх варіантів по критеріях фінансової економності та організаційної простоти.

Модернізаційна стратегія виявилася найкращою за критеріями можливості її реалізації та врахування ґендерних особливостей. А **мобілізаційна** стратегія виявилася найкращою у порівнянні з іншими варіантами по критеріях нормативної забезпеченості, політичної прийнятності та соціальної ефективності.

У зв'язку із викладеним, мобілізаційна стратегія обрана **базовим алгоритмом** та організаційно-методичною основою усього комплексу заходів, які пропонується здійснити для вирішення проблеми. Цей комплекс заходів має бути розподілений по управлінських рівнях (загальнодержавному, обласному, місцевому та рівню громадянського суспільства) і включати такі **напрямки**:

- забезпечення належної відкритості і прозорості діяльності органів влади та їх посадових осіб;
- забезпечення належної реакції влади на звернення громадян та на запити публічної інформації;
- забезпечення проведення активної та адаптованої до місцевих умов просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи органів влади серед населення;
- стимулювання активності громадян та залучення їх до вирішення місцевих питань;
- сприяння створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулювання їхньої участі у формуванні та реалізації місцевої політики;
- створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяння формуванню людських спільнот;
- створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулювання розвитку міжсекторальної взаємодії;
- розвиток громадського контролю та громадської експертизи діяльності та управлінських актів органів публічної влади;
- підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

В ході цього дослідження виявлено, що в більшості областей та в місті Києві поки що **не створено належних умов** для формування і розвитку соціального капіталу у сферах міжлюдських та владно-громадських відносин. Зокрема:

- **Не забезпечена належним чином відкритість та прозорість діяльності органів обласної влади та їх посадових осіб**, оскільки немає постійного і повного інформування спільноти про управлінські суспільно-значущі рішення, що планує прийняти влада, та про хід виконання прийнятих рішень; на офіційних сайтах інформація часто застаріла, немає суспільно важливих актів, вони часто обмежують можливості для комунікації влади з громадою; майже відсутній механізм вільного (хай і обмеженого) доступу зацікавлених представників громадськості на сесії облради, засідання постійних комісій, апаратні та інші наради; більшість органів місцевої влади не додержується законодавчих вимог щодо регулярної публічної звітності керівників, а також ці органи не завжди адекватно реагують на звернення громадян та на запити публічної інформації;

- **Зворотній зв'язок від громадськості до влади є слабким і нерегулярним**, він обмежується зверненнями, які надходять від громадян та ІГС поштою та по телефонних "гарячих лініях", в ході особистих прийомів керівників та під час поодиноких та нерегулярних консультацій з громадськістю; при цьому неможливо зробити аналіз звернень громадян за попередні роки, оскільки архіви цих даних зазвичай не оприлюднено; майже не проводиться органами влади регіонального та місцевого рівня вивчення громадської думки за допомогою соціологічних досліджень, не робиться системного аналізу змісту публікацій в ЗМІ та у мережі Інтернет з питань стану та розвитку соціального капіталу;

- **Через зменшення практичної підтримки розвитку ІГС з боку профільних управлінь ОДА (КМДА, ОВЦА) зменшено рівень співпраці органів влади з ІГС**, майже не створюються сприятливі умови для формування та діяльності громадських і благодійних організацій, органів самоорганізації населення, інших ІГС, відповідні підрозділи дуже обмежено надають їм методичну допомогу у створенні та організації діяльності; зменшено кількість нежитлових приміщень, які виділяються ІГС на пільгових умовах для їх статутної діяльності, лише у поодиноких випадках проводиться часткова оплата вартості комунальних послуг за рахунок бюджетних коштів; мало використовуються конкурсні механізми підтримки проектів ІГС, зокрема, механізм соціального замовлення, а неналежна організація конкурсів проектів, які нерідко грішать протекціонізмом, знижує бажання ІГС брати участь у цих конкурсах;

- **Недосконалість чинних актів законодавства, діючих регламентів та інших організаційно-правових актів**, якими керуються у своїй роботі органи влади та їх структурні підрозділи, не дає можливості належним чином залучати громадськість до формування та реалізації місцевої політики, оскільки вони не передбачають або різною мірою обмежують реальну можливість участі громадськості у процесах підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень і містять скоріше декларативні, аніж робочі норми щодо цієї участі.

- **Істотно відстає від вимог практики підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії**, зокрема цільове навчання державних службовців та службовців місцевого самоврядування механізмам співпраці влади і

громадськості; підвищення кваліфікації відбувається епізодично, охоплює достатньо вузьке коло осіб і не набуло системного характеру; про навчання лідерів громадських утворень силами або за сприяння відповідальних за це підрозділів органів влади зараз взагалі майже не йдеться.

Згадані недоліки дають підстави констатувати, що створені зараз в Україні організаційно-правові умови для формування і розвитку соціального капіталу **неповною мірою відповідають** сучасним державним пріоритетам та суспільним очікуванням.

Разом із тим дослідження показало, що як на рівні діяльності органів публічної влади, так і на рівні громадської діяльності є **чимало прикладів** професійного, творчого, відповідального ставлення людей до виконання своїх службових обов'язків та здійснення своєї суспільної місії. Деякі із цих прикладів наведені в даному Аналітичному звіті. Вони заслуговують на всіляку увагу, вивчення та розповсюдження.

У розрізі **окремих видів дослідження** його підсумки виглядають таким чином.

Думка національних та місцевих експертів

Соціальний капітал в Україні характеризується відносно низьким рівнем відповідальності людей за стан справ на своїй території та в державі, низькою довірою до інституцій влади та високим рівнем суспільної напруженості. В той же час відбувається консолідація навколо існуючих проблем, продовжується активна діяльність волонтерських рухів, рівень довіри до яких в українському суспільстві найвищий.

Серед причин пасивності громади – зневіра та розчарованість людей, низький рівень довіри, в першу чергу до інститутів влади, брак інформації, занепад села та виїзд молоді як потенційно активної групи, бідність, незнання інструментів впливу на стан справ у громаді та відсутність відповідної інфраструктури.

У діяльності громадських організацій зазначаються такі **недоліки і проблеми**: феномен "вигорання", невелика кількість дієвих ІГС в кожній громаді, відсутність фаховості та фокусу організації на певній проблемі або цільовій групі.

Майже всі представники органів влади вважають, що влада є зацікавленою в залученні мешканців до розвитку громади та всіляко сприяє активності мешканців, а серед представників громадськості так вважає меншість.

Причиною відсутності реальної зацікавленості влади респонденти вважають непрофесійність представників влади, незнання інструментів співпраці та відсутність відповідних навичок, а також страх влади перед контролем за своєю діяльністю.

Успіх впливу забезпечують такі складові соціального капіталу як активність, небайдужість та згуртованість мешканців навколо існуючої проблеми, рівень інформування громадян, безпосереднє живе спілкування.

Хоча нормативно-правових акти в більшості громад є, але не завжди застосовуються на практиці через бюрократичність, неактивність мешканців та брак знань щодо застосування цих інструментів, деє вони ще знаходяться у стані розробки.

Головною категорією, яку зазначили всі експерти, є соціальні зв'язки, які проявляються у готовності до спільних дій з метою досягнення позитивних цілей та змін. На думку експертів, відсоток активних українців становить від 15% до 25%.

Більшість українців не відчувають власну відповідальність за стан справ у своїй громаді і тип паче в Україні у цілому. Українське суспільство не є консолідованим: Консолідація відбувається фрагментарно – для вирішення конкретних проблем.

Інфраструктура та законодавство які мали би сприяти розвитку громадянського суспільства та покращенню стану соціального капіталу, потребують удосконалення.

Наявність та якість локальних НПА у громадах

Оцінка наявності вказаних вище 16 основних видів локальних НПА в обласних центрах та визначених ОТГ засвідчив, що громади обласних центрів забезпечені цими НПА у середньому на 48%, а ОТГ – на 16%. Єдиний вид локального НПА, який є у наявності у всіх громадах, – це Регламент діяльності місцевої ради. За рівнем забезпечення локальними НПА серед обласних центрів лідирують Суми (13 з 16), Львів, Івано-Франківськ та Чернівці (по 12). Найнижче місце в рейтингу за цим показником посідає Житомир (3).

Єдиним локальним НПА серед усіх зазначених 16 видів, який є у наявності як в обласних центрах, так і в ОТГ, є *регламент діяльності місцевої ради*.

Дослідження підтвердило, що сучасний рівень нормативного забезпечення життєдіяльності територіальних громад як цілісних соціальних організмів залишається **вкрай низьким і явно недостатнім** для належного врегулювання усіх важливих питань управління життєдіяльністю та розвитком цих громад, у тому числі питань формування і розвитку соціального капіталу.

Офіційні сайти обласних центрів та ОТГ

Дослідження офіційних сайтів обласних центрів свідчить про недостатній рівень забезпечення їх роботи. Показники, що характеризують забезпечення участі громадськості у вирішенні місцевих питань через сайти нижче, аніж повнота та якість висвітлення діяльності органу влади та інформування населення.

За підсумками експертного оцінювання, найвищі оцінки отримали сайти Івано-Франківської, Львівської, Дніпровської, Харківської, Черкаської та Чернівецької міських рад, які в основному успішно виконують функцію комунікації влади з громадськістю, чим створюють основу для формування і розвитку соціального капіталу у своїх громадах.

Ситуація із офіційними сайтами досліджених ОТГ є істотно гіршою. Найбільш повно висвітлюють різні аспекти діяльності органів влади ОТГ та життя громади сайти Тетерівської ОТГ Житомирської області, Грабовецької ОТГ Львівської області, Вашківецької ОТГ Чернівецької області та Комиш-Зорянської ОТГ Запорізької області.

Взагалі не мають сайтів з числа досліджуваних ОТГ: Великоандрусівська ОТГ Кіровоградської області, Гладківська ОТГ Херсонської області та Батуринська ОТГ Чернігівської області.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що об'єднані територіальні громади неповною мірою і неналежним чином використовують офіційні сайти як інструмент комунікацій влади з громадськістю і не створюють тим самим належних умов для формування і розвитку соціального капіталу в об'єднаних громадах.

Динаміка розвитку об'єднань громадян

Кількість громадських організацій з початку 2013 по теперішній час зростає, але повільно. Дається взнаки наростання розчарування та депресивних настроїв, а також відсутність реальної підтримки розвитку ІГС з боку держави та місцевої влади.

У той же час динаміку сталого зростання кількості ОСББ в Україні можна пояснити активною державною підтримкою цієї форми об'єднань співвласників, якої, на жаль, інші ІГС не отримують.

Темпи зростання кількості ОСНів в Україні, що зареєстровані як юридичні особи, відносно повільні, що можна пояснити тим, що більшість нових ОСНів легалізуються шляхом повідомлення – без утворення юридичної особи. А отже не потрапляють до офіційної статистики громадських утворень.

У той же час, за оцінками виконавців цього проекту, на даний момент кількість ОСНів, які фактично діють у громадах, разом із тими, що перебувають на різних стадіях утворення, помітно зростає і досягає приблизно 10-12 тисяч.

Стан та розвиток соціальних мереж

Соціальні мережі створюють сприятливий простір для людей, які цікавляться певними проблемами та діляться цим інтересом з іншими людьми. Їхня взаємодія з цих питань часто виливається у певні спільні дії.

Найбільш активними у функціонуванні та розвитку соціальних мереж є громади Львова, Одеси, Краматорська, Ужгорода, Івано-Франківська, найменш активними – громади Сєвєродонецька, Чернігова, Миколаєва, Запоріжжя, Хмельницького та Херсону.

Більшість "проактивної" аудиторії – це люди віком від 25 до 44 років, однак останнім часом намітилась тенденція долучення до спілкування у соціальних мережах людей старшого віку.

Стан та діяльність консультативно-дорадчих органів

В Україні діє розгалужена мережа КДО, створених при органах публічної влади усіх рівнів. Лише при обласних органах виконавчої влади їх створено майже 1 000. КДО виконують важливі експертні, координаційні та суспільно-просвітні функції, що робить їх необхідною складовою системи управління суспільним розвитком.

Серед КДО виділяються громадські ради, які створюються як при органах виконавчої влади, так і при органах місцевого самоврядування. Але існуючі недоліки у порядку їхнього формування та системі роботи не дозволяють поки цьому інституту місцевої демократії розкрити увесь свій потенціал.

Сьогодні відповідно до указу Президента України в регіонах створено Координаційні ради з питань сприяння розвитку громадянського суспільства, які мають сприяти реалізації Національної стратегії. Але поки що внесок цих коордрад у зазначену справу відчувається слабо.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Нової динаміки розвитку соціального капіталу у країні може надати здійснення ефективної гуманітарної політики, яка має базуватись на формулі "**З людьми і для людей**". Де "для людей" – це мета, а "з людьми" – це умова, засіб її досягнення.

Для результативної реалізації суспільних перетворень влада повинна заручитись реальною підтримкою громадськості. **В Україні цього можна досягти через:**

1) забезпечення належної відкритості і прозорості діяльності як органів влади та їх посадових осіб, так і самих ІГС шляхом постійного і повного інформування владою спільноти про управлінські рішення, які планується прийняти на рівні органів публічної влади та їх підрозділів, а також про прийняті рішення та хід їхнього виконання; регулярного оприлюднення проектів рішень та інформації про виконання рішень в Інтернет-ресурсах, у ЗМІ; забезпечення доступу представників громадськості на сесії, засідання постійних комісій, наради; відкритістю та регулярною публічною звітністю ІГС про свою діяльність;

2) забезпечення належної реакції влади на звернення громадян і на запити публічної інформації шляхом налагодження чіткої роботи зі зверненнями громадян, які надходять поштою та по телефонних "гарячих лініях", на особистих прийомах керівників, під час консультацій з громадськістю; належного, відповідно до закону та встановленого порядку реагування на отримані органами влади запити на публічну інформацію, петиції, місцеві ініціативи; проведення силами відповідних служб соціологічних опитувань, вивчення публікацій у ЗМІ та у мережі Інтернет; постійного вивчення стану та вжиття заходів щодо покращення зовнішніх комунікацій органів влади та їхньої ефективної реакції на звернення та запити;

3) проведення серед населення активної та адаптованої до місцевих умов просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи органів влади шляхом регулярних зустрічей з мешканцями представників місцевої влади та залучених експертів, проведення тематичних теле- та радіопередач, активного використання соціальних мереж, організації дискусійних майданчиків, випуску спеціальних буклетів, брошур та інших видів друкованої інформаційної продукції, присвяченій розкриттю змісту та деталей реформ і суспільних змін, що відбуваються, поширення позитивного досвіду інших територіальних громад;

4) стимулювання активності громадян та залучення їх до вирішення місцевих питань шляхом включення в регламенти, положення та інші організаційно-правові документи, що регулюють діяльність органів влади, норм, які забезпечують реальні механізми залучення громадськості; винесення суспільно значущих питань на колективне обговорення; запрошення представників зацікавленої громадськості на спільні культурно-масові заходи, толоки; включення фахових представників громадськості, науковців до складу колегій, робочих груп, запрошення їх у якості учасників нарад в органах влади та ін.;

5) сприяння створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулювання їхньої участі у формуванні та реалізації місцевої політики шляхом розробки, ухвалення та виконання місцевих програм сприяння розвитку громадянського суспільства, надання пільг та інших видів підтримки громадським, благодійним, волонтерським організаціям, органам самоорганізації населення; включенням представників ІГС до складу конкурсних комісій, робочих та експертних груп; забезпечення належної організації процесів створення та роботи громадських рад, громадських колегій, координаційних рад й інших консультативно-дорадчих органів;

6) створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяння формуванню місцевих людських спільнот шляхом проведення масових тематичних соціально-культурних заходів (фестивалів, Днів сусідства, святкових та урочистих заходів); створення організаційних і технічних умов для активного спілкування мешканців усіх поколінь безпосередньо та через сучасні засоби комунікацій, підтримки діяльності Університетів третього віку; організації курсів для навчання комп'ютерній грамотності людей старшого віку, створення і діяльності мережі клубів та центрів дозвілля;

7) створення умов для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулювання розвитку міжсекторальної взаємодії шляхом створення спеціальних Інтернет-порталів, використання онлайн-комунікацій для безперешкодного доступу мешканців до відповідних органів та посадових осіб; проведення керівниками особистих прийомів та консультацій в дистанційному режимі; розвитку публічно-приватного партнерства; використання місцевих грантів та інших конкурсних механізмів підтримки проектів ІГС, запровадження і поширення у міських та в об'єднаних територіальних громадах механізму соціального замовлення для вирішення пріоритетних соціальних проблем цих громад;

8) розвиток громадського контролю та громадської експертизи діяльності та управлінських актів органів публічної влади на різних стадіях підготовки і прийняття цих актів шляхом ухвалення окремих положень та норм у статутах ТГ щодо забезпечення встановленого порядку та максимальної гласності цих процесів, додержання процедури ретельного вивчення та врахування у діяльності та в актах органів влади результатів громадської, у тому числі громадської антикорупційної експертизи; сприяння проведенню громадського моніторингу виконання планів, діючих програм, у тому числі у вигляді громадських слухань, загальних зборів та конференцій представників мікрогромад; публічного звітування депутатів та керівників органів влади; посилення громадського контролю за діяльністю органів влади, аби унеможливити створення за допомогою корупційних механізмів "кишенькових" громадських рад, імітаційної громадськості та "протестної індустрії"³⁰;

9) підвищення кваліфікації учасників владно-громадської взаємодії шляхом цільового навчання службовців знанням, умінням та навичкам щодо співпраці із громадянами та громадськими інститутами, а лідерів громадських утворень – інструментам громадської участі, основам державного управління, діловодству, процедурам підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень; проведення спільних навчань представників органів влади та ІГС, в ході яких навчати їх механізмам співпраці і взаємодії з громадськістю.

Для можливості успішного впровадження сформульованих вище завдань **пропонується:**

1. Виконавцям проекту виступити з ініціативою і звернутись до вищих органів державної влади – Президента України, Верховної Раді, Кабінету Міністрів та відповідних ЦОБВ, – з конкретними пропозиціями щодо системного і комплексного внесення змін до чинних актів законодавства з урахуванням вироблених в ході цього дослідження рекомендацій.

³⁰ Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» / НІСД, 2017. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/book_2017/Poslanya_druk_fin.pdf

2. Коаліції громадських організацій – виконавців проекту разом із іншими партнерськими організаціями забезпечити експертний громадський супровід включення зазначених пропозицій до порядку денного відповідних органів публічної влади, розробки та прийняття необхідних змін до чинних НПА. Забезпечити максимальну гласність цим процесам.

3. Широко оприлюднити результати дослідження та направити їх цільовим шляхом в усі ОДА, ОВЦА, Київській МДА, обласним радам, а також міським радам міст обласного значення та дослідженим ОТГ з пропозиціями врахувати оцінки та рекомендації, напрацьовані в ході даного дослідження.

4. Громадським організаціям – членам громадської коаліції, регіональним експертам, які брали участь у цьому дослідженні вивчити його результати та запозичити корисний досвід, кращі практики щодо створення умов для розвитку соціального капіталу для втілення у життя у своїй діяльності. Рекомендувати налагодити контакти та обмін досвідом із хабами громадського спілкування, що діють у Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Одеській та Херсонській областях.

5. Звернутись до навчальних закладів системи НАДУ, вищих навчальних закладів гуманітарного профілю, регіональних центрів підвищення кваліфікації державних службовців та службовців місцевого самоврядування з пропозиціями спільно підготувати і провести цикл занять з питань розвитку міжлюдських та владно-громадських комунікацій із залученням представників ІГС та активних громадян.

6. Слід звернути особливу увагу на розвиток спілкування між людьми за допомогою Інтернет-технологій, онлайн-комунікацій, створенню нових та розвитку існуючих соціальних мереж, наповненню цих комунікацій суспільно важливим змістом. Однак при цьому слід враховувати, що онлайн-демократія не може повноцінно замінити офлайн-демократію, тобто, безпосереднє спілкування людей.

7. Одним із *головних завдань* громадськості, зокрема виконавців цього проекту, має стати здійснення системного, комплексного та професійного громадського моніторингу реалізації усіх пропозицій щодо створення належних умов та сприяння розвитку соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ³¹ стану та умов для розвитку соціального капіталу у громадах України

Дослідження здійснюється в межах проекту "Нові виклики щодо розвитку громадської участі та соціального капіталу в громадах", який реалізує Одеський інститут соціальних технологій (далі – Інститут) у партнерстві із Всеукраїнською асоціацією сприяння самоорганізації населення (далі – Асоціацією) та Європейською Асоціацією локальної демократії ALDA за підтримки Міжнародного фонду "Відродження".

Проблема, яка підлягає дослідженню:

Комплексній трансформації українського суспільства, яка відбувається шляхом реформ і має на меті реалізацію європейського вибору України, заважає *неконсолідованість суспільства і низький рівень довіри населення до влади усіх рівнів.*

Це свідчить про неналежний стан соціального капіталу у громадах та у сфері владно-громадських відносин, що гальмує, у свою чергу, позитивні перетворення в Україні, блокує вирішення суспільних проблем та зашкоджує безпеці української держави.

Ігнорування владою потенціалу громадськості³², зокрема обмеження її реальної можливості брати участь у процесах управління, в реформах децентралізації публічної влади, в об'єднанні територіальних громад (ТГ) та у місцевому розвитку веде до спотворення цих реформ і заважає сталому розвитку. Особливо це стосується сільських територій, де кількість і спроможність інститутів громадянського суспільства (ІГС) є вкрай обмеженою.

Сутність соціального капіталу:

Соціальний капітал – це ставлення людей одне до одного, характер міжлюдських відносин, які проявляються у солідарності, взаємодопомозі, взаємоповазі, прагненні людей до об'єднання, координації дій і кооперації заради взаємної користі.

Це інтегральний нематеріальний чинник, що поєднує приналежність осіб до певної спільноти, взаємну довіру та їх участь у спільних справах, що підвищує індивідуальні ресурси кожного члена групи за рахунок ресурсів цієї групи і одночасно посилює саму групу.

Р. Патнем розглядає соціальний капітал як результат діяльності громадських рухів, члени якого співпрацюють на основі, з одного боку, горизонтальної довіри, що породжує згоду учасників руху, а з другого – на основі вертикальної довіри, що полягає у взаємозв'язку з органами державної влади на різних рівнях.

Соціальний капітал суспільства формують *комунікації* між різними суб'єктами, які здійснюються на основі певних моральних принципів і спільних цінностей. У свою чергу, стан соціального капіталу у суспільстві впливає на характер комунікацій між людьми.

Фахівці Світового банку при вимірюванні соціального капіталу рекомендують використовуватися якісні і кількісні показники, що характеризують такі компоненти соціального капіталу, як довіру та соціальну залученість, які виникають та розвиваються через участь людей в колективних діях, створення груп і мереж, інформування та комунікації.

³¹ У процесі виконання дослідження можливі певні уточнення даної Методики.

³² Під *громадськістю* розуміються представники соціально активної частини суспільства, які безпосередньо або через ІГС беруть участь у суспільно-політичному житті і для яких характерне активне вираження своєї громадянської позиції, пріоритет громадських інтересів перед індивідуальними, орієнтація на колективну діяльність та відповідальне ставлення до своїх дій (*А.С.Крупник*).

Соціальний капітал проявляється:

- у *громадській активності* мешканців та їхньої участі у суспільному житті – безпосередньо або у складі об'єднань, а також у готовності до такої діяльності;
- у *ставленні* громадян, ІГС, органів влади одне до одного, характері взаємовідносин між ними: рівні довіри, солідарності, толерантності, готовності до співпраці та ін.;
- в *усвідомленні членами суспільства своєї відповідальності* за стан справ у своїй громаді, в регіоні та у країні в цілому.

Об'єктом дослідження є соціальний капітал в ТГ як результат комунікації та співпраці членів цих громад між собою та з представниками органів публічної влади.

Предметом дослідження є механізми формування та забезпечення розвитку соціального капіталу в ТГ через ефективну соціальну комунікацію та співпрацю, які спрямовані на здійснення соціальних, економічних та політичних змін на місцевому рівні.

Дослідження здійснюється в межах 25 регіонів України (24 областей та м. Києва) шляхом діагностики стану соціального капіталу в обласних центрах, в містах Краматорськ, Северодонецьк і в окремих об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), а також шляхом аналізу умов для формування і розвитку соціального капіталу, створених на усіх рівнях публічної влади – від місцевого до загальнодержавного.

Гіпотеза дослідження: Подолання неконсолідованості українського суспільства і низького рівня довіри населення до влади усіх рівнів, що є свідченням неналежного стану соціального капіталу та обумовлюється цим станом, можливе шляхом активізації та підвищення якості комунікації та співпраці *на горизонтальному рівні* (між людьми, людьми та ІГС, що представляють їх інтереси) та *на вертикальному рівні* (між громадськістю і владою усіх рівнів). Це може бути досягнуто шляхом просвітництва населення, навчання держслужбовців та лідерів ІГС, розвитку НГО, соцмереж та удосконаленням чинного законодавства і місцевої нормативно-правової бази.

Умовами формування та розвитку соціального капіталу є:

- *належна публічна політика*, що регулює взаємовідносини органів та посадових осіб публічної влади з громадськістю, процедури реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами і створює передумови для суспільної злагоди та солідарності у громадах;
- *наявність інфраструктури* громадянського суспільства, до складу якої входять ІГС, консультативно-дорадчі органи, програми сприяння розвитку громадянського суспільства та усталені форми комунікацій громадськості (хаби, клуби, форуми та ін.);
- *наявність комунікаційної інфраструктури*, яка має забезпечити належну комунікацію потенційних партнерів (ЗМІ, сайти, соціальні мережі, відповідні підрозділи в органах влади);
- *наявність в учасників знань, вмінь та навичок* для їх ефективної взаємодії, готовності до співпраці, додержання ними моральних норм та суспільних цінностей.

Мета дослідження: визначити шляхи удосконалення суспільних відносин між членами територіальних громад, між ними та ІГС, що представляють інтереси певних соціальних груп, а також між громадськістю (об'єднаною в ІГС та необ'єднаною) і посадовими особами публічної влади – для налагодження плідної взаємодії усіх цих груп та підвищення на цій основі рівня взаємної довіри і солідарності в українському суспільстві.

Основні завдання дослідження:

- відпрацювати *методику та інструментарій* дослідження стану соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин на рівні ОТГ, обласних центрів,

міст Краматорськ та Северодонецьк, а також *методику аналізу* умов для формування і розвитку соціального капіталу на локальному та регіональному рівнях;

- провести комплекс *досліджень* (інтерв'ю з експертами, аналіз НПА, аналіз публікацій у ЗМІ та в мережі Інтернет, дослідження соціальних мереж, наявних ІГС, консультативно-дорадчих органів, вивчення кращих вітчизняних практик та зарубіжного досвіду досліджень соціального капіталу в означених сферах);
- на основі аналізу даних, отриманих в ході дослідження, зробити висновки по аналізованих питаннях та розробити *рекомендації* для органів публічної влади усіх рівнів, громадян та ІГС щодо створення необхідних умов для покращення стану соціального капіталу у зазначених сферах, розвитку горизонтальних і вертикальних комунікацій та співпраці;
- результати дослідження оприлюднити на XII Міжнародній конференції з питань самоорганізації населення та місцевої демократії, а також розповсюдити їх серед зацікавлених осіб в межах України та за кордоном;
- забезпечити відкритість і прозорість як самого дослідження, так і процесів імплементації його результатів у життя, здійснювати постійний інформаційний супровід ходу дослідження.

Період проведення дослідження: Орієнтовно з липня по жовтень 2017 року.

Джерела інформації для аналізу:

- ✓ інтерв'ю зі **108** експертами, які представляють інтереси органів місцевого самоврядування обласних центрів, міст Києва, Краматорська та Северодонецька, Київської облради, ОТГ, лідерів ІГС, а також провідних фахівців національного рівня у сфері дослідження соціального капіталу; при цьому має бути максимально додержаний гендерний баланс опитуваних респондентів (з урахуванням тих, що обираються за посадою);
- ✓ дані Державного реєстру громадських формувань про ІГС, що зареєстровані і діють на територіях обласних центрів, міст Києва, Краматорська та Северодонецька, і окремо про ті, що були створені у період 2014-2017 років;
- ✓ відповіді органів публічної влади на інформаційні запити та звернення виконавців проекту;
- ✓ аналіз сайтів та місцевих ЗМІ на предмет наявності в них публікацій з досліджуваної тематики (про стан та розвиток інфраструктури громадянського суспільства, про проблеми у досліджуваній сфері та позитивні практики формування та розвитку соціального капіталу);
- ✓ соціальні мережі (facebook) та онлайн-інструменти для їх аналізу;
- ✓ оприлюднена на офіційних сайтах органів публічної влади та отримана на запити інформація про склад і діяльність консультативно-дорадчих органів, НПА, що регулюють їх діяльність, проведені ними заходи;
- ✓ результати соціологічних та інших досліджень, які проводились Інститутом, Асоціацією, партнерськими та іншими організаціями протягом 2014-2017 років і які дотичні до тематики цього дослідження;
- ✓ результати проведених у країнах Європи та в інших країнах світу досліджень з питань формування та розвитку соціального капіталу у сфері комунікацій між мешканцями, між ними та ІГС, що представляють інтереси певних соціальних груп, між громадськістю і владою.

Основні показники у сфері комунікацій, які будуть досліджені за допомогою кількісних та якісних методів:

А) Активність мешканців та їх готовність до співпраці. Показники, що будуть проаналізовані:

- наявність майданчиків для здійснення суспільної взаємодії в 23 обласних центрах та в містах Краматорську і Северодонецьку (хаби, клуби, асоціації, мережі та ін.), можливості доступу активних людей до таких майданчиків, рівень їх публічності та результативність функціонування;

- інформація про спільні проекти, громадські ініціативи, публічні заходи у громадах, проведені за останній рік, у тому числі з використанням соціальних мереж, оцінка кількості та результативності цих заходів (методика дослідження соціальних мереж додається);

- готовність мешканців громад до участі у суспільному житті та співпраці з іншими.

Методи: інтерв'ю з місцевими експертами, аналіз публікацій в ЗМІ та соціальних медіа щодо заходів та масових акцій, які проводять разом різні спільноти в останній рік.

Б) Взаємодія між ІГС та громадянами. Показники, що будуть проаналізовані:

- наявність майданчиків для поширення ІГС інформації про свою діяльність через ЗМІ (прес-центри, медіа-клуби), експертна оцінка діяльності таких майданчиків;

- присутність та активність ІГС в найбільш популярних соціальних мережах;

- кількість та види публічних подій, які організують ІГС за участі громадян;

- відношення мешканців громад до ІГС, які діють в цих громадах.

Методи: аналіз тематичних публікацій в медіа та соціальних мережах, інтерв'ю з експертами, аналіз статистики в соціальних мережах (наприклад, для Facebook – за допомогою Audience Insights, Search Graph та ін.).

В) Взаємодія між органами місцевої влади та ІГС у процесі формування та реалізації місцевої політики із залученням громадськості до процесів прийняття рішень. Показники, що будуть проаналізовані:

- придатність місцевих НПА для налагодження взаємодії з ІГС та залучення громадськості до процесів прийняття та реалізації суспільно значущих рішень;

- цільові програми та ефективність їх реалізації;

- спільні владно-громадські заходи за останній рік, їхні результати та соціальний вплив;

- наявність консультативно-дорадчих органів та експертна оцінка їхньої діяльності;

- ставлення мешканців та ІГС до органів публічної влади, їхня готовність до співпраці.

Методи: інтерв'ю, аналіз НПА, інформації, оприлюдненої на офіційних сайтах органів публічної влади та отриманої у відповідь на інформаційні запити.

Основні етапи проведення дослідження:

I етап: доопрацювання *Методики* дослідження стану соціального капіталу у громадах та у сфері владно-громадських відносин, узгодження її під час установчої зустрічі виконавців проекту із міжрегіональними координаторами та її остаточне доопрацювання; відпрацювання механізму комунікацій та координації дій виконавців у процесі дослідження.

II етап: розробка *інструментарію* дослідження (форми протоколу для інтерв'ю, пам'ятки для інтерв'юера, форми для зведених даних за результатами аналізу НПА, ЗМІ, Інтернет-сайтів та соціальних мереж).

III етап: створення *експертної мережі* проекту з числа представників регіональних ресурсних центрів, осередків Асоціації та партнерських організацій на основі Угоди про співпрацю.

IV етап: проведення "польового дослідження", у тому числі:

- проведення *опитування* в режимі інтерв'ю представників досліджуваних громад (загалом **108 осіб**), у тому числі:
 - 50 осіб, що мешкають в 23 обласних центрах та у містах Краматорську і Северодонецьку – по 2 особи в кожному, включаючи голову (заступника голови) територіальної громади і керівника (представника) активної та добре відомої ГО;
 - 48 осіб, що мешкають в ОТГ, визначених методом випадкової вибірки – по одній ОТГ в кожній області; в ОТГ опитується по 2 особи: один – керівник (заступник керівника) ОТГ і один – громадський активіст;
 - 10 осіб з числа провідних фахівців національного рівня у сфері дослідження соціального капіталу;
- попередня обробка (транскрибування) та зведений *аналіз інтерв'ю*;
- *аналіз актів законодавства* (Конституції, законів України, Постанов КМУ, наказів центральних органів виконавчої влади) на предмет створення ними умов для формування і розвитку соціального капіталу;
- *аналіз регіональних НПА* (цільових програм, регламентів діяльності ОДА та облрад, положень про постійні комісії) на предмет наявності в них норм, які створюють умови для забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів публічної влади та участі громадськості в управлінні місцевими справами;
- *аналіз локальних НПА* (статутів територіальних громад, регламентів місцевих рад, положень про загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання та ін. (по одній ОТГ в кожному регіоні та в обласних центрах – загалом у 48 територіальних громадах) на предмет наявності в них норм, які сприяють формуванню та розвитку соціального капіталу в громадах та у сфері владно-громадських відносин;
- збір та аналіз інформації, яка характеризує стан розвитку в регіонах *інфраструктури громадянського суспільства*, що забезпечує формування і розвиток соціального капіталу:
 - даних про громадські формування, що зареєстровані і діють на територіях відповідних областей та міста Києва на момент дослідження – у цілому та з виділенням окремо тих, що зареєстровані у 2014-2017 роках;
 - даних про наявність та потужність соціальних мереж регіонального, міжрегіонального та всеукраїнського рівнів;
 - даних про склад громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів, що діють на досліджуваних територіях, у т.ч. статистику їхньої діяльності;
 - даних про наявність та стан виконання регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства та інших програм, спрямованих на підтримку ІГС;
- аналіз результатів соціологічних та інших досліджень, які раніше проводились у відповідних регіонах протягом 2014-2017 років і які дотичні до теми цього дослідження;
- аналіз зарубіжного досвіду дослідження соціального капіталу та забезпечення умов для його розвитку в країнах Європейського Союзу та в інших країнах світу.

Необхідна для аналізу інформація буде отримана на сайтах відповідних владних та недержавних структур, а також отримана на запити на публічну інформацію.

V етап: підготовка та оформлення *Аналітичного звіту* "Про стан соціального капіталу у громадах та умови для його розвитку", який поряд із *висновками* буде містити *рекомендації*

органам публічної влади щодо створення умов для покращення стану соціального капіталу в указаних сферах, а також *рекомендації* громадянам, ІГС та представникам бізнес-середовища щодо їхньої участі у розвитку соціального капіталу для успішного вирішення місцевих проблем; направлення звіту на внутрішнє та зовнішнє рецензування.

VI етап: презентація напрацьованих в ході дослідження матеріалів на XII Міжнародній конференції з питань самоорганізації населення та місцевої демократії (м. Херсон), включаючи успішні кейси щодо практичного застосування різних форм громадської участі у вирішенні місцевих питань та розвитку соціального капіталу у громадах.

VII етап: розповсюдження вказаних матеріалів серед зацікавлених осіб в межах України та за кордоном.

Організація процесу дослідження здійснюється відповідно до *плану-графіку*, погодженому з виконавцями дослідження, міжрегіональними координаторами та затвердженому керівником проекту.

Аналітичний звіт міститиме такі основні складові:

Вступ

1. Характеристика стану соціального капіталу в Україні та наявність проблем у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин
 - 1.1. Виявлення проблеми та причин її існування
 - 1.2. Попередні спроби розв'язати проблему
 - 1.3. Наслідки, якщо проблема не буде вирішуватись
2. Міжнародний та вітчизняний досвід дослідження соціального капіталу
3. Експертна оцінка стану, умов формування та розвитку соціального капіталу у громадах в Україні
 - 3.1. Аналіз інтерв'ю з місцевими експертами – представниками громад обласних центрів та ОТГ
 - 3.2. Аналіз інтерв'ю з національними експертами
4. Нормативно-правові умови для формування і розвитку соціального капіталу в Україні
 - 4.1. Стан законодавчого забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу
 - 4.2. Стан нормативного забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу на регіональному рівні
 - 4.2.1. Аналіз Регламентів обласних рад
 - 4.2.2. Аналіз Положень про постійні комісії обласних рад
 - 4.2.3. Аналіз Регламентів ОДА, КМДА та ОВЦА
 - 4.2.4. Аналіз Порядку розробки регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання
 - 4.3. Стан нормативного забезпечення умов для формування та розвитку соціального капіталу на рівні територіальних громад
5. Аналіз інфраструктури формування та розвитку соціального капіталу
 - 5.1. Аналіз регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства
 - 5.2. Аналіз офіційних сайтів ОМС територіальних громад обласних центрів та ОТГ
 - 5.3. Аналіз стану та динаміки розвитку об'єднань громадян в Україні у 2013-2017 роках
 - 5.4. Аналіз стану консультативно-дорадчих органів при органах публічної влади в Україні
6. Роль соціальних мереж у формуванні та розвитку соціального капіталу

7. Визначення шляхів розв'язання проблеми неналежного стану соціального капіталу у громадах
 - 7.1. Можливі напрямки розв'язання виявленої проблеми
 - 7.2. Обмеження при розв'язанні проблеми
 - 7.3. Критерії оцінювання успішності розв'язання проблеми
 - 7.4. Визначення альтернатив розв'язання проблеми
 - 7.5. Оцінювання альтернатив розв'язання проблеми та обрання оптимального сценарію

Висновки та рекомендації.

Додатки.

Методика аналізу актів законодавства, регіональних і локальних НПА, регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства

Дана методика визначає зміст та порядок оцінювання норм законодавства, регіональних та локальних НПА, завдань регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства (далі – регіональних програм) на предмет придатності норм і завдань цих актів для створення ними умов для формування та розвитку соціального капіталу у громадах.

Об'єктом даного аналізу є комплекс законодавчих, підзаконних, регіональних та локальних НПА, а також завдання регіональних програм, що регулюють процедури формування та реалізації державної та муніципальної політики у сфері громадської активності, громадської участі, міжлюдських та владно-громадських відносин у громадах.

У процесі аналізу вирішуються такі **завдання**:

- *оцінити*, якою мірою створюють належні умов для розвитку соціального капіталу у громадах норми законів України та підзаконних актів, що регулюють питання громадської активності, громадської участі, міжлюдських та владно-громадських відносин в українському суспільстві;

- *оцінити*, якою мірою сприяють формуванню і розвитку соціального капіталу у громадах регіональні НПА, що визначають порядок реалізації на регіональному рівні державної політики у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин;

- *оцінити*, якою мірою локальні НПА, що приймаються та використовуються на рівні територіальних громад, створюють умови для горизонтальних та вертикальних комунікацій, а отже для формування та розвитку соціального капіталу у громадах;

- *оцінити*, якою мірою чинні регіональні програми відповідають критеріям забезпечення належних умов для формування і розвитку соціального капіталу у сферах міжлюдських та владно-громадських відносин;

- *виявити* недоліки цих НПА і програм та зробити висновок щодо їх придатності для використання в якості інструменту розвитку громадянського суспільства з точки зору їхнього впливу на стан соціального капіталу у зазначених сферах;

- *запропонувати* шляхи усунення виявлених недоліків та надати рекомендації для органів публічної влади усіх рівнів щодо системного, комплексного та узгодженого удосконалення нормативно-правової бази, яка забезпечує формування і розвиток соціального капіталу у громадах.

- *виробити* рекомендації для громадян та інститутів громадянського суспільства щодо вжиття ними заходів, які сприятимуть покращенню умов для формування та розвитку соціального капіталу у сфері міжлюдських та владно-громадських відносин через удосконалення актів законодавства, регіональних та локальних НПА, регіональних програм.

1) В ході дослідження аналізуються такі **види актів законодавства**:

1. Конституція України
2. Закони України
3. Постанови ВРУ
4. Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ)
5. Розпорядження КМУ
6. Накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ)

2) В ході дослідження в кожному регіоні аналізуються такі **регіональні НПА**:

1. Регламенти діяльності обласної (Київської міської) ради
2. Регламенти діяльності ОДА (ОВЦА, Київської МДА)
3. Положення про постійні комісії обласної ради (Київської міської ради)
4. Порядок розроблення регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання

3) В ході дослідження в кожній ТГ аналізуються такі **локальні НПА**:

1. Статут територіальної громади
2. Регламент діяльності міської ради
3. Регламент діяльності виконавчих органів міської ради
4. Положення про загальні збори (сходи) мешканців
5. Положення про громадські слухання
6. Положення про громадські обговорення
7. Положення про електронні петиції
8. Положення про місцеві ініціативи
9. Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради
10. Положення про громадську раду при голові (виконкомі)
11. Положення про громадський бюджет
12. Положення про порядок проведення консультацій з громадськістю
13. Положення про громадську експертизу
14. Положення про порядок створення і діяльності ОСНів
15. Положення про конкурс проектів міні-грантів
16. Положення про інші форми участі громадськості

4) В ході дослідження в кожному регіоні аналізуються **регіональні програми сприяння розвитку громадянського суспільства** (далі – регіональні програми) або їх проекти.

Зміст та порядок аналізу актів законодавства

У процесі аналізу актів законодавства з'ясовується, якою мірою норми цих актів:

- забезпечують належну відкритість і прозорість діяльності органів влади та їх посадових осіб;
- забезпечують належну реакцію влади на звернення громадян та на запити публічної інформації;
- забезпечують проведення активної та адаптованої до місцевих умов просвітницької та інформаційно-роз'яснювальної роботи органів влади серед населення;
- стимулюють активність громадян та залучають їх до вирішення місцевих питань;
- сприяють створенню та діяльності об'єднань громадян та стимулюють їхню участь у формуванні та реалізації місцевої політики;
- створюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, сприяють формуванню людських спільнот;

- створюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень із місцевою владою та стимулюють розвиток міжсекторальної взаємодії;
- розвивають громадський контроль та громадську експертизу діяльності та управлінських актів органів публічної влади;
- підвищують кваліфікацію учасників владно-громадської взаємодії.

За результатами аналізу акту робиться **висновок** про наявність відповідної норми у конкретному акті або про відсутність в ньому необхідних норм; про повноту охоплення нормою питання, яке аналізується; відповідність норми вимогам вищих актів; чіткість, однозначність викладення норми; вплив норми на формування та розвиток соціального капіталу.

На основі даних аналізу формулюються **пропозиції** щодо удосконалення акту законодавства у напрямку створення ним належних умов для формування і розвитку соціального капіталу у громадах.

Зміст та порядок аналізу регіональних НПА

Метою аналізу регіональних НПА є оцінювання їхньої придатності для створення належних умов для формування та розвитку соціального капіталу у сфері владно-громадських відносин на регіональному рівні.

Предметом аналізу є:

- 1) забезпечення відкритості та прозорості у діяльності органів публічної влади регіонального рівня;
- 2) забезпечення умов для участі громадськості (громадських об'єднань та окремих громадян) у формуванні та реалізації місцевої політики.

За результатами аналізу НПА робиться **висновок** щодо того, якою мірою розглянутий НПА забезпечує відкритість влади та участь громадськості як базових умов для розвитку соціального капіталу у громадах.

На основі даних аналізу формуються **пропозиції** щодо удосконалення НПА з метою створення ним належних умов для формування і розвитку соціального капіталу у громадах.

Результати аналізу НПА оформлюються у табличній формі (див. нижче).

ФОРМА ДЛЯ АНАЛІЗУ регіональних НПА на предмет забезпечення ними умов для формування та розвитку соціального капіталу у громадах АНАЛІЗ

_____ (найменування НПА)

_____ на предмет створення ним

_____ (найменування регіону)

**умов для відкритості влади і участі громадськості та формування на цій основі
передумов для розвитку соціального капіталу**

№	Параметр аналізу	Предмет та зміст аналізу, коментар
1	<u>Вид</u> та назва НПА	
2	<u>Реквізити</u> акту, яким ухвалено НПА	
3	<u>Відповідність</u> вимогам вищих НПА	

4	Норми акту, які <u>сприяють</u> відкритості влади та участі громадськості	
5	Норми акту, яких <u>не вистачає</u> для забезпечення належної відкритості влади та участі громадськості	
6	<u>Загальний висновок</u> про те, якою мірою розглянутий НПА забезпечує відкритість влади та участь громадськості як умови для розвитку соціального капіталу	
7	<u>Пропозиції</u> щодо удосконалення НПА для забезпечення ним більшої відкритості органу влади та розширення участі громадськості і створення на цій основі передумов для розвитку соціального капіталу	

Зміст та порядок аналізу локальних НПА

Метою аналізу локальних НПА є оцінювання їхньої придатності для створення належних умов для формування та розвитку соціального капіталу у цих громадах.

У процесі аналізу локальних НПА з'ясується:

- наявність певного НПА у розпорядженні досліджуваної територіальної громади;
- з'ясується наявність у певному НПА необхідних норм, які забезпечують належні умови для відкритості діяльності ОМС та посадових осіб, комунікацій між органами влади і громадськістю та членів територіальної громади між собою;
- оцінюється повнота та чіткість викладення норм кожного досліджуваного НПА, відповідність цих норм вимогам вищих актів та робиться висновок щодо їхнього впливу на формування та розвиток соціального капіталу у громаді.

Зміст та порядок аналізу регіональних програм

Предметом аналізу є ступінь відповідності завдань аналізованих регіональних програм критеріям, які обумовлені статусом України як демократичної, соціальної, правової держави в умовах реалізації її європейського вибору, та завданням Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства, затвердженої указом Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 (далі – Національної стратегії).

Зокрема, **аналізується**, якою мірою завдання програм або проектів програм:

- 1) регулюють відкритість та прозорість діяльності органів влади, їхню просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу, належну реакцію на звернення громадян та на запити публічної інформації;
- 2) стимулюють активність громадян та регулюють їх участь у вирішенні місцевих питань;
- 3) регулюють умови для створення та діяльності об'єднань громадян, стимулюють їх участь у формуванні та реалізації місцевої політики;

4) регулюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, формування людських спільнот;

5) регулюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень із владою, для розвитку механізмів міжсекторальної взаємодії;

6) окремо визначаються норми, які не мають прямого відношення до розвитку громадянського суспільства, а мають належати до інших цільових програм;

7) одночасно робиться оцінка відповідності Програми вимогам вищих НПА, зокрема, Національній стратегії та чинному Порядку розроблення регіональних цільових та комплексних програм, моніторингу та звітності про їх виконання, затвердженому постановою КМУ від 31.01.2007 № 106, а також повнота охоплення нормами Програми питань, що аналізуються;

8) на основі аналізу вказаних вище характеристик Програми робиться загальний висновок щодо придатності її норм для створення сприятливих умов для формування та розвитку соціального капіталу в регіоні;

9) розробляються пропозиції щодо удосконалення Програми та механізму її реалізації за участі громадськості з метою створення нею належних умов для формування та розвитку соціального капіталу в громадах регіону.

Для аналізу **регіональних програм** використовується наведена нижче форма.

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ

регіональної Програми сприяння розвитку громадянського суспільства на предмет забезпечення нею умов для формування та розвитку соціального капіталу у громадах _____ області

Назва Програми (адреса на сайті)		
Реквізити акту, яким ухвалено Програму		
№	Норми Програми, що аналізуються	Зміст аналізованих норм Програми, зміст висновків
1	Завдання Програми, які забезпечують <u>відкритість та прозорість діяльності органів влади</u> , їхню <u>просвітницьку</u> та інформаційно-роз'яснювальну роботу, належну реакцію на <u>звернення</u> громадян та на <u>запити</u> публічної інформації	
	Висновок щодо якості завдань, які забезпечують <u>відкритість та прозорість діяльності органів влади</u> , їхню <u>просвітницьку</u> та інформаційно-роз'яснювальну роботу, належну реакцію на <u>звернення</u> громадян та на <u>запити</u> публічної інформації	

2	Завдання Програми, які стимулюють <u>активність громадян</u> та <u>регулюють їх участь у</u> вирішенні місцевих питань	
	Висновок щодо якості завдань, які стимулюють <u>активність громадян</u> та <u>регулюють їх участь у</u> вирішенні місцевих питань	
3	Завдання Програми, які сприяють створенню та діяльності <u>об'єднань громадян</u> , стимулюють їх <u>участь у</u> формуванні та реалізації місцевої політики	
	Висновок щодо якості завдань, які сприяють створенню та діяльності <u>об'єднань громадян</u> , стимулюють їх <u>участь у</u> формуванні та реалізації місцевої політики	
4	Завдання Програми, які створюють умови для <u>комунікації мешканців та громадських утворень між собою</u> і сприяють <u>формуванню людських спільнот</u>	
	Висновок щодо якості завдань, які створюють умови для <u>комунікації мешканців та громадських утворень між собою</u> і сприяють <u>формуванню людських спільнот</u>	
5	Завдання Програми, які створюють умови для <u>комунікації мешканців та громадських утворень із владою</u> і сприяють розвитку <u>міжсекторальної взаємодії</u>	
	Висновок щодо якості завдань, які створюють умови для <u>комунікації мешканців та громадських утворень із владою</u> і сприяють розвитку <u>міжсекторальної взаємодії</u>	
6	Оцінка ступеня охоплення завданнями Програми питань, що аналізуються	

7	Оцінка відповідності завдань Програми вимогам вищих НПА у сфері, що аналізується	
8	Загальний висновок щодо придатності завдань аналізованої Програми для створення сприятливих умов для формування і розвитку соціального капіталу у громадах	
9	Пропозиції щодо удосконалення Програми	

Методологія дослідження соціальних мереж

Розвиток засобів онлайн-комунікації тісно пов'язаний із появою та поширенням віртуальних соціальних мереж. Соціальні мережі стали ще одним засобом підтримки відносин між людьми, що мають спільні інтереси та цілі.

Наразі соціальні мережі стали одним з головних каналів комунікації для більшості громадських організацій та рухів, а також ефективним засобом для організації взаємодії між їхніми членами та прихильниками, яких об'єднують спільні інтереси, зокрема, на місцевому рівні.

На рівні великих міст – обласних центрів така комунікація розвивається найбільш активно через складності у безпосередньому спілкуванні людей, аніж в малих громадах, а також завдяки більш високому рівню проникнення Інтернету, великий процент молоді серед населення та загальний високий рівень життя.

Так, аудиторія найбільш популярної в Україні соціальної мережі Facebook станом на липень 2017 р. становить біля 9,5 млн користувачів, більшість з яких проживає саме в обласних центрах.

Соціальні мережі значно розширюють коло та обсяги спілкування користувачів, підвищують соціальний капітал їхніх відносин, сприяючи при цьому формуванню та розвитку місцевих та всеукраїнських спільнот.

За цих умов характеристики віртуальної комунікації в соціальних мережах, яка стосується діяльності місцевих громадських об'єднань, рухів, неформальної громадської активності, значною мірою відображають наявний стан та потенціал розвитку реальної суспільної взаємодії і можуть служити характеристиками соціального капіталу.

В межах дослідження будуть проаналізовані такі характеристики комунікацій у соціальних мережах в 22 обласних центрах України, а також у містах Краматорську та Северодонецьку:

1) Рівень суспільного інтересу до питань громадської діяльності, участі у вирішенні місцевих питань, волонтерство – за допомогою таких показників:

- загальна кількість активних користувачів соціальної мережі Facebook у місті, які підписані на фан-сторінки неурядових організацій або інших Інтернет-спільнот, профілем яких є вирішення проблем громади, активізм, благодійність;

- середньостатистичні показники онлайн-активності користувачів Facebook у розрізі демографічних груп мешканців, що проявили інтерес до питань громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади;

- порівняння загальної кількості користувачів мережі Facebook з кількістю тих користувачів, що проявили інтерес до питань громадської діяльності, благодійності, вирішення проблем громади; порівняння міст між собою за цим показником.

2) *Комунікація ІГС з громадськістю, з прихильниками – через присутність та активність ІГС в найбільш популярних соціальних мережах – за допомогою таких показників:*

- загальна кількість фан-сторінок ІГС в соціальній мережі Facebook кожного міста, кількість їх підписчиків, порівняння з даними органів статистики щодо кількості діючих ІГС;
- середня кількість публікацій в місяць щодо проведених ІГС публічних заходів 10 найбільш популярними ІГС кожного міста;
- середня кількість на тиждень проведених публічних заходів в місті, пов'язаних із громадською діяльністю, благодійністю, вирішенням проблем громади, та кількість відвідувачів сайтів – за період серпень-вересень 2017 року;
- середня кількість публікацій на тиждень на фан-сторінці 10 найбільш популярних ІГС кожного міста.

Окрема увага буде приділена публікаціям щодо спільних заходів чи ініціатив кількох партнерських ІГС або мереж ІГС на місцевому рівні.

3) *Активність в соціальних мережах комунікаційних майданчиків або установ, що сприяють розвитку громадської активності та мережуванню активістів (хаби, ресурсні центри та ін.) – за допомогою таких показників:*

- кількість прихильників;
- середня кількість публікацій на місяць щодо проведених публічних заходів;
- середня кількість публікацій на фан-сторінці на тиждень.

Інструменти для аналізу: Facebook Audience Insights, Facebook Search Graph, Socialbakers, Feedspry та інші інструменти аналізу соціальних мереж.

Додаток 2

ПУТІВНИК ІНТЕРВ'ЮЕРА

з питань стану та розвитку соціального капіталу у громадах

Доброго дня! Мене звати _____

Я працюю у групі дослідників Одеського інституту соціальних технологій та Асоціації сприяння самоорганізації населення. Ми вивчаємо стан соціального капіталу у громадах та шляхи його поліпшення.

Під соціальним капіталом ми розуміємо ставлення людей одне до одного, довіру, солідарність, взаємодопомогу, прагнення до спільних дій заради взаємної користі.

З інформацією про наші організації Ви можете ознайомитися тут (респонденту надається коротка інформація про організації, яка містить, у т.ч. координати сайту).

В рамках дослідження ми опитуємо представників місцевих рад та активістів громад у 24 регіонах України.

Це дослідження допоможе нам оцінити активність мешканців у вирішенні спільних проблем громади, взаємодію один з одним, з'ясувати характер владно-громадських відносин, а також умови для формування і розвитку соціального капіталу у громадах.

На основі дослідження ми підготуємо *рекомендації* місцевим органам влади щодо більшої відкритості їхньої діяльності для мешканців, а громадськості – щодо підвищення рівня згуртованості в громаді та активізації небайдужих людей.

Ми гарантуємо Вам повну конфіденційність. Інформація, яку ми отримуємо під час інтерв'ю, буде використовуватись виключно в узагальненому вигляді без посилання на Вас

особисто. Результати дослідження будуть оформлені таким чином, що імена та посади учасників опитування буде неможливо ідентифікувати.

Якщо Ви не заперечуєте, я буду вести аудіозапис інтерв'ю, аби не загубити щось важливе і мати потім можливість проаналізувати Ваші відповіді. Цей аудіозапис не буде передаватися іншим особам і буде знищений після завершення дослідження.

Інтерв'ю триватиме приблизно 30-40 хвилин.

Якщо у Вас виникнуть додаткові запитання щодо мети дослідження або як воно буде використовуватись далі, я дам Вам контакти керівника проекту.

Будь ласка, надайте коротку інформацію про себе:

Назвіть, будь ласка, Ваші ім'я, прізвище та по-батькові	
Як точно називається Ваша посада і місце роботи	
Які Ваші контактні дані: телефон, електронна пошта – для можливості щось уточнити у разі потреби	
<i>Заповнюється інтерв'юером самостійно:</i>	
Місце, де проводиться інтерв'ю	
Дата і час проведення	

Блок 1. Громадська активність

1.1. Чи є, на Вашу думку, соціально активними мешканці у Вашій громаді?

- *Якщо мешканці соціально АКТИВНІ, то яким чином це проявляється? В яких масових заходах мешканці беруть участь?*
- *Якщо мешканці НЕ активні, поясніть чому?*

1.2. Чи сприяє, на Вашу думку, місцева влада активності мешканців громади?

- *Якщо СПРИЯЄ, то яким чином? Назвіть відомі Вам приклади.*
- *Якщо НЕ СПРИЯЄ, поясніть чому?*

Блок 2. Характер взаємовідносин у громаді

2.1. Чи є згуртованою Ваша громада?

- *Якщо ТАК, то в чому це проявляється?*
- *Якщо громада НЕ ЗГУРТОВАНА, поясніть чому?*

2.2. Що треба зробити, на Вашу думку, для підвищення рівня згуртованості в громаді?

- *Назвіть заходи, які могли би сприяти згуртованості в громаді.*

2.3. А що треба зробити для підвищення рівня відповідальності мешканців за стан справ на своїх територіях?

- *Які заходи можуть сприяти цьому?*

2.4. Як Ви оцінюєте діяльність відомих Вам громадських організацій? Якщо можете, назвіть ці організації.

- *Якщо Ви ВИСОКО оцінюєте діяльність цих організацій, поясніть чому? Назвіть, будь ласка, результати їх діяльності.*
- *Якщо Ви НИЗЬКО оцінюєте діяльність цих організацій, поясніть чому?*

2.5. Чи зацікавлена, на Вашу думку, місцева влада в участі мешканців у розвитку громади?

- *Якщо ЗАЦІКАВЛЕНА, то в чому це проявляється? Чи можете назвати конкретні приклади.*
- *Якщо НЕ ЗАЦІКАВЛЕНА, поясніть чому?*

2.6. Від кого переважно виходить ініціатива співпраці: від мешканців громади (активістів чи громадських організацій) або від місцевої влади?

- *Якщо від МЕШКАНЦІВ, – назвіть з яких питань.*
- *Якщо від МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ, то з яких питань?*

Блок 3. Комунікація

3.1. Як місцева влада інформує мешканців громади про свою діяльність?

- *Яким чином відбувається інформування? Наведіть конкретні приклади.*

3.2. Яким чином громадські організації та активісти спілкуються з мешканцями?

- *Якщо можете, наведіть приклади.*

3.3. Яким чином громадські організації та активісти спілкуються між собою для вирішення спільних соціальних проблем?

- *Наведіть, будь ласка, приклади?*

3.4. Чи має реальний вплив громадськість на рішення місцевої влади?

- *Опишіть, будь ласка, приклади такого впливу?*
- *Що, на Вашу думку, забезпечило успіх цього впливу?*

Блок 4. Інфраструктура

4.1. Чи є у Вашій громаді майданчики, інші місця для розвитку громадської активності?

- *Якщо ТАК, назвіть їх, будь ласка.*
- *З чиєї ініціативи ці майданчики створені та функціонують?*
- *Оцініть їх роботу, наведіть приклади цієї роботи.*

4.2. Чи місцева влада створює або сприяє створенню дорадчих органів, робочих груп?

- *Якщо ТАК, назвіть їх, будь ласка. Оцініть результативність їх роботи.*
- *Якщо НІ, поясніть чому.*

4.3. Чи знаєте Ви про місцеві нормативні акти (Статут, Положення про громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори, тощо), які регулюють у Вашій громаді співпрацю місцевої влади і мешканців (активістів, громадських організацій)?

- *Якщо ЗНАЄТЕ, назвіть їх, будь ласка. Чи використовуються вони на практиці?*
- *Якщо НІ, поясніть чому.*

4.4. Що би Ви запропонували для покращення стану міжлюдських відносин в громаді і підвищення рівня довіри людей до влади?

Дякуємо Вам за участь у дослідженні!

Путівник інтерв'юера для опитування національних експертів

Загальні запитання

- Опишіть будь-ласка в декількох реченнях або словах, що Ви уявляєте під терміном "соціальний капітал".
- Охарактеризуйте, будь ласка, сучасний стан соціального капіталу в Україні?

Блок 1. Громадська активність

- Чи є, на Вашу думку, українці соціально активними?
- Якщо українці є соціально АКТИВНИМИ, то в чому це проявляється?
- Якщо українці НЕАКТИВНІ, поясніть чому?
- Які тенденції змін в даній сфері Ви бачите?

Блок 2. Відповідальність

- Чи відчують українці власну відповідальність за стан справ в Україні? А за стан справ у власній громаді?
- Що треба зробити для підвищення рівня відповідальності мешканців за стан справ на своїх територіях?

Блок 3. Характер взаємовідносин між громадянами, ІГС та органами влади

- Як Ви оцінюєте рівень консолідації українського суспільства в даний момент?
- Як Ви оцінюєте діяльність відомих громадських організацій в Україні?
- Якщо Ви ВИСОКО оцінюєте діяльність цих організацій, поясніть чому.
- Якщо Ви НИЗЬКО оцінюєте діяльність цих організацій, поясніть чому.
- Як би Ви оцінили взаємодію та співпрацю інститутів громадянського суспільства (ІГС) та органів влади?
- Які форми цієї взаємодії застосовуються найчастіше?
- Від кого переважно виходить ініціатива владно-громадської взаємодії?
- Що заважає цій взаємодії?
- Яким чином ІГС та громадські активісти взаємодіють з мешканцями?
- Якщо можете, наведіть приклади.
- Які є джерела інформування людей про діяльність громадських об'єднань?
- Яким чином громадські організації та активісти комунікують між собою для вирішення спільних соціальних проблем?
- Наведіть, будь ласка, приклади.
- Чи має реальний вплив громадськість (активісти та ІГС) на рішення влади?
- Опишіть, будь ласка, засоби такого впливу?
- Що, на Вашу думку, забезпечує успіх цього впливу?

Блок 4. Інфраструктура

- Як би Ви оцінили сучасне законодавство, яке регулює співпрацю влади і мешканців (активістів, ІГС)?
- Як би Ви оцінили місцеві нормативні акти (статути, положення про громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори тощо), які регулюють співпрацю місцевої влади і мешканців (активістів, ІГС)?
- Чи мають представники ІГС, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування необхідні навички, знання та вміння для успішної взаємодії? Чого їм не вистачає?
- Що би Ви запропонували для покращення стану міжлюдських відносин і посилення консолідації суспільства?
- Що би Ви запропонували для покращення стану владно-громадських відносин і підвищення рівня довіри людей до влади?

Дякуємо за Ваші відповіді!

Таблиця оцінки наявності локальних НПА в обласних центрах України*

Вид локальних НПА		Обласні центри України																								
		Вінниця	Луцьк	Дніпро	Краматорськ	Житомир	Ужгород	Запоріжжя	Ів.-Франківськ	Київ	Кропивницький	Северодонецьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Тернопіль	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів	Σ
1	Статут територіальної громади	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	23
2	Регламент діяльності міської ради	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	24
3	Регламент діяльності виконавчих органів міської ради	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	+	20
4	Положення про загальні збори (сходи) мешканців	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	4	
5	Положення про громадські слухання	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	8	
6	Положення про громадські обговорення	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	3	
7	Положення про електронні петиції	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+	-	19	
8	Положення про місцеві ініціативи	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	-	12	
9	Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	3	
10	Положення про громадську раду при голові (виконкомі)	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	18	

11	Положення про громадський бюджет	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	19
12	Положення про порядок проведення консультацій з громадськістю	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	3
13	Положення про громадську експертизу	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	5
14	Положення про порядок створення і діяльності ОСН	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	5
15	Положення про конкурси (проекти) міні-грантів	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	9
16	Положення про інші форми участі громадськості	1	-	1	-	-	-	-	4	-	1	-	1	-	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	12
ЗАГАЛОМ:		9	6	7	9	3	8	7	12	10	5	7	12	10	7	6	5	13	10	5	5	5	6	12	5	184

**Відповідно до відомостей, що містяться на офіційних Інтернет-сайтах місцевих рад та відповідей на запити на публічну інформацію*

8	Положення про місцеві ініціативи	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	3	
9	Положення про публічний звіт голови та депутатів місцевої ради	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	
10	Положення про громадську раду при голові (виконкомі)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	
11	Положення про громадський бюджет	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	
12	Положення про порядок проведення консультацій з громадськістю	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	
13	Положення про громадську експертизу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	1	
14	Положення про порядок створення та діяльності ОСН	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
15	Положення про конкурс міні-грантів для сіл (ГО, ОСН, місцевих ініціатив) у складі ОТГ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	1	
16	Положення про інші форми участі громадськості	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
ЗАГАЛОМ:		4	9	1	2	2	2	2	3	3	1	2	3	1	1	3	3	2	1	1	1	2	2	7	1	60	

* Відповідно до відомостей, що містяться на офіційних Інтернет-сайтах місцевих рад та відповідей на запити на публічну інформацію

ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ
регіональних Програм сприяння розвитку громадянського суспільства
на предмет забезпечення ними умов для формування та розвитку соціального капіталу
у громадах в регіонах України

№	Назва Програми	Короткий висновок	Пропозиції щодо удосконалення Програми	Кращі практики
1	Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області на 2016-2018 роки	Заходи Програми, в основному забезпечують певні умови для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вказати форму вивчення громадської думки, теми дослідження. 2. Вказати, яке саме сприяння буде надано Громадській раді. 3. Розробити заходи в напрямках "Стимулювання участі організацій ГС в соціально-економічному розвитку регіону" та "Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці", передбачені Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 роки в Україні (далі – Національною стратегією). 4. Питання, які не мають прямого відношення до розвитку громадянського суспільства (ГС) мають бути виключені з Програми і реалізовуватися через інші цільові програми. 5. Видалити з програми розділи (усі, крім III), які не мають прямого відношення до розвитку ГС. 	1. Співпраця місцевих органів влади із створеним в межах Програми з Вінницьким регіональним ресурсно-інформаційним центром.
2	Регіональна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Волинській області на 2016 - 2020 роки "Волинь. Громадський рух – 2020"	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вказати форму вивчення громадської думки, тему дослідження. 2. Вказати засоби сприяння ГР: інформаційне, фінансове, організаційне, методичне чи інше. 	1. Підготовка та щорічне видання громадського бюлетеня "Волинь. Громадський рух".
3	Програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Дніпропетровській області на 2017 – 2020 роки	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	Пропозицій немає	1. Утворення, підтримка та інформаційне наповнення веб-ресурсу „Громадський портал Дніпропетровщини”
4	Обласна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Донецькій області на 2017-2020 роки	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	Пропозицій немає	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення Форуму грантодавців та представників малого, середнього та великого бізнесу (суб'єктів корпоративної соціальної відповідальності) Донецької області. 2. Започаткування проведення щорічної Школи громадської експертизи та громадського контролю для громадських

				організацій та посадових осіб органів місцевого самоврядування.
5	Програма розвитку громадянського суспільства у Житомирській області на 2016 – 2018 роки	Заходи Програми не забезпечують належних умов для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вказати теми дослідження громадської думки. 2. Доповнити завданнями, які регулюють відкритість та прозорість діяльності органів влади, їхню просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу, реакцію на звернення громадян та на запити публічної інформації 3. Конкретизувати заплановані заходи в п. 4 заходів Програми "Проведення публічних консультацій з громадськістю, тренінгів, навчань, семінарів, форумів, конференцій". 	
6	Закарпатська область Регіональна програма із забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики і вивчення суспільної думки на 2015-2018 рр.	Заходи Програми не забезпечують повною мірою умов для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Доповнити завданнями, які регулюють умови для створення та діяльності об'єднань громадян, стимулюють їх участь у формуванні та реалізації місцевої політики. 2. Доповнити завданнями, які регулюють відкритість та прозорість діяльності органів влади, їхню просвітницьку та інформаційно-роз'яснювальну роботу, реакцію на звернення громадян та на запити публічної інформації. 3. Доповнити завданнями, які регулюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, формування людських спільнот. 4. Вказати теми досліджень громадської думки. 5. Розробити відсутні заходи реалізації програми. 	
7	Обласна програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Запорізькій області на 2017-2020 роки	Заходи Програми не забезпечують повною мірою умов для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Запланувати заходи, які стимулюють активність громадян та регулюють їх участь у вирішенні місцевих питань. 2. Конкретизувати тематику (хоча би напрям) щорічних нарад, форумів та семінарів для представників організацій громадянського суспільства. 3. Ліквідувати фінансову розбалансованість програми, де всі кошти бюджету направлені на один захід "Сприяння в організації та проведенні заходів щодо відзначення державних свят, ювілейних дат та інших суспільно важливих заходів за участю громадськості". 	1. Організація стажування активістів інститутів громадянського суспільства на базі місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.
8	Регіональна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Івано-Франківській області на 2016-2020 роки	Заходи Програми в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії. 	
9	Програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Київській області на 2017-2020 роки	Заходи Програми в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Доповнити завданнями, які стимулюють активність громадян та регулюють їх участь у вирішенні місцевих питань. 2. Вказати засіб сприяння ГР: інформаційне, фінансове, організаційне, методичне чи інше. 3. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення ресурсного центру сприяння діяльності організацій ГС. 2. Проведення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування спільних з організаціями ГС заходів щодо надання

				соціально-побутових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних, інформаційних послуг.
10	Обласна програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Кіровоградській області на 2016-2020 роки	Заходи Програми в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	1. Провести обласний конкурс соціальних проектів "Громадська перспектива: ідея-дія-результат" серед ІГС; 2. Провести конкурси: "Кращий орган самоорганізації населення року"; "Краще ОСББ року".
11	Регіональна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Луганській області на 2016-2020 роки	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	Пропозицій немає	1. Започаткування постійних консультацій для представників громадського активу міст і районів області, які організують і впроваджують заходи місцевої демократії (громадські слухання, ініціативи, загальні збори громади тощо). 2. Підготовка та випуск щорічного інформаційно-аналітичного бюлетеня "Громадські ради Луганщини".
12	Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства Львівської області на 2014 – 2018 роки	Заходи Програми в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Вказати форму вивчення громадської думки, теми досліджень. 2. Врахувати норми програми щодо розроблення заходів, які регулюють умови для створення та діяльності об'єднань громадян, стимулюють їх участь у формуванні та реалізації місцевої політики 3. Питання, які не мають прямого відношення до розвитку ГС, мають бути виключені з Програми і реалізовуватися через інші цільові програми.	
13	Обласна Програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Миколаївській області на 2017-2020 роки (проект)	Заходи Програми, в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	1. Організувати в навчальних закладах області відкриті уроки щодо розвитку ГС у сучасних умовах.
14	Регіональна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Одеській області на 2017-2020 роки (проект)	Заходи проекту Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	Пропозицій немає.	1. Проведення обласного конкурсу "Краща громадська рада – надійний партнер" (за підсумками діяльності громадських рад, зокрема, їх активної участі у вирішенні суспільно-значущих проблем районів та міст).
15	Комплексна програма комунікацій влади з громадськістю та розвитку інформаційної сфери в Полтавській області на 2016-2018 роки	Заходи Програми неповною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Доповнити завданнями, які регулюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, формування людських спільнот. 2. Питання, які не мають прямого відношення до розвитку ГС, мають бути виключені з Програми і реалізовуватися через інші	1. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Громадської ради при Полтавській ОДА та Громадської ради при Полтавській обласній раді.

			цільові програми.	
16	Програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Рівненській області на 2017-2021 роки	Заходи Програми неповною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Урізноманітнити норми Програми, які регулюють умови для комунікації мешканців та громадських утворень між собою, формування людських спільнот. 2. Викласти занадто громіздкі п. 2. і п. 5 у більш простій формі. 3. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	
17	Сумська область Обласна програма сприяння розвитку громадянського суспільства на 2017-2020 роки	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	Пропозицій немає.	1. Забезпечення функціонування у бібліотечних закладах культури Інтернет-центрів для надання інформаційних послуг з метою реалізації інтересів громадян. 2. Проведення молитовних сніданків з представниками різних конфесій.
18	Програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Тернопільській області на 2016-2018 роки	Заходи Програми, в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Вказати, в якій формі буде проведено вивчення громадської думки і теми досліджень. 2. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	
19	Харківська область Програма сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 роки	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Питання, які не мають прямого відношення до розвитку ГС, мають бути виключені з Програми і реалізовуватися через інші цільові програми.	1. Створення сприятливих умов для духовного єднання поколінь на національних традиціях українського народу; 2. Проведення заходів щодо можливості навчання активних громадян для становлення громадського суспільства. 3. Організація системи підтримки ІГС, що сприяють розвитку підприємницького середовища, створенню робочих місць, наповненню бюджету області, вихованню соціально відповідального бізнесу; 4. Створення сприятливих умов для самоорганізації населення у Харківській області.
20	Обласна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Херсонській області на 2017 - 2020 роки	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	Пропозицій немає	1. Здійснення ознайомчих візитів до різних громад та інших регіонів з метою вивчення позитивної та успішної практики залучення громадськості, використання різноманітних форм демократії участі. 2. Сприяння проведенню в громадах області інформаційних семінарів для представників організацій ГС, ініціативних груп, органів місцевого самоврядування щодо створення та розвитку діяльності органів самоорганізації населення, поширення досвіду їх діяльності в м. Херсоні та в інших регіонах області.

21	Обласна програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Хмельницькій області на 2013-2017 роки	Заходи Програми, в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	1. Організація виготовлення та розповсюдження соціальної реклами, буклетів, методичних роздаткових матеріалів з питань громадянського суспільства та позитивних практик його розвитку на території Хмельницької області.
22	Обласна програма розвитку громадянського суспільства в Черкаській області на період до 2019 року	Заходи Програми, в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	1. Створити ресурсний центр громадських організацій області та м. Черкаси, забезпечити його функціонування на базі адміністративного приміщення колишньої тютюнової фабрики.
23	Регіональна програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Чернівецькій області на 2017-2020 роки	Заходи Програми, в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії.	1. Проведення оцінки рівня організаційного та інституційного розвитку ІГС області, визначення потреб у навчанні та майбутньому розвитку (розробка методології та щорічне оцінювання з метою визначення рівня розвитку та потреби у навчанні ІГС).
24	Обласна Програма сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016—2020 роки "Чернігівська громада"	Заходи Програми, в основному забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Розробити заходи з міжсекторальної взаємодії. 2. Конкретизувати теми, з яких буде проведено вивчення суспільної думки жителів області, та виконавців цих досліджень; 3. Вказати предмет моніторингу ЗМІ, Інтернет-простору, соціальних медіа. 4. Вказати, яке саме сприяння буде надано Громадській раді.	1. Створення ресурсного центру сприяння діяльності ІГС.
25	Міська цільова програма "Сприяння розвитку громадянського суспільства у м. Києві на 2017-2019 рр."	Заходи Програми повною мірою забезпечують умови для формування і розвитку соціального капіталу.	1. Питання, які не мають прямого відношення до розвитку ГС, мають бути виключені з Програми і реалізовуватися через інші цільові програми.	1. Проводити щорічний Київський Форум організацій громадянського суспільства.

Зведені результати оцінювання офіційних сайтів обласних центрів України

Показник оцінки сайту	Обласні центри України																								Σ Ср.	
	Вінниця	Луцьк	Дніпро	Краматорськ	Житомир	Ужгород	Запоріжжя	Ів.-Франківськ	Київ	Кропивницький	Севєродонецьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Тернопіль	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів		
I. Інформування населення																										
1	Контактна інформація ОМС: адреса, телефони, електронні адреси	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1	93,0 3,88
2	Контакти структурних підрозділів ОМС: список підрозділів, ПІБ керівників, графік прийому, телефони	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2,5	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	92,5 3,85
3	Графік особистого прийому посадових осіб (голови, заступників, керівників виконавчих органів)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	95,0 3,95	
4	Тексти рішень місцевої ради та виконкому, у т.ч. архівні	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	2	3	4	4	4	92,0 3,83
5	Тексти розпоряджень голови, у т.ч. архівні	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	94,0 3,92
6	Статут територіальної громади	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	95,0 3,95	
7	Стратегія розвитку територіальної громади	4	0	0	4	1	0	4	4	0	4	4	4	4	4	0	1	2	4	2	4	4	4	4	66,0 2,75	
8	Бюджет міста поточного року та минулих років	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	94,0 3,92	
9	Річні звіти голови, у т.ч. архівні	0	0	4	0	0	4	1	4	0	4	4	4	4	4	4	4	2	4	3	4	0	4	3	65,0 2,71	

10	Відеозаписи сесій місцевої ради	0	4	4	4	0	0	0	4	4	2	4	4	2	4	4	0	4	2	4	4	4	4	0	0	<u>62,0</u> 2,58	
11	Інформація про склад та діяльність дорадчих органів (громадських рад та ін.), у складі яких є представники громадськості	1	4	4	4	4	0	4	4	4	1	4	2	3	2	4	0	3	1	2	4	4	4	4	2	<u>69,0</u> 2,88	
12	Перелік та опис адміністративних послуг, що надаються ОМС	4	4	4	4	4	4	4	4	0	0	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	<u>88,0</u> 3,67	
РАЗОМ інформування населення (max 48):		37	40	44	44	37	36	41	48	40	34	46,5	46	43	46	47	36	44	37	46	43	44	44	44	38	<u>41,9</u> 3,5	
II. Участь громадськості																											
13	Анонси сесій місцевої ради з порядком денним	0	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	3	4	4	3	4	4	3	<u>86,0</u> 3,58	
14	Проекти рішень місцевої ради, виконкому	2	4	4	1	4	4	4	4	4	2	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	<u>88,0</u> 3,67	
15	Можливість надати коментар чи зауваження до проектів рішень ради, виконкому	0	4	3	0	1	0	0	3	0	0	0	4	0	2	3	0	0	1	4	0	0	4	4	0	<u>33,0</u> 1,25	
16	Анонси засідань постійних депутатських комісій, робочих груп	0	4	4	0	4	3	4	4	4	2	3	4	2	2	2	4	3	2	4	4	4	4	4	2	<u>73,0</u> 3,04	
17	Реєстрація на сайті на особистий прийом до керівників органів МСВ	0	0	4	4	0	0	0	4	4	4	0	4	0	4	0	0	0	0	4	0	0	4	0	0	<u>36,0</u> 1,50	
18	Порядок надсилання через сайт звернення або запитання до органа влади або посадової особи	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	3	4	3	4	4	4	4	0	4	4	4	4	<u>87,0</u> 3,63	
19	Порядок подачі через сайт електронних петицій	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	<u>94,0</u> 3,92	
20	Порядок подання через сайт запитів на отримання публічної інформації	0	4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4	4	1	4	0	4	4	4	0	<u>78,0</u> 3,25	

21	Додаткові онлайн-платформи для отримання зворотного зв'язку від населення ("Відкрите місто" і т.п.)	4	4	4	0	4	4	3	4	4	0	4	3	3	4	4	4	3	4	4	1	4	4	4	4	<u>81,0</u> 3,38
22	Інформація щодо опитувань громадської думки з актуальних питань розвитку громади	4	0	3	0	4	0	4	4	0	0	3	4	0	0	2	2	0	1	0	0	4	0	4	4	<u>43,0</u> 1,79
23	Інформація про органи самоорганізації населення, які діють у тер. громаді	0	0	4	0	0	2	2	4	4	4	0	2	4	4	1	0	3	1	2	0	4	4	4	0	<u>49,0</u> 2,04
24	Інформація про громадські слухання та загальні збори мешканців (які плануються, пройшли, основні рішення)	4	2	4	4	4	2	0	4	0	0	4	4	4	0	4	2	3	1	4	0	4	4	4	3	<u>65,0</u> 2,71
25	Інформація про реалізацію у громаді механізму "бюджету участі" (громадського бюджету)	4	0	4	1	4	4	0	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	0	4	4	4	4	<u>81,0</u> 3,38
РАЗОМ участь громадськості (max 52):		26	34	50	22	41	35	33	51	39	26	37	49	35	40	39	36	36	30	46	17	43	48	48	32	<u>37,2</u> 2,9
ЗАГАЛЬНА СУМА:		63	74	94	66	78	71	74	99	80	60	83,5	95	78	86	86	72	80	67	92	60	87	92	92	70	<u>80,7</u> 3,2
Місце		22	15	3	21	13	18	15	1	11	23	10	2	13	8	8	17	11	21	4	23	7	4	4	19	

Критерії оцінювання:

- 0** – інформація відсутня;
- 1** – інформація є у наявності, але важкодоступна, неповна і неактуальна;
- 2** – інформація є у наявності, доступна, але неповна і неактуальна;
- 3** – інформація є у наявності, доступна, повна але неактуальна;
- 4** – інформація є у наявності, доступна, повна і актуальна.

Максимальна сума балів – 100.

Зведені результати оцінювання офіційних сайтів досліджених об'єднаних територіальних громад

Показник оцінки сайту		Області / досліджені ОТГ																								Σ ср.
		Вінницька обл.	Волинська	Дніпропетровська	Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Ів.-Франківська	Київська	Кіровоградська	Луганська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська	
		Немирівська	Голобська	Царичанська	Іллінівська	Тетерівська	Вілховецька	Комиш-Зорянська	Більшівцівська	Пісківська	Великоандрусівська	Чмирівська	Грабовецька	Кам'яномостівська	Біляївська	Шишацька	Привільненська	Миколаївська	Коропецька	Старосалтівська	Гладківська	Гвардійська	Степанецька	Вашківецька	Батурицька	
I. Інформування населення																										
1	Контактна інформація ОМС: адреса, телефони, електронні адреси	4	4	3	4	4	4	4	4	4	—	4	3	4	4	4	4	4	3	4	—	4	4	4	—	<u>81,0</u> 3,9
2	Контакти структурних підрозділів ОМС: список підрозділів, ПІБ керівників, графік прийому, телефони	0	3	0	0	4	3	4	2	3	—	2,5	3	2	4	3	2	3	3	4	—	0	0	2	—	<u>47,5</u> 2,3
3	Графік особистого прийому посадових осіб (голови, заступників, керівників виконавчих органів)	0	2	0	0	4	0	4	0	0	—	0	4	2	4	0	0	0	4	4	—	0	0	0	—	<u>28,0</u> 1,3
4	Тексти рішень місцевої ради та виконкому, у т.ч. архів	2	4	4	4	4	0	4	2	3	—	4	4	2	4	4	1	3	4	1	—	0	4	4	—	<u>58,0</u> 2,8
5	Тексти розпоряджень голови, у т.ч. архівні	0	4	0	4	4	0	4	3	0	—	0	4	0	4	0	0	2	4	0	—	0	0	4	—	<u>37,0</u> 1,6
6	Статут територіальної громади	4	0	0	4	4	0	0	0	4	—	4	1	0	0	0	0	0	1	4	—	4	4	4	—	<u>38,0</u> 1,8

7	Стратегія розвитку територіальної громади	4	4	0	0	0	1	0	0	0	-	0	2	0	0	4	4	2	4	0	-	0	0	4	-	<u>27,0</u> 1,3
8	Бюджет ОТГ поточного року та минулих років	4	0	0	0	4	0	4	4	2	-	4	4	4	0	4	1	0	4	4	-	0	0	3	-	<u>46,0</u> 2,2
9	Річні звіти голови, у т.ч. архівні	0	0	0	0	4	0	0	0	0	-	0	4	0	4	4	0	0	4	0	-	0	0	2	-	<u>22,0</u> 1,0
10	Відеозаписи сесій місцевої ради	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	1	0	0	-	<u>1,0</u> 0,05
11	Інформація про склад та діяльність дорадчих органів (громадських рад та ін.), у складі яких є представники громадськості	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	-	0
12	Перелік та опис адміністративних послуг, що надаються ОМС	4	0	0	0	4	0	2	0	0	-	0	4	0	0	4	0	1	0	0	-	0	0	0	-	<u>19,0</u> 0,9
РАЗОМ інформування населення (max 48):		22	21	7	16	36	8	26	15	16	-	18,5	33	14	24	27	12	15	31	21	-	9	12	27	-	<u>19,5</u> 1,6

II. Участь громадськості

13	Анонси сесій місцевої ради з порядком денним	4	0	0	0	4	0	4	4	0	-	0	4	0	4	2	0	4	4	0	-	0	0	0	-	<u>34,0</u> 1,6
14	Проекти рішень місцевої ради, виконкому	4	0	4	4	4	0	4	2	0	-	4	4	0	4	3	0	4	4	0	-	0	0	4	-	<u>49,0</u> 2,3
15	Можливість надати коментар чи зауваження до про-ектів рішень ради чи виконкому	0	0	0	1	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	-	<u>1,0</u> 0,05
16	Анонси засідань постійних депутатських комісій, робочих груп	0	0	0	0	2	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	-	<u>2,0</u> 1,0
17	Реєстрація на сайті на особистий прийом до керівників органів МСВ	0	0	0	0	4	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	-	<u>4,0</u> 0,2
18	Порядок надсилання через сайт звернення або запитання до органа влади або посадової особи	0	0	0	1	4	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	2	0	0	-	0	0	0	-	<u>7,0</u> 0,3

19	Порядок подачі через сайт електронних петицій	4	4	4	1	4	1	0	4	3	-	4	4	4	0	4	4	4	4	4	-	4	4	4	-	<u>69,0</u> 3,3
20	Порядок подання через сайт запитів на отримання публічної інформації	0	0	0	0	0	0	4	0	0	-	0	0	0	1	0	0	2	0	0	-	0	0	2	-	<u>9,0</u> 0,4
21	Додаткові онлайн-платформи для отримання зворотного зв'язку від населення ("Відкрита ОТГ")	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	4	0	0	0	0	2	0	0	-	0	0	0	-	<u>6,0</u> 0,3	
22	Інформація щодо опитувань громадської думки з актуальних питань розвитку громади	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	1	0	0	0	1	0	1	0	-	0	0	0	-	<u>3,0</u> 0,1
23	Інформація про органи самоорганізації населення, які діють у територіальній громаді	0	0	0	0	0	0	0	0	2	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	-	<u>2,0</u> 1,0
24	Інформація про громадські слухання та загальні збори мешканців (які плануються, які пройшли, основні рішення)	0	0	0	0	0	0	4	0	0	-	0	4	0	0	2	2	0	4	0	-	2	0	3	-	<u>21,0</u> 1,0
25	Інформація про реалізацію у громаді механізму "бюджету участі" (громадського бюджету)	4	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	2	-	<u>6,0</u> 0,3
Разом участь громадськості (max 52):		16	4	8	7	22	1	16	10	5	-	12	17	4	9	11	7	18	17	4	-	6	4	15	-	<u>10,1</u> 0,8
СУМА:		38	25	15	15	58	7	42	25	21	-	30,5	50	18	33	38	19	33	16	25	-	15	16	42	-	<u>28,2</u> 1,3
Місце:		5	10	18	18	1	21	3	10	13	-	9	2	15	7	5	14	8	16	10	-	18	16	3	-	

Критерії оцінювання:

- 0** – інформація відсутня;
- 1** – інформація є у наявності, але важкодоступна, неповна і неактуальна;
- 2** – інформація є у наявності, доступна, але неповна і неактуальна;
- 3** – інформація є у наявності, доступна, повна але неактуальна;
- 4** – інформація є у наявності, доступна, повна та актуальна.

Максимальна сума балів – 100

ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ ГРОМАДСЬКИХ УТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ У 2013-2017 рр.*

Громадське утворення	01.01. 2013	01.07. 2013	01.01. 2014	01.07**. 2014	01.01**. 2015	01.07**. 2015	01.01**. 2016	01.07**. 2016	01.01**. 2017	01.07**. 2017	01.10**. 2017
Підприємство громадського об'єднання (релігійної організації, профспілки)	4 498	4 501	4 470	4 082	4 056	3 263	3 288	3 306	3 313	3 291	3 281
Організація (установа, заклад) громадського об'єднання	1 579	1 592	1 608	1 594	1 618	1 600	1 602	1 589	1 581	1 557	1 550
Громадська організація	74 500	75 948	77 286	73 625	75 828	67 300	70 321	73 203	75 988	78 331	79 444
Громадська спілка	-	-	-	-	-	638	753	876	990	1 125	1 187
Релігійна організація	24 720	25 092	25 475	24 673	24 957	22 732	23 261	23 649	24 072	24 520	24 711
Профспілка, об'єднання профспілок	28 852	29 356	29 724	28 626	28 890	26 042	26 321	26 347	26 899	27 327	27 537
Творча спілка (інша професійна організація)	278	283	298	269	277	272	279	283	292	305	308
Благодійна організація	14 055	14 485	14 999	14 689	15 934	14 496	15 384	16 127	16 837	17 317	17 543
Орган самоорганізації населення	1 426	1 470	1 503	1 347	1 372	1 386	1 415	1 454	1 497	1 521	1 527
РАЗОМ:	149 908	152 727	155 363	148 905	152 932	137 729	142 624	146 834	151 469	155 294	157 079
Недержавний пенсійний фонд	75	74	74	74	72	72	72	73	72	73	72
Політична партія	19 222	19 222	19 166	18 175	18 237	14 714	15 557	15 700	15 817	15 812	15 802
Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	15 018	15 825	16 213	15 558	15 592	16 173	17 109	22 389	26 080	27 111	27 533

* За даними Держстату.

** Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та непідконтрольної частини територій Донецької та Луганської областей.

Публікації-сторінки на Facebook щодо подій місцевих ІГС

Місто/дати	7-13.08	14-20.08	28.08-3.09	04.10.2009	11-17.09	18-24.09	25.09-1.10	2.10-8.10	Всього подій
Вінниця				V Міжнародний інвестиційний форум	Освітній проект "По сусідству"	Еко-відродження		Освітній проект "По сусідству"	5
				https://www.facebook.com/events/725496977637890	https://www.facebook.com/events/1587419981281560	https://www.facebook.com/events/115322399160798		https://www.facebook.com/events/242558699601293	
				Міжнародний Форум "Демократія даних"					
				https://www.facebook.com/events/117927762201448					
Луцьк	Секрети молодіжної політики Фінляндії. Майстер клас			"Як стати успішним і де тут громадська діяльність?"	Презентація проекту "Майстерня соціальних інновацій"			Ярмарка проектів та молодіжних організацій	5
	https://www.facebook.com/events/335881893530858/			https://www.facebook.com/events/147702272488725	https://www.facebook.com/events/1693339563616569			https://www.facebook.com/events/121235861924281	
					Активні громадяни - тренінг!				
					https://www.facebook.com/events/1931770653764320				
Дніпро			Захусткована краса Дніпра	Конференція ГО ветеранів АТО м.Дніпро "Круглий Стіл".		Творческий выходной для ветеранов АТО		Тренінг з Фандрейзингу	7
	Досить Нас Вбивати! Акція велосипедистів		https://www.facebook.com/events/338105063314851	https://www.facebook.com/events/1401164196597776		https://www.facebook.com/events/1459046927465893		https://www.facebook.com/events/1442785872442439	
	https://www.facebook.com/events/255827554911251		Как ГО взаимодействовать со СМИ с пользой и без недоразумений				Активізація громад: інструменти культури		
			https://www.facebook.com/events/298199823988876				https://www.facebook.com/events/1900600946928403		
Краматорськ	Як та чим Європа може сприяти реальним змінам на сході України?	Всесвітній день гуманітарної допомоги у Краматорську	Практикум публічної звітності"	Активісти та муніципалітети: друзі чи вороги?	Дебати: Продовження децентралізації	Прес-конференція: Старт книжкової ініціативи "Книжка на схід"	Запуск роботи "Мужского клуба"	Юридична допомога переселенцям, учасникам АТО, родинам загиблих	11

	https://www.facebook.com/events/924673421004945	https://www.facebook.com/events/503188720031063	https://www.facebook.com/events/1973590052671475	https://www.facebook.com/events/670332326488930	https://www.facebook.com/events/1560834747310385	https://www.facebook.com/events/359974927791636	https://www.facebook.com/events/525386007803643	https://www.facebook.com/events/402458266838711	
	Підсумки роботи Громадської ради при ДонОДА					"Єднання громади - крок до миру!"			
	https://www.facebook.com/events/154818508407196					https://www.facebook.com/events/689626067899120			
	Практикум публічної звітності								
	https://www.facebook.com/events/822409194593472								
Житомир	"Зустріч за ранковою кавою" з німецьким медіа-експертом						Ульотна толока		2
	https://www.facebook.com/events/1461397144166997						https://www.facebook.com/events/1461071750644565		
Ужгород	Школа ужгородця: урбаністика й архітектура для дітей та батьків	Школа ужгородця: урбаністика й архітектура для дітей та батьків	Тренінг "Фінансовий менеджмент для культурних активістів"	Uzhhorod International Youth Festival 2017	Проти поліцейської держави!	Площа Петефі: діалог у трьох частинах	Площа Петефі: як то має бути		11
	https://www.facebook.com/events/509128722766229	https://www.facebook.com/events/1386010204847291	https://www.facebook.com/events/281333352352272	https://www.facebook.com/events/145358346066849	https://www.facebook.com/events/148112975787425	https://www.facebook.com/events/360973454359656	https://www.facebook.com/events/377516456013456		
		Взаємодія молоді з владою в реалізації молодіжних ініціатив		Презентація конкурсу молодіжних інновацій U-Inn у місті Ужгород	Фінальна виставка проекту "Межа". Ужгород.				
		https://www.facebook.com/events/337533043339106		https://www.facebook.com/events/302605920148502	https://www.facebook.com/events/1879630935689101				
		Чи вдасться відновити парк "Перемога"?							
		https://www.facebook.com/events/166227137260532							
Запоріжжя	Навчальний тур з соціального підприємництва у Запоріжжі	Лови хвилю: секрети соцмереж для некомерційних пабліків	Інновації та можливості в молодіжній роботі: Україна та Польща	OpenData Picnic / 16.09	Місто дитинства - перший форум для батьків у м.Запоріжжя	Фестиваль рівності. Запоріжжя	Щотижнева зустріч волонтерів		7
	https://www.facebook.com/events/507170466294568	https://www.facebook.com/events/1830771070566727	https://www.facebook.com/events/129080214344091	https://www.facebook.com/events/302605920148502	https://www.facebook.com/events/1796549223989559	https://www.facebook.com/events/116558419022034	https://www.facebook.com/events/1913308658996283		

Івано-Франківськ	Фестиваль культур "Global Village"	Квадрат Курбаса & City Scan	Франківська Майстерня: Відкриття навчального року		Всеукраїнський тур "ЗміниТИ"		Антикорупційна реформа: здобутки, провали, плани	Форум "Енергія Змін 2017: Сила самоорганізації"	10
	https://www.facebook.com/events/1049998455136537	https://www.facebook.com/events/273393743157851	https://www.facebook.com/events/213333542533718		https://www.facebook.com/events/517634615247323		https://www.facebook.com/events/458665057866217	https://www.facebook.com/events/125128938119974	
	Презентація соціального відеоролику "Не сміти в своєму домі"						TEDxIvanoFrankivsk 2017		
	https://www.facebook.com/events/336517326774683						https://www.facebook.com/events/116518635656587		
	Міський Божевільний / Village idiot						СУП. Створи Урбан Проект		
	https://www.facebook.com/events/1936375309940424						https://www.facebook.com/events/119986255371161		
Кропивницький	Кропунytskyi smart city day - Форум				Креативні інструменти для розвитку локальних громад	Школа Громадського Діяча 3.0			3
	https://www.facebook.com/events/402233750172503				https://www.facebook.com/events/482758138789416	https://www.facebook.com/events/382014785549413			
Северодонецьк			Фестиваль мнених - Северодонецк	Семинар для депутатів у Северодонецьку		Школа громадського активіста в місті Северодонецьк			3
			https://www.facebook.com/events/112298806065191	https://www.facebook.com/events/1365328553580805		https://www.facebook.com/events/1461641933882044			
Львів	Хакатон "Творимо новий бренд Львова"	Picnic with AIESEC	Перший грант від MiniZavod'y	Знесіння Фест	Події Форуму Видавців	День Сихова	"рема" і розвиток підзамче	Публічний діалог "ВиБОРИ: нові правила"	12
	https://www.facebook.com/events/1934164496843505	https://www.facebook.com/events/1431836190225791	https://www.facebook.com/events/113553629272108/	https://www.facebook.com/events/112194516108543	Урбаністичний кластер на Форумі видавців	https://www.facebook.com/events/525014631166625	https://www.facebook.com/events/369352176832969	https://www.facebook.com/events/370623893374682	
				Історична спадщина: збереження та фахова реставрація	https://www.facebook.com/events/170713066836749	Міжнародне волонтерство		Новий Статут Львова: шанси та виклики для громади	
				https://www.facebook.com/events/325710447868324		https://www.facebook.com/events/284255442068051		https://www.facebook.com/events/1468552796564355	
								Volunteer Walk Львів	
								https://www.facebook.com/events/494210277607059	

Миколаїв				Як мажоритарники Миколаївщини показали себе під час шостої сесії	Брифінг про результати проекту	I Молодіжна конференція #Active_mk	Тренінг з фактчекінгу від FactCheck-Ukraine	Veloforum 2017 Mykolaiv	5
				https://www.facebook.com/events/691828134350916	https://www.facebook.com/events/707258279479947	https://www.facebook.com/events/516192622052480	https://www.facebook.com/events/127641571299633	https://www.facebook.com/veloforum.conference/	
						13-й форум Мережі вільних місцевих політиків			
						https://www.facebook.com/events/1442823785795033			
Одеса	Гендер: ідентичність чи громадський обов'язок? Фільм та дискусія	Толока та мастер-клас з малювання для дітей	Мультикультурний проект - в Одесі все свої	Нетворкінг для представників ОСББ	Principium-Одеса: молоді про розвиток міста	ПІКЕТ Одеської Міської Ради	Презентація Ініціативи реальних дій	Дипломатичне чаювання в Одесі	12
	https://www.facebook.com/events/108815163157328	https://www.facebook.com/events/1042105395891971	https://www.facebook.com/events/790347341145630	https://www.facebook.com/events/737022433160155	https://www.facebook.com/events/117111445662899	https://www.facebook.com/events/1905251179794215	https://www.facebook.com/events/120873945284461	https://www.facebook.com/events/279457745890789	
	15x4 Що там в районах?			Громадянський сторітелінг — відбір на тренінг в Одесі			Volunteer Walk Одеса		
	https://www.facebook.com/events/708516129346491			https://www.facebook.com/events/114119385935125			https://www.facebook.com/events/117926455550328		
							Реформи в Україні: конфлікт інтересів		
							https://www.facebook.com/events/119324578755764		
Полтава					Майстерня міста Полтава 2017	Зустріч із представниками USAID			4
					https://www.facebook.com/events/727917450743946/	https://www.facebook.com/events/1641501135884350			
					Яким може бути майбутнє полтавської набережної?	Містечко USAID			
					https://www.facebook.com/events/141759233007915	https://www.facebook.com/events/377719279313776/			
Рівне	Рівненський Хакатон №1: Місто у смартфоні			Фестиваль ЗЕЛО		Акція протесту проти 6556	Взаємодія громадян: активізація та самоорганізація	6	

	https://www.facebook.com/events/261149307704887			https://www.facebook.com/events/1862070700790323 L		https://www.facebook.com/events/1737591943210779		https://www.facebook.com/events/1618093238250321	
				Рівне приймає "Відкритий виклик" від ініціативи "Дані міст"		Всеукраїнська студентська конференція "Правові основи якісного управління органами студентського самоврядування"			
				https://www.facebook.com/events/250618825460163		https://www.facebook.com/events/792964597554763			
Суми					Тренінг "Структура місцевої влади та її повноваження"	Динаміка децентралізації в Сумській області	Презентація Програми національних обмінів у Сумах	Тренінг "Структура місцевої влади та її повноваження"	6
					https://www.facebook.com/events/270424163448327	https://www.facebook.com/events/1625335874204676	https://www.facebook.com/events/106405046777509	https://www.facebook.com/events/1293106900799493/	
						Чому із Сум не "пора валить"?! Workshop по роботі з медіа для активістів			
						https://www.facebook.com/events/1715186852121501	https://www.facebook.com/events/146088122661889		
Тернопіль				Проект Молодіжний центр: Шляхи реалізації	Open Data Picnic Day		Форум "Децентралізаційні стратегії"	Майстерня Тернополя	4
				https://www.facebook.com/events/116449932332156	https://www.facebook.com/events/149485658973926		https://www.facebook.com/events/128331617820797	https://www.facebook.com/events/1728988750741141	
Харків		Зустріч "Сучасний Український Фемінізм"	Семинар-тренінг "Що таке "мова ворожнечі" та як запобігти її.	РАЗОМ УРБАН ПАРК			Круглий стіл "Відкритий бюджет.Інструмент громадського контролю"	Семинар "Практична медіаграмотність для учнів і вчителів"	9
		https://www.facebook.com/events/1772165202811169	https://www.facebook.com/events/1882186738766707	https://www.facebook.com/events/163339037571556			https://www.facebook.com/events/482601362126935	https://www.facebook.com/events/339930739791428	
				Круглий стіл за результатами моніторингу прокуратури та судів			Панельна дискусія Креативна Європа на Kharkiv Meet Docs	Критичне мислення і адвокатура як фундамент вільного суспільства	
				https://www.facebook.com/events/1440741422675047			https://www.facebook.com/events/1864546353873909	https://www.facebook.com/events/139385640017713	
				УРБАН Вуличний університет					

				https://www.facebook.com/events/1643754495642745					
Херсон					Херсон: Громадський простір uCRAZYans	10 онлайн-сервісів Херсонської міської ради	Фестиваль тактики і стратегії "Осінь соната"		3
					https://www.facebook.com/events/1938683203077682	https://www.facebook.com/events/277096272787574	https://www.facebook.com/events/1777649225865839		
Хмельницький	Хмельницька Студреспубліка				Соціальне підприємництво			Круглий стіл на тему "Молодіжний центр Поділля"	3
	https://www.facebook.com/events/168806500330925				https://www.facebook.com/events/273807186456400			https://www.facebook.com/events/1972336916380612	
Черкаси					Вільні студії	Черкаси: погляд у майбутнє			3
					https://www.facebook.com/events/1368156486637956	https://www.facebook.com/events/170289960209295			
						Громадські консультації: як це працює в Польщі			
						https://www.facebook.com/events/518121261858694			
Чернівці	Тренінг MOM			Майстерня міста Чернівці 2017					2
	https://www.facebook.com/events/1728082537486347			https://www.facebook.com/events/1718163115152885					
Чернігів					Презентація конкурсу молодіжних інновацій U-Inn у м. Чернігові		Презентація Програми національних обмінів в Чернігові		3
	Студреспубліка				https://www.facebook.com/events/1447149525320521		https://www.facebook.com/events/959893294149659		
	https://www.facebook.com/events/1403300626444227/permalink/1426299374144352/								
Всього									136

ЗІСТАВЛЕННЯ СЦЕНАРІЇВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ (за оцінками громадських експертів)

Критерії	Ваго- мість кри- теріїв	1. Інерційний сценарій							2. Модернізаційний сценарій							3. Мобілізаційний сценарій						
		Оцінки експертів					Сер.	Приведена оцінка	Оцінки експертів					Сер.	Приведена оцінка	Оцінки експертів					Сер.	Приведена оцінка
1. Фінансова економічність	0,19	5	5	5	4	4	4,6	<u>0,87</u>	4	3	3	5	4	3,8	0,72	5	4	4	5	4	4,4	0,84
2. Організаційна простота	0,13	4	3	4	3	4	3,6	<u>0,47</u>	3	3	3	4	3	3,2	0,42	1	2	2	5	3	2,6	0,34
3. Нормативна забезпеченість	0,17	2	3	1	4	3	2,6	0,44	4	4	4	4	4	4,0	0,68	4	5	3	5	4	4,2	<u>0,71</u>
4. Врахування гендерних особливостей	0,05	1	1	1	3	1	1,4	0,07	4	3	3	4	3	3,4	<u>0,17</u>	3	3	2	4	4	3,2	0,16
5. Політична прийнятність	0,14	2	1	1	2	2	1,6	0,22	3	4	3	3	3	3,2	0,45	4	4	3	5	4	4,0	<u>0,56</u>
6. Соціальна ефективність	0,15	2	2	1	1	1	1,4	0,21	3	3	4	2	3	3,0	0,45	5	5	4	3	5	4,6	<u>0,66</u>
7. Можливість реалізації	0,17	4	3	3	3	3	3,6	0,54	4	4	3	4	4	3,8	<u>0,65</u>	3	4	3	4	4	3,6	0,61
ПІДСУМОК:	1,00	20	18	16	19	18	18,2	2,82	25	23	23	26	24	24,2	3,54	27	27	21	31	28	26,8	<u>3,88</u>

КОРОТКА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОДЕСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Одеський інститут соціальних технологій (далі – Інститут) був **створений у 1999 році** як регіональна громадська організація на базі досвіду діяльності Лабораторії нових соціальних технологій Одеського міського Центру соціальної допомоги, Одеської Асоціації Милосердя і Центру соціально-культурного розвитку м. Одеси.

Інститут є аналітичним центром і бачить свою **місію** у тому, щоб науково обґрунтовано представляти і захищати інтереси громадян у взаємовідносинах з державними, комерційними і некомерційними структурами. При цьому Інститут не обмежується дослідженням тих або інших соціальних проблем, а виявляє їх причини, розробляє рішення та впроваджує ці розробки у життя.

Інститут брав участь у реалізації **близько 100 проектів**, спрямованих на захист прав громадян, розвиток трудових колективів, підтримку соціально уразливих груп населення, розвиток самоорганізації населення, міжсекторного партнерства, соціальної відповідальності бізнесу, поліпшення діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування та ін.

Основні розробки Інституту:

- механізм соціального замовлення, який діє в м. Одесі і вже більш ніж в 20 містах України та дозволяє органам влади залучати на конкурсній основі некомерційні організації для вирішення пріоритетних місцевих проблем за рахунок бюджетних та небюджетних коштів. За участю фахівців Інституту в Одесі організовуються щорічні конкурси соціальних проектів;

- методика соціальної діагностики, яка дає можливість за допомогою статистичних, соціологічних та експертних методів виявляти найбільш гострі соціальні проблеми соціальних груп або громад у цілому і визначати оптимальні шляхи їхнього розв'язання;

- система сприяння активному довголіттю людей похилого віку, яка дозволяє їм наповнювати "осінь життя" новим змістом, довше зберігати свою працездатність, здоров'я, самореалізовуватись повною мірою;

- система стимулювання участі комерційних і некомерційних структур у реалізації завдань соціальної політики, виконанні місцевих соціальних програм;

- за активною участю Інституту розроблено концепцію і проект Статуту територіальної громади м. Одеси, надано допомогу у створенні статутів територіальних громад Тернополя та Вінниці;

- разом із партнерськими організаціями Інститутом розроблено проект Програми сприяння розвитку самоорганізації населення в місті Одесі на 2008-2011 роки;

- спільно із ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення" підготовлено науково-практичний коментар до Закону України "Про органи самоорганізації населення";

- зроблено істотний творчий внесок у розробку, удосконалення і розвиток наукової, законодавчої, нормативної та організаційно-методичної бази самоорганізації населення, міжсекторної співпраці та засад демократичного врядування в Україні; за участю Інституту видано більше 30 аналітичних та нормативно-методичних збірників;

- результати проведених Інститутом та його фахівцями досліджень, розробки Інституту широко використовуються у навчальних курсах в системі навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, службовців місцевого самоврядування, а також лідерів громадських організацій та органів самоорганізації населення;

- Інститут бере активну участь у нормотворчій та законотворчій роботі – як безпосередньо, так і у складі коаліцій громадських організацій; в результаті завдяки спільним зусиллям вдалося запровадити громадську експертизу, створити систему громадських рад, ініціювати прийняття Національної стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та інші акти.

Інститут є одним із засновників ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення".

Координати Одеського інституту соціальних технологій:

65023, Україна, м. Одеса, пл. Соборна, 10/11.

Тел./факс: +38 (048) 726-65-25, +38 (067) 483-53-80

E-mail: andrew.kroupnik@gmail.com

КОРОТКА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВГО "АСОЦІАЦІЯ СПРИЯННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ"

Всеукраїнська громадська організація "Асоціація сприяння самоорганізації населення" була створена **16 жовтня 2005 року** на Першій Всеукраїнській науково-практичній конференції з питань самоорганізації населення, яка пройшла в місті Одесі, для забезпечення єдиної системи взаємної підтримки, обміну інформацією і досвідом.

Асоціація була зареєстрована в Мінюсті України **14 червня 2006 року**.

Головною метою діяльності організації є задоволення соціальних, економічних, творчих та інших спільних інтересів своїх членів шляхом підтримки місцевої демократії та розвитку в Україні руху самоорганізації населення.

Основними завданнями Асоціації є:

- сприяння розвитку локальної демократії, поширення ідей самоврядування і становлення громадянського суспільства;
- сприяння реалізації у суспільстві принципів соціальної справедливості і партнерства;
- сприяння створенню ефективної законодавчої і нормативної бази МСВ, локальної демократії в усіх її проявах;
- сприяння розвитку міжнародної співпраці, спрямованої на прискорення інтеграції України у світову спільноту і формуванню в Україні громадянського суспільства;
- надання правової, інформаційної та інших видів допомоги членам Асоціації;
- сприяння створенню умов, необхідних для самореалізації молоді і активізації участі молодіжних об'єднань громадян у розвитку локальної демократії;
- сприяння підвищенню професійного та інтелектуального рівня працівників та громадян у питаннях самоорганізації населення, участі в управлінні місцевими справами та в інших аспектах локальної демократії;

Основні напрямки діяльності Асоціації:

- розробка проектів загальнодержавних та місцевих нормативно-правових актів;
- аналітична робота, зокрема, проведення досліджень стану розвитку локальної демократії в містах України;
- проведення освітніх заходів (семінарів, тренінгів, конференцій тощо);
- розробка та видання методичних, освітніх матеріалів щодо висвітлення аспектів участі членів громади в управлінні місцевими справами та вирішенні місцевих проблем;
- інформаційні кампанії в ЗМІ та серед населення для популяризації демократичних механізмів та освіти членів місцевих громад;

- консультативна, координаційна, методична, правова допомога громадянам, органам самоорганізації населення, громадським організаціям, розповсюдження досвіду серед інших населених пунктів України.

Організація **має свої осередки** у 18 областях України (зокрема, в місті Києві та в Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій та інших областях).

Асоціація координує роботу **мережі Регіональних ресурсних центрів** з розвитку самоорганізації населення та інших форм місцевої демократії.

За безпосередньої участі Асоціації було організовано одинадцять всеукраїнських та дев'ять одеських міських конференцій з питань самоорганізації населення та участі громадськості в управлінні місцевими справами.

Координати ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення":

65014, Україна, м. Одеса, вул. Маразліївська, 38.

Тел./факс: +38 (048) 738-68-30.

E-mail: samoorg@ukr.net

Сайт: <http://samoorg.com.ua>

Регіональні експерти, які брали участь у дослідженні

<i>Вінницька область:</i>	
Віталій Дорох	керівник Хмільницької районної ГО "Право"; 067-425-84-95; pravo.ngo@gmail.com
<i>Волинська область:</i>	
Ірина Гайдучик	керівник ГО "Волинський інститут права"; координаторка дослідження у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Рівненській областях; 095-645-46-55; iryna.haiduchyk@gmail.com
<i>Донецька область:</i>	
Дмитро Кузнецов	керівник Донецького РЦ; 099-043-77-73; kuznetsov.avtrorg@gmail.com
<i>Житомирська область:</i>	
Андрій Карташов	голова Всеукраїнської ГО "Центр підтримки громадських ініціатив"; 067-380-08-54; kartashov2007@ukr.net
<i>Закарпатська область:</i>	
Микола Яцков	заступник голови Карпатської агенції прав людини "Вестед"; 095-832-32-47; yatskoff@gmail.com
<i>Запорізька область:</i>	
Тамара Огородова	керівник Благодійного Фонду "Єдність"; 067-610-00-40; zm.ednist2015@gmail.com
<i>Івано-Франківська область:</i>	
Ольга Бачинська	керівник ГО "Івано-Франківська обласна асоціація сприяння самоорганізації населення"; 066-140-64-58; 096-669-15-21; kucherenko.olga50@gmail.com
<i>Київська область:</i>	
Валерій Панько	голова Фонду "Творча Ініціатива" м. Біла Церква; член НСЖУ України; 067-898-79-60; creative95@ukr.net
<i>Кіровоградська область:</i>	
Мирослава Черна	керівник ГО "Центр сприяння самоорганізації населення"; 097-279-53-18; muroslava_cherna@mail.ru
<i>Луганська область:</i>	
Тетяна Кірілова	голова ГО "Громадська ініціатива Луганщини"; координаторка дослідження у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях; 050-622-33-30; lekotan@ukr.net
<i>Львівська область:</i>	
Марія Дзюпин	аналітик ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення", експерт Інформаційно-правового центру "НАШЕ ПРАВО"; "Фундація імені Григорія Яхимовича"; 097-459-15-14; nashepravo@gmail.com
<i>Миколаївська область:</i>	
Михайло Золотухін	директор ГО "Фонд розвитку м. Миколаєва, заступник голови Правління ВГО "АССН"; 067-512-16-32; fondnikol@gmail.com

<i>Одеська область:</i>	
Олександра Калашнікова	Аналітик ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення"; координаторка дослідження у Кіровоградській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях; 050-825-69-89; kalashnikova123@gmail.com
<i>Полтавська область:</i>	
Олександр Іваніна	голова Громадської організації "Зручне місто", депутат облради; 050-983-21-71; oleksandr.ivanina@gmail.com
<i>Рівненська область:</i>	
Віктор Гомоль	голова Рівненського ресурсного центру розвитку МД; 097-950-22-75; viktorhomol@gmail.com
<i>Сумська область:</i>	
Ігор Рекун	голова Сумської обласної асоціації самоорганізації населення "Сумщина"; 095-673-16-71; igorar@i.ua
<i>Тернопільська область:</i>	
Володимир Ханас	керівник громадської організації "Тернопільський адаптаційний чоловічий центр"; 096-210-40-76; khanas.volodymyr@gmail.com
<i>Херсонська область:</i>	
Олександр Мошнягул	голова правління Херсонської обласної ГО "Причорноморський центр політичних та соціальних досліджень"; 050-396-67-52; admos@ukr.net
<i>Хмельницька область:</i>	
Наталія Гнатюк	голова Фонду Сталого Розвитку "Стара Волинь"; 067-293-04-54; ngnatyuk.grytsiv@gmail.com
<i>Черкаська область:</i>	
Сергій Пасічник	голова ГО "Академія стратегічних досліджень"; 066-217-24-55; said_s@ukr.net
<i>Чернівецька область:</i>	
Ігор Бабюк	заступник керівника Чернівецької обласної організації Комітету виборців України; керівник регіонального ресурсного центру МД; 095-464-63-49; monru@ukr.net
<i>Чернігівська область:</i>	
Наталія Дрозд	керівник ГО Центр "Доброчин"; координаторка дослідження у Житомирській, Київській, Сумській, Тернопільській та Чернігівській областях; 050-382-85-90; dobrochyn@cn.relc.com; ndrozd@bigmir.net
<i>Місто Київ:</i>	
Валерій Гуманенко	голова Київського міського осередку ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення"; 050-311-98-80; gvl@ukr.net